

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕРМАН Леся Ігорівна

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:81243(043.3)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ
У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація

подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають покликання на джерело

_____ Л. І. Серман.

Науковий керівник – **Євтух Микола Борисович**,
академік НАПН України
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Серман Л. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутніх учителів іноземної мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне, 2020.

Зміст анотації

Кваліфікаційну наукову працю присвячено проблемі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Дисертаційне дослідження містить нові, раніше не захищені наукові положення, що полягають у визначенні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов, форм, методів і засобів, що забезпечують успішність формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; *уточненні* змісту і сутності поняття “професійний імідж учителя іноземних мов”; проектуванні та експериментальній перевірці структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; впровадженні у навчальний процес наскрізного спецпрактикуму, спрямованого на підвищення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти; теоретичному обґрунтуванні та систематизації дидактичного інструментарію для формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; *удосконаленні* окремих механізмів та функцій процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти (далі – ЗВО); визначенні й обґрунтуванні критеріїв, показників та рівнів сформованості професійного іміджу

майбутніх учителів іноземних мов; *подальшому розвитку* методологічних підходів та теоретичних засад процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Доведена та експериментально перевірена ефективність запропонованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в середовищі закладу вищої освіти.

Зокрема результативність процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов детермінована впровадженням в освітній процес ЗВО виокремлених *педагогічних умов*:

- створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу;

- удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання у межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

- розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності та самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецкурсу «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» та методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

Взаємозумовленість педагогічних умов уможливорює наскрізне та цілісне формування професійного іміджу, забезпечує індивідуально зорієнтовану професійну (педагогічну) підготовку майбутніх учителів іноземних мов, відкриває шлях до вивчення механізмів самоефективності, передбачає ресурс для розвитку творчої ініціативи, продуктивного мислення, здатностей до інтенсивного залучення до активної пізнавальної діяльності

впродовж життя.

Педагогічні засоби реалізації педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього філолога (зміст навчального матеріалу; методи та форми навчання й виховання; особистісні та професійні якості студента; міжособистісні взаємини в академічній групі; освітнє середовище, модельоване викладачем у процесі професійної підготовки) сприяють набуттю уявлень про процес навчання та майбутню професійну діяльність, інтегрованих як ціннісні складники професійно-особистісного самовизначення студента, а також навичок, що дають змогу вбудовуватися в сучасну систему професійної діяльності, зберігаючи свою індивідуальність (самостійність, упевненість у собі, здатність до цілепокладання, самоорганізації, прагнення до саморозвитку), і загалом забезпечують успішне формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Одним зі шляхів розвитку інноваційних стратегій вищої освіти й підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов з урахуванням специфіки професії є процес формування професійного іміджу студентів як необхідний компонент професійної підготовки, здатний ініціювати програму самовдосконалення особистості в межах розробленої структурно-функціональної моделі.

Структурно-функціональна модель поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов охоплює три *блоки*:

– *інформаційний* (знання з теорії та практики іміджеології: поняття «імідж», функції іміджу, «професійний імідж» і теоретичні підходи до його формування, структура та види іміджі; технології формування іміджу, вербальний і невербальний імідж, навички ефективного спілкування, імідж-діагностика; естетика зовнішнього вигляду, етикет, формування візуального вигляду тощо).

– *аксіологічний* (формування компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов на основі системи навчальних завдань та

логіки професійно-ціннісних ситуацій, що розвивають: професійне мислення, яке допомагає долати стереотипи, що склалися в індивідуальному досвіді й щодо себе, й щодо складних ситуацій професійно-педагогічної діяльності; емоційний інтелект, що відображає адекватну самооцінку, впевненість у собі, вміння управляти емоційними станами, емпатію (співпереживання), співчуття, відкритість, толерантність, уміння управляти взаєминами, настроєм; ставлення до успішної самореалізації у професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, відстоювання власних інтересів і позицій, прагнення до саморозвитку та саморегуляції професійно-ціннісних орієнтацій, конструктивна «Я-Концепція»);

– *операційний* (вироблення іміджевої стратегії, відповідних умінь і навичок формування компонентів професійного іміджу іноземного філолога; реалізація педагогічних умов на кожному з етапів експериментального дослідження шляхом використання комплексу методів, форм і засобів, а саме: комунікативної методики «Win-Win», роботи в команді, творчих об'єднань за інтересами, психолого-педагогічних тренінгів, студентських студій, вебінарів, оф-лайн та он-лайн конференцій тощо).

Отже, у визначених педагогічних умовах та спроектованій структурно-функціональній моделі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови нами розглядається не як механічне поєднання теоретичних і практичних знань, а складний взаємопов'язаний комплекс науково обґрунтованого змісту, що забезпечується комплексом організаційно-педагогічних умов у спеціально створеному інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Також здійснено теоретичне обґрунтування й нове вирішення проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки в умовах ЗВО; розкрито ефективність цього процесу; виокремлено компоненти та визначено критерії, показники і рівні сформованості професійного іміджу; вдосконалено та з'ясовано шляхи

підвищення рівня сформованості професійного іміджу через впровадження визначених педагогічних умов та спроектованої структурно-функціональної динамічної моделі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й упровадженні в навчальний процес спецпрактикуму “Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов”, що містить сукупність навчально-методичної документації, зокрема: 1) навчальну програму, лекційний курс, практичні заняття, тестові завдання, зорієнтовані на самостійну, активно-пізнавальну діяльність майбутніх учителів іноземних мов; 2) методику діагностування рівня сформованості професійного іміджу; 3) критерії оцінювання рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, зумовлені міжпредметними зв’язками. Методичні рекомендації “Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення” з проведення циклу занять і добору дидактичного інструментарію для формування особистісно-процесуальних особливостей професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Доведена та експериментально перевірена ефективність запропонованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови, а також закладів перепідготовки вчителів іноземної мови.

Ключові слова: імідж, професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, професійно-педагогічна діяльність, іміджеформувальні компоненти, структурно-функціональна модель.

Serman L. I. Pedagogical Conditions of Professional Image Formation of a Future Foreign Languages Teacher. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education / Rivne State University

of Humanities. – Rivne, 2020.

This thesis is devoted to the problem of professional image formation of a future foreign languages teacher. The scientific literature on the research problem is analysed; in the process of research data processing of Ukrainian and foreign researchers the essence and varieties of the image are determined.

In the research, a theoretical analysis is made and a completely new solution is given to the problem of professional image formation of a future foreign languages teacher.

The literature analysis on the problem of professional image formation of a teacher is made, which revealed a variety of conceptual approaches to determining the content and essence of the concept «image» in domestic and foreign literature.

The characteristics of the content, structure and functions of a future foreign languages teacher's professional image is given, which is an entire system of professionally significant teacher characteristics that determines the effectiveness of pedagogical interaction of educational process subjects. In our study it is shown that the process of professional image creating is gradual.

The teacher's professional image in the study is presented as a social reserve aimed at improving the training quality of future foreign languages teacher, his or her competitiveness, mobility, ability to adapt and develop in new social and economic conditions.

We consider the «future foreign languages teacher's professional image» as a multidimensional phenomenon that arises in the social environment and functions as a regulator of social relations; a combination of external visual characteristics and behavioral acts, it combines a system of cultural, linguodidactic, psychological and pedagogical knowledge, skills and abilities of a teacher, his or her special ability to synthesize external charm and spirituality, with the aim of successful social adaptation to achieve professional success.

Pedagogical conditions are defined and proved, they suggest the creation of an image forming educational environment for a positive, motivational and

valuable attitude to the process of self image formation; improving the content of lingual and pedagogical training of students for the development of professional qualities of a future foreign languages teacher, contributes to the optimal combination of various teaching technologies to ensure the effective development of all components of a future foreign languages teacher's professional image; pedagogical tools creation for the implementation of self-educational activities and self-presentation through the introduction of the author's special course «Technologies of Foreign languages teacher's professional image formation» and guidelines «Formation of future teacher professional image: technological support.»

The structural and procedural model of the gradual formation of a future foreign languages teacher's professional image has become a methodological guide for pedagogical research and determined its strategy aimed at improving the education and the quality of training of a future foreign languages teacher.

In addition, it is an element of the entire higher educational system, which allows to form a teacher's professional image effectively under conditions of involving all stages of the experimental program, didactic tools, diagnostics of levels of professional image formation, etc.

The set of pedagogical conditions that enhance the professional image formation of a future foreign languages teacher is highlighted and theoretically proved. The leading conditions are: students' positive, motivational and valuable attitude to the process of professional image formation; creation of optimal conditions for students' self-educational activities in imageology for an in-depth study of the self-presentation mechanisms; knowledge of the essence, properties, functions and criteria of evaluating image forming components; creation of image forming educational environment; active involvement of students in research work in the field of a professional image formation; improving the content of students' professional and pedagogical training for an accented and selective development of professionally significant qualities of a future foreign languages teacher that are

part of his or her professional image structure; the students creation of adequate ideas about the professional image of a future foreign languages teacher, a scheme of an effective self-presentation; the optimal combination of various teaching technologies to ensure an effective and focused development of all professional image components of a future foreign languages teacher.

The testing results and practical implementation of the experimental program for the professional image formation of a future foreign languages teacher show its effectiveness, which is confirmed through reliable statistical changes that have occurred in the experimental groups. At the final stage, indicators of a high level of professional image formation of the students of experimental groups were 37.08%, of the average level – 12.42%.

The conducted research and analysis of its results made it possible to form methodological recommendations, the use of which increases the effectiveness of a future foreign languages teacher's training. To achieve a high level of professional image formation it is necessary to create a future teacher's professional image in the entire system of the educational process of institutions of higher education; to ensure the effectiveness of graduates preparing for professional activities and increasing their competitiveness by integrating into the linguodidactic and professional pedagogical content; carry out control and correction of the educational process in the image components formation at all stages of training; create an effective system of consulting on self-presentation during the teaching practice; use a system of specially developed techniques and practical recommendations aimed at developing self-presentation mechanisms in the educational process; carry out the planning of the educational process taking the developed models and technologies into account that ensure the continuous development of student's professional and personal qualities that make up the professional image structure.

The study gives grounds to consider that the obtained scientific material has revealed the main aspects of the problem associated with the professional image

formation of a future foreign languages teacher. However, research and experimental work in particular have revealed a number of new problems awaiting solution.

Keywords: image, professional image of a future foreign languages teacher, professional and pedagogical activity, image forming components, structural and functional model.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Серман Л. І. Сучасні підходи до формування професійного іміджу вчителя. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. 2012. № 3. Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Том 1. С. 494–502.

Серман Л. І. Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов як компонент його професійної культури вчителя. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. 2013. № 3 (50). Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Том 1. С. 194–197.

Серман Л. І. Теоретичний аналіз педагогічних умов в контексті формування професійного іміджу майбутнього учителя іноземних мов. Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2014. № 4. С. 27–31.

Серман Л. І. Аналіз показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Педагогіка та психологія. 2015. № 49. С. 234–244.

Серман Л. І. Problem of the future foreign languages teacher's training in scientific and educational literature. Journal L'Association 1901 «SEPIKE». Edition 15. Poitiers (France). 2016. С. 21–24.

Серман Л. І. Аналіз рівня сформованості професійного іміджу у майбутніх учителів іноземних мов (ціннісно-мотиваційний критерій). Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2018. № 2. С. 117–120.

Серман Л. І., Стрельник О. О. Змістово-процесуальні особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Наукові записки: збірник наукових статей / М-во освіти і науки України, Нац.

пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; упор. Л. Л. Макаренко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Випуск СХХХVII (137). С. 156–160. (Серія: педагогічні науки).

Наукові праці апробаційного характеру

Серман Л. І. Структурно-функціональна модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід: матеріали Міжнар. конф. (21–24 листопада 2017 р., Відень, Австрія)*. Відень, 2017. С. 138–143.

Серман Л. І. Професійний імідж викладача як чинник підвищення якості вищої освіти. *Альянс наук: вчений-вченому: Матеріали X Міжнар. наук.-прак. конф., 25-26 лютого 2016 р., Дніпропетровськ, 2016*. С. 25–28.

Серман Л. І. Професійний імідж викладача як фактор підвищення якості освіти (функціональний аспект). *Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету: Матеріали Наук.-прак. семінару 3-4 березня 2016 р., Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ, 2016*. С. 52–55.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Серман Л. І. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 32 с.

Серман Л. І. Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов: спецпрактикум / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 68 с.

Серман Л. І. Методична підготовка в контексті формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017) / відп. ред. Н. Я. Яцків; Прикарпатський нац. ун-т

ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. С. 276–280.

Серман Л. І. Афективні аспекти впливу професійного іміджу вчителя на успішність учнів. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*: зб. наук. праць. 2018. № 3. С. 167–171.

REFERENCES

Naukovi praci, v yaky`x opublikovano osnovni naukovi rezul`taty` dy`sertaciyi

Serman L. I. Suchasni pidxody` do formuvannya profesijnogo imidzhu vchy`telya. *Vy`shha osvita Ukrayiny`*: teoret. ta nauk.-metod. chasopy`s. 2012. № 3. Dodatok 1: Pedagogika vy`shhoyi shkoly`: metodologiya, teoriya, texnologiyi. Tom 1. S. 494–502.

Serman L. I. Profesijny`j imidzh majbutn`ogo vchy`telya inozemny`x mov yak komponent jogo profesijnoyi kul`tury` vchy`telya. *Vy`shha osvita Ukrayiny`*: teoret. ta nauk.-metod. chasopy`s. 2013. № 3 (50). Dodatok 1: Pedagogika vy`shhoyi shkoly`: metodologiya, teoriya, texnologiyi. Tom 1. S. 194–197.

Serman L. I. Teorety`chny`j analiz pedagogichny`x umov v konteksti formuvannya profesijnogo imidzhu majbutn`ogo uchy`telya inozemny`x mov. *Naukova skarbny`cya osvity` Donechchy`ny`*. 2014. № 4. S. 27–31.

Serman L. I. Analiz pokazny`kiv ta rivniv sformovanosti profesijnogo imidzhu majbutnix uchy`teliv inozemny`x mov. *Pedagogika ta psy`xologiya*. 2015. № 49. S. 234–244.

Serman L. I. Problem of the future foreign languages teacher's training in scientific and educational literature. *Journal L'Association 1901 «SEPIKE»*. Edition 15. Poitiers (France). 2016. S. 21–24.

Serman L. I. Analiz rivnya sformovanosti profesijnogo imidzhu u majbutnix uchy`teliv inozemny`x mov (cinnisno-moty`vacijny`j kry`terij). *Naukovy`j visny`k*

Mukachivs`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya «Pedagogika ta psy`xologiya». 2018. № 2. S. 117–120.

Serman L. I., Strel`ny`k O. O. Zmistovo-procesual`ni osobly`vosti formuvannya profesijnogo imidzhu majbutn`ogo vchy`telya inozemnoyi movy` Naukovi zapy`sky`: zbirny`k naukovy`x statej / M-vo osvity` i nauky` Ukrayiny`, Nacz. ped. un-t imeni M. P. Dragomanova; upor. L. L. Makarenko. Ky`yiv: Vy`d-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2018. Vy`pusk SXXXVII (137). S. 156–160. (Seriya: pedagogichni nauky`).

Naukovi praci aprobacijnogo xarakteru

Serman L. I. Strukturno-funkcional`na model` formuvannya profesijnogo imidzhu majbutnix uchy`teliv inozemny`x mov. Innovacijni texnologiyi v nauci ta osviti. Yevropejs`ky`j dosvid: materialy` Mizhnar. konf. (21–24 ly`stopada 2017 r., Viden`, Avstriya). Viden`, 2017. S. 138–143.

Serman L. I. Profesijny`j imidzh vy`kladacha yak chy`nny`k pidvy`shhennya yakosti vy`shhoyi osvity`. Al`yans nauk: vcheny`j-vchenomu : Materialy` X Mizhnar. nauk.-prak. konf., 25-26 lyutogo 2016 r., Dnipropetrovs`k, 2016. S. 25-28.

Serman L. I. Profesijny`j imidzh vy`kladacha yak faktor pidvy`shhennya yakosti osvity` (funkcional`ny`j aspekt). Suchasny`j vy`kladach u studentocentry`chnij modeli osvitn`ogo procesu universy`tetu: Materialy` Nauk.-prak. seminaru 3-4 bereznia 2016 r., Pry`karp. nacz. un-t im. V.Stefany`ka, Ivano-Frankivs`k. 2016. S. 52-55.

Opublikovani praci, yaki dodatkovo vidobrazhayut`

naukovi rezul`taty` dy`sertaciyi

Serman L. I. Formuvannya profesijnogo imidzhu majbutn`ogo vchy`telya: texnologichne zabezpechennya / za zag. red. akad. M. V. Yevtuxa. Xerson : OLDI-PLYuS, 2016. 32 s.

Serman L. I. Texnologiya formuvannya profesijnogo imidzhu vchy`telya inozemnoyi movy`: speczprakty`kum / za zag. red. akad. M. V. Yevtuxa. Xerson : OLDI-PLYuS, 2016. 68 s.

Serman L. I. Metody`chna pidgotovka v konteksti formuvannya profesijnogo imidzhu majbutnix uchy`teliv inozemny`x mov. Suchasni doslidzhennya z lingvisty`ky`, literaturoznavstva i mizhkul`turnoyi komunikaciyi (ELLIC 2017) / vidp. red. N. Ya. Yaczkiv; Pry`karpats`ky`j nacz. un-t im. V. Stefany`ka. Ivano-Frankivs`k: Vy`davec` Kushnir G. M., 2017. S. 276-280.

Serman L. I. Afekty`vni aspekty` vply`vu profesijnogo imidzhu vchy`telya na uspishnist` uchniv. Suchasni tendenciyi rozvy`tku osvity` j nauky`: problemy` ta perspekty`vy`: zb. nauk. prac`. 2018. № 3. S. 167-171.

З М І С Т

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	18
РОЗДІЛ І. ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА...Error! Bookmark not defined.	
1.1. Поняттєво-категорійний апарат дослідження.....	26
1.2. Підходи, функції та структурні компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов	433
1.3. Специфіка формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.....	63
<i>Висновки до першого розділу</i>	<i>75</i>
РОЗДІЛ ІІ. ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	
2.1. Науково-методичний інструментарій формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.....	79
2.2. Структурно-функціональна модель процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.....	98
2.3. Шляхи та умови процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.....	116
<i>Висновки до другого розділу</i>	<i>147</i>

РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ	151
3.1. Організація і перебіг педагогічного експерименту.....	151
3.2. Діагностика рівня сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.....	165
3.3. Аналіз результатів програми педагогічного експерименту	179
<i>Висновки до третього розділу</i>	<i>180</i>
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	197
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Актуальність дослідження. Модернізація системи освіти, зміна її ціннісних орієнтацій актуалізують проблему вдосконалення вищої професійної освіти, зокрема в аспекті забезпечення високих вимог суспільства до особистості педагога. Соціальне замовлення на майбутнього вчителя іноземних мов в закладах вищої освіти, зорієнтоване на підготовку компетентного, толерантного фахівця сфери міжкультурної комунікації, конкурентоспроможного на ринку праці, що прагне до особистісного й професійного самовдосконалення, увиразнює важливість особистісного потенціалу педагога, пов'язаного з його професійним іміджем.

Проблема іміджу у вітчизняній і зарубіжній науці має різнопланову інтерпретацію, відповідно до особливостей, мети, завдань антропології, соціології і культурології, психології і педагогіки, адже поняття «імідж» міждисциплінарне і застосовується в різних галузях знань, зокрема й в професійній педагогіці.

Теоретичні та методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів виступали предметом наукового пошуку В. Вербця, М. Євтуха, С. Лісової, С. Литвиненко, І. Малафійка, С. Мединського, Т. Потапчук, В. Руденка, Я. Сверлюка, Ю. Пелеха, О. Петренко, М. Тадеєвої, В. Федяєвої, Л. Шугаєвої, І. Ящук та ін.; формування професійно важливих якостей майбутніх учителів іноземних мов – А. Корольової, М. Прозорової, О. Резван, О. Торубари й ін.

Проблеми іміджу та технології його формування вивчали В. Горчаков, Ф. Кузін, О. Панасюк, О. Петров, Г. Почепцов, Е. Фромм, В. Шепель та ін.; змістові лінії іміджу особистості як феномена інтерсуб'єктної взаємодії філолога – І. Ієронов, Ю. Палих, О. Перелигіна та ін. У такому контексті науковий інтерес становлять питання професійного іміджу фахівця

педагогічної галузі, зокрема: майбутнього викладача вищої школи (О. Беляєва, В. Ісаченко, Г. Євтушенко, О. Хуртенко), вчителя початкової школи (Г. Бриль, Т. Бессарабова, І. Размолодчикова), фізичної культури (Н. Гайдук, Л. Ковальчук, П. Ярошенко), технологій (В. Бондаренко, В. Мадзігон), соціального педагога (І. Ніколаєску, І. Ковальова), викладача філологічних дисциплін (О. Селіванова, М. Сперанська-Скарга, Н. Прус) та ін.

Незважаючи на зростаючий інтерес до педагогічної іміджології, результати аналізу проблеми свідчать, що актуальні питання формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов вивчалися з різних наукових позицій, проте окремі аспекти процесу його формування потребують більш глибоких та ґрунтовних досліджень. У професійній педагогіці склалися певні передумови для вирішення позначеної нашим дослідженням проблеми.

Актуальність проблеми формування професійного іміджу вчителя іноземних мов доповнюють *суперечності* між:

- практичною потребою у формуванні та розвитку професійного іміджу вчителя іноземних мов й недостатньо повною розробленістю процесу його формування;

- реформуванням вищої педагогічної освіти, зорієнтованої на розвиток особистості майбутнього вчителя іноземних мов, і відсутністю цілісного підходу до вирішення цього завдання шляхом забезпечення науково-методичним супроводом;

- потребою вчителя іноземних мов у формуванні професійного іміджу та низьким рівнем його сформованості в процесі професійної підготовки;

- наявним освітнім потенціалом закладу вищої педагогічної освіти та відсутністю науково обґрунтованих технологічних підходів до процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

- необхідністю оптимізації професійно-особистісного самовдосконалення майбутнього вчителя іноземних мов для успішної

адаптації у професійно-педагогічній діяльності та недосконалістю форм і методів формування його особистісних компетентностей у межах сучасної освітньої парадигми.

Недостатня теоретична розробленість проблеми, визначені суперечності та потреба їхнього подолання зумовили вибір теми дослідження – *«Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження відповідає напряму науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та дослідницькій темі (реєстраційний номер 0105U000448). Тему дисертації затверджено Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 29 березня 2012 р.) і погоджено на засіданні бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 5 від 29 травня 2012 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов і забезпеченні їхньої результативності у формуванні професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких **основних завдань**:

– провести теоретичний аналіз наукових джерел для висвітлення проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– схарактеризувати зміст, структуру та функції професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– визначити та теоретично обґрунтувати сукупність педагогічних умов підвищення сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– розробити й адаптувати структурно-функціональну модель процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– експериментально перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов та апробувати розроблену структурно-функціональну модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови та структурно-функціональна модель ефективного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять:

– державні нормативно-правові акти, що визначають концептуальні положення та регулюють процес фахової підготовки, – Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепція «Нова українська школа» (2016), Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020), Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018), Закон України «Про вищу освіту» (2016), Закон України «Про освіту» (2017) та ін.;

– філософсько-педагогічні теорії світогляду як цілісної системи знань, переконань, дій (В. Андрущенко, В. Бех, Г. Волинка, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Мозгова, В. Шинкарук та ін.);

– принципи цілісного системного підходу до розгляду педагогічного процесу та взаємозумовленості професійної підготовленості вчителя (В. Бондар, Л. Вовк, М. Марусинець, А. Марон, В. Онушкін, В. Подобєд та ін.);

– підхід до розгляду особистості студента як активного суб’єкта життєдіяльності (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Г. Балл, Б. Бім-Бад, Л. Виготський, О. Леонтєв, Л. Сидорчук, Г. Щедровицький, В. Ясвін та ін.);

– теорія і практика підготовки майбутніх учителів іноземних мов (Т. Бочарникова, М. Васильєва, Л. Воротняк, О. Зеленська, В. Олексенко, Н. Прус, Л. Морська, Т. Щербакова, А. Шишко й ін.).

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження – для виокремлення й обґрунтування педагогічних умов, а також класифікації та систематизації теоретичних, експериментальних даних; теоретичне моделювання структури та змісту спецпрактикуму – для систематизації теоретичного матеріалу за темою дослідження; *емпіричні* – методи масового збору інформації (педагогічні спостереження за процесом навчання студентів і діяльністю вчителів іноземних мов, анкетування студентів і вчителів, індивідуальні та групові бесіди з ними, аналіз результатів виконання студентами практичних завдань, аналіз роботи вчителів-практиків) – для виявлення рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в освітньому просторі ЗВО; *експериментальні* (констатувальний, формувальний і завершальний етапи педагогічного експерименту) – для перевірки ефективності визначених педагогічних умов у процесі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; *статистичні* – кількісний та якісний аналіз даних, а також статистичне опрацювання результатів – для підтвердження педагогічної ефективності визначених педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* визначено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, форм, методів і засобів, що забезпечують успішність формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– *уточнено* зміст і сутність поняття «професійний імідж учителя іноземних мов»; спроектовано й експериментально перевірено структурно-функціональну модель поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; *впроваджено* у навчальний процес

наскрізний спецпрактикум, спрямований на підвищення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти; теоретично обґрунтовано та систематизовано дидактичний інструментарій для формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– *удосконалено* окремі механізми та функції процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в умовах освітнього середовища ЗВО; визначено й обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов;

– *подальшого розвитку* набули методологічні підходи та теоретичні засади процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні й упровадженні в навчальний процес спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов», що містить сукупність навчально-методичної документації, зокрема: 1) навчальну програму, лекційний курс, практичні заняття, тестові завдання, зорієнтовані на самостійну, активно-пізнавальну діяльність майбутніх учителів іноземних мов; 2) методику діагностування рівня сформованості професійного іміджу; 3) критерії оцінювання рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, зумовлені міжпредметними зв'язками. Методичні рекомендації «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення» з проведення циклу занять і добору дидактичного інструментарію для формування особистісно-процесуальних особливостей професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Основні положення та рекомендації щодо формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов впроваджено в навчальний процес підготовки фахівців зі спеціальності 014 «Середня освіта (Іноземна мова)» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(довідка № 01-23/116-1 від 25.06.2019 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/2618 від 28.12.2018 р.), Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 249-а від 11.05.2019 р.), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 398 від 16.05.2019 р.).

Визначені педагогічні умови та спроектовану структурно-функціональну модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов експериментально перевірено й упроваджено в навчальний процес закладів вищої освіти та в систему неперервної освіти.

Особистий внесок здобувача. Одержані результати дослідження є авторською розробкою певних аспектів формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Ідеї та думки співавторів публікацій у матеріалах дисертації не використано. У спільній із О. О. Стрельник науковій праці «Змістово-процесуальні особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов» (2018) авторів належить формулювання окремих особливостей професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов (0,25 д. а.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження знайшли відображення у статтях наукових фахових журналів з педагогіки, матеріалів конференцій, збірників наукових праць, а також у навчальних програмах і навчально-методичних посібниках.

Основні положення та результати дослідження на різних етапах виконання роботи обговорено на засіданнях кафедри філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, викладено в доповідях на звітних, науково-практичних і науково-методичних конференціях та семінарах різних рівнів, а саме:

міжнародних: «Простір гуманітарної комунікації» (Київ, 2012), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у

підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014), «Міжнародна освіта: стан та перспективи розвитку» (Київ, 2015), «Академическая наука – проблемы и достижения» (North Charleston, 2016), «Модернізація педагогічної освіти: виклики XXI століття» (Київ, 2016), «Наука та інновації» (Київ, 2017), «Сучасна вища освіта: реалії проблеми, перспективи» (Кременчук, 2017), «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (Київ, 2020);

усеукраїнських: «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2012–2017), «Засоби і технології сучасного навчального середовища» (Кіровоград, 2010), «Підготовка компетентного фахівця в умовах глобалізаційних процесів» (Умань, 2014), «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку» (Київ, 2018).

Публікації. Основний зміст роботи викладено у 14 наукових публікаціях (із них 13 одноосібні): 7 статей відображають основні положення дисертації (із них 6 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у науковому зарубіжному виданні); 3 публікації мають апробаційний характер; 4 – додатково висвітлюють результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій трьома мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань, з яких 28 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 250 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки. Дисертація містить 19 таблиць, 9 рисунків.

РОЗДІЛ І

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Поняттєво-категорійний апарат дослідження

Проблема іміджу у вітчизняній та зарубіжній науці має різнопланову інтерпретацію, що запропонована відповідно до особливостей, цілей і завдань. На сьогодні «імідж» – одне з центральних понять у політиці, бізнесі, культурі, менеджменті, журналістиці, медицині, туризмі тощо.

Поняття «імідж» (англ. *image* – образ) є міждисциплінарним, функціонує в різних галузях знань, зокрема в педагогіці. Будь-який компетентний фахівець повинен постійно вдосконалювати свої особистісні й професійні якості, створюючи власний імідж, образ особистісного «Я».

З'ясування сутності професійного іміджу вчителя іноземних мов передбачає виокремлення базисних понять дослідження: «іміджелогія», «імідж», «професійний імідж» тощо. Особливості, теоретико-методологічні засади, механізм конструювання, візуально-контекстний вимір і ситуаційно-сегментне впровадження (інше) названого поняття вивчає іміджелогія [27, с. 9]. Іміджелогія – наука про образ, назва походить від поєднання двох лексем: «*image*» (англ.) – образ, зображення, відображення + «*logos*» (грец.) – слово, мова, роздум [155, с. 16].

Іміджелогія – порівняно новий науковий напрям, який має складний універсальний, комплексний об'єкт вивчення, формується й розвивається на перетині багатьох галузей знань, інтегруючи близько десяти дисциплін. Сучасний етап її розвитку пов'язаний з узагальненням попереднього емпіричного досвіду й оформленням теорії іміджу в категорійних полях різних наук.

Формування поняття «імідж» та іміджелогії як системи наукових знань відбувалося в першій третині ХХ століття в категорійних полях психології й соціології. Унаслідок вивчення та окреслення сутності понять: «діяльність», «спілкування», «образ», «Я – образ», «сприйняття», «соціальний статус», «соціальна роль», «соціалізація», «адаптація» – сформоване уявлення про імідж як про реальне явище, з'ясовані об'єктивно-суб'єктивні закономірності його виникнення та розвитку.

В іміджелогії імідж потрактований як певний синтетичний образ, який складається у свідомості людей стосовно конкретної особистості, містить великий обсяг емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття й спонукає до певної соціальної поведінки [34, с. 81]. Пропонуючи дефініцію поняття «імідж», В. Шепель бере до уваги характеристики візуальної привабливості особистості, однак основним у побудові іміджу вважає мистецтво самопрезентації.

Розроблення науково-теоретичних засад психолого-педагогічної теорії іміджу послугувало передумовою для появи нових наукових напрямів: теорії психоаналізу й біхевіоризму (Б. Скіннер, Е. Толмен, Б. Е. Торндайк, Дж. Уотсон, З. Фрейд, К. Халл, К. Юнг та ін.) [235; 236; 239; 256; 273; 284]; вивчення образу, теорія діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, А. Леонт'єв, А. Лурія, В. Мясищев, С. Рубінштейн та ін.) [7; 2; 44; 45; 113; 189]; символічний інтеракціоналізм (Г. Блумер, Е. Гоффман, В. Джеймс, Т. Шибутані) [254; 269; 274; 278]; філософсько-антропометрична теорія спілкування та соціального пізнання, теорії соціального сприйняття (А. Бодальов) [18; 106]; соціальних ролей (Р. Ліндсей, Т. Парсонс, Е. Толмен, Е. Фромм); соціальної ідентифікації, стратифікації (М. Вебер, П. Сорокін) [31]; міжособистісного сприйняття (Р. Андрєєва, Н. Анкудінова, П. Белкін, Л. Виготський, Ю. Ємельянов, М. Іванов, В. Кон, В. Крутецький, А. Леонт'єв, М. Пикельникова, С. Рубінштейн) [2; 5; 7; 14; 15; 44; 101; 113; 237]. Безперечно, на виникненні теорії іміджу позначилося більше

теоретичних напрацювань. Вище подано лише деякі теорії, які мали істотний вплив на формування й зародження іміджелогії як самостійної галузі знання.

Історія виникнення цього феномену започаткована в 30 роках ХХ століття в Америці. Аналізоване явище походить від поняття «паблік-рилейшнз» – науки, що вивчає організацію комунікативного простору сучасного суспільства для гармонізації особистісних і суспільних інтересів. Це новий напрям у науці, що досліджує імідж. Засновником іміджелогії вважають Кеннета Болдинга, який увів до обігу поняття «імідж», витлумачивши його як універсальний механізм, що бере участь в управлінні соціальними процесами, на рівні поняття «враження» [23].

Подальший розвиток іміджелогії пов'язаний із дослідженнями багатьох аспектів іміджу зарубіжними вченими. Зокрема, Е. Барноу, П. Берда, Б. Брюса, Д. Брустина, Ж. Вудварда, Р. Денто – Б. Джі, К. Мелдера та ін. окреслили підходи до аналізу теорії іміджу; Р. Дентон і Ж. Вудвард потрактували імідж як набір певних якостей, асоційованих з індивідуальністю [266]; Б. Джі – як символ стандартів; Б. Брюс, Д. Брустин, Т. Грінберг, К. Мелдер – як спеціально створений носій певної інформації, що корелює з іміджем політика [53]; Е. Семпсон і П. Берд – як саморекламу, знакові характеристики, загальне враження, що справляють на оточення [281].

Розвідки з іміджелогії можна умовно поділити на дві групи. До першої групи належать праці, у яких простежуваний прагматичний підхід, не з'ясовані фундаментальні проблеми, тобто не описані практичні прийоми формування іміджу (П. Берда, Е. Берна, Л. Браун, К. Болдінга, М. Вудкока, Д. Джеймса, Д. Карнегі, А. Піза, Ф. Снелла, М. Спіллейна та ін. [23; 43; 53; 58; 59; 86; 164]); до другої – публікації з психодіагностики, патопсихологічних, онтопсихологічних методик, де представлені окремі аспекти іміджу (Б. Зейгарник, О. Коннор, Г. Ліндсей, Д. Сеймор, К. Халл та ін.) [278; 281].

У СРСР ця галузь знань набула поширення лише в 70 роки ХХ століття у сфері політичного й ділового іміджування. Імідж є базовим поняттям іміджелогії, що формується на межі філософії, психології, соціології, культурології, економіки, політології й інших наук та постає як загальноосвітня науково-технологічна дисципліна. У США імідж витлумачений як засіб досягнення мети, натомість у європейському вимірі імідж трактують як спосіб привернення уваги.

Авторська концепція В. Шепеля [251], який уперше використовував поняття «іміджелогія», базована на створенні «ефекту особистої чарівності», за якого яскраво візуалізовані найкращі індивідуально-ділові якості особи. В інших дослідженнях іміджелогія репрезентована як комплексна практична дисципліна, що використовує результати окремих наук (соціальна психологія, культурологія, філософія й ін.). Є. Перелигіна [161] пропонує розрізняти іміджелогію та психологію іміджу. Метою іміджелогії як науки є створення методології й методик для професійної діяльності з перетворення іміджу. Психологія іміджу – розділ психологічної науки, предметом якої постає імідж як соціально-психологічний феномен і закономірності його виникнення й функціювання.

Згідно зі словником іншомовних слів [17, с. 243], поняття «імідж» інтерпретоване як цілеспрямовано сформований образ якої-небудь особистості, явища, предмета та ін., що має на меті емоційно-психологічний вплив на кого-небудь для популяризації, реклами тощо, або як узагальнений портрет особистості, що формується в уявленні різних груп громадськості, позначається на появі в суспільній або в індивідуальній свідомості емоційного ставлення до неї (на підставі того, що особистість проголошує, й особливо того, що робить).

Зміст цієї категорії в словнику з естетики [231, с. 106] представлений як (англ. «*image*» – образ, зображення) уявлення про речі й людей, сформоване (зазвичай, цілеспрямовано) засобами масової інформації, що містять рекламу.

На Заході імідж часто асоціюється з поняттями престижності, репутації, у соціально-політичному вимірі імідж постає як мета артизації, коли за його допомогою реальність підмінюється розпливчастими, але приємними та заспокійливими ілюзіями. Естетика й методика створення іміджу становлять цілу галузь у соціальній психології на Заході, що використовує імідж для маніпуляції громадською думкою, у торговельному бізнесі.

В енциклопедичному словнику з філософії, соціології, езотеризму й політекономії [20, с. 306] імідж схарактеризований як цілісний, якісно визначений образ певного об'єкта, що стійко живе та відтворюється в масовій і/або індивідуальній свідомості. Імідж виникає й корегується внаслідок сприйняття та фільтрування інформації, що надходить про певний об'єкт із зовнішнього середовища через низку стереотипів. У ролі власника іміджу може поставати будь-який об'єкт навколишнього середовища. Імідж соціально зумовлений і виконує багато важливих функцій.

Психологічний словник з'єднує поняття «імідж» та «образ», тобто імідж (від англ. image – образ) – особливий вид психічного образу: 1) сформований у масовій свідомості стереотип сильно емоційно забарвленого психічного образу чого-небудь або кого-небудь; сильне враження, що наділене великими регуляторними властивостями; 2) маніпулятивний, привабливий, зрозумілий психічний образ, що впливає на емоційну сферу людини (іноді на її підсвідомість), а через неї – на механізми свідомості й поведінки, вибір людини. Іміджуванням називають уміле моральне звеличування добропорядних вчинків людей, моральний захист тих, хто діє чесно та принципово [170, с. 75].

Імідж – рекламний, представницький образ кого-небудь, що створюється населенням [170, с. 396]. Наразі термін «імідж» має багато визначень, інтерпретований по-різному, тому навіть деякі форми його тлумачень суперечать одна одній [128, с. 10].

Аналізуючи найпоширеніші характеристики іміджу, зауважимо, що

П. Берд кваліфікує імідж як загальне враження, яке людина справляє на оточення. Таке враження складається з того, як особа подає свої ідеї, як поводить себе в суспільстві, як одягається, що говорить, що і як робить [13, с. 65–61]. Украв важливим, на наш погляд, є акцентування П. Берда на тому, що імідж має бути міцно базованим на внутрішній сутності людини, слугувати її віддзеркаленням.

Імідж (англ. «*image*» – образ) – сформований у масовій свідомості емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь, що має характер стереотипу. Певний імідж може мати політичний діяч, професія, товар. Формування іміджу відбувається стихійно, але найчастіше це результат роботи фахівців у галузі політичної психології, психології реклами, маркетингу тощо. Найбільш ефективний шлях створення іміджу – використання засобів масової комунікації. Імідж відображає соціальні очікування певних груп, тому наявність його іноді може забезпечити суб'єкту успіх у політичному або в діловому житті. Наявність, характер і дієвість іміджу виявляються в спеціальних дослідженнях за допомогою методик контент-аналізу, спеціальних шкал, семантичного диференціала та ін. [247]

За визначенням О. Петрової, імідж – категорія, що універсально застосовувана до будь-якого об'єкта, який постає предметом соціального пізнання [67, с. 28–31]. Найбільш широке й докладне психолінгвістичне дослідження поняття «імідж» пропонує О. Панасюк [128, с. 13]. Автор порівнює тлумачення терміна «*image*» в англійській професійній літературі, присвяченій проблемам формування іміджу, де «*image*» ужито в значенні, яке можна було б сформулювати як відображення в психіці людини у вигляді образу тих або тих характеристик об'єкта. Отже, термін «*image*» інтерпретований як сукупність не тільки «матеріальних» («видимих») характеристик об'єкта, але й «ідеальних» («невидимих») його характеристик. Для пояснення використано такі висловлення: «мені він здається гарним» –

видима характеристика, «мені він здається розумним» – невидима характеристика об'єкта.

Відповідно до сучасних тлумачень сутності та природи іміджу, аналізований феномен – своєрідний людський інструментарій, що допомагає вибудовувати взаємини з навколишнім світом. Це не тільки візуальний образ, але й спосіб мислення, дії, вчинки, уміння спілкуватися, мистецтво говорити, а найголовніше – слухати (І. Волинець) [37].

За висловом М. Навроцької, імідж педагога – не тільки зовнішній вигляд, а й особисте мислення, вчинки, дії, мистецтво говорити та слухати, здатність наголосити на своїй специфічності й індивідуальності [138]. Те, як учителя сприймає оточення, здебільшого залежить саме від його іміджу. З огляду на це, перед сучасним фахівцем постає завдання – створення власного образу та професійного іміджу, що дає змогу бути прикладом для наслідування.

Дослідники Г. Євтушенко, А. Бабошко, Д. Бушля [67, с. 631] трактують професійний імідж педагога як емоційний образ, утворений із багатьох формотворчих компонентів, що впливає на рольову відповідність особистості викладача стандартам і вимогам його професії в очах колег, студентів та суспільства. На переконання В. Тимошенка [159, с. 197], професійний імідж викладача – це образ професійної ролі, яка конструйована викладачем і доповнена індивідуальним іміджем у процесі взаємодії зі студентами, колегами, адміністрацією й товариством.

Н. Прус описує імідж особистості як соціокультурний феномен, зазначаючи, що він існує в межах суспільства, яке детермінує його сутність, направленість і характер. Майже завжди процес формування іміджу розпочинається з аналізу вимог цільової аудиторії [176].

Як загальнонаукову категорію, що характеризує емоційно забарвлений образ, який виникає в масовій свідомості, причому не тільки візуальний, а й образ мислення, дій, вчинків, тобто уявлення про людину загалом, тлумачать

імідж Є. Барбіна та Ю. Дзядевич [11].

На думку О. Панасюка, імідж людини – це думка про неї в групі осіб, що виникає внаслідок сформованого в їхній психіці образу цієї людини, у результаті контактування з нею або на підставі отриманої про неї інформації від інших індивідів [128, с. 26].

О. Вощевська [42] розкриває сутність поняття педагогічного іміджу через типи професійних позицій викладачів (за американським педагогом М. Таленом), з'ясовує проблеми формування педагогічного іміджу, а також структуру особистого іміджу. Дослідниця наводить приклади впливу зовнішнього вигляду викладача на рівень засвоєння матеріалу студентами; докладно аналізує анкети для визначення рейтингу викладача університету штату Флорида.

Характеризуючи поняття «імідж» із погляду соціальної психології, учені І. Булах, Л. Долинська, М. Марусинець вважають, що імідж являє собою різновид образу, який виникає внаслідок соціального пізнання. Науковці наголошують, що образ не є точним синонімом «іміджу», оскільки це різновид образу, прообразом якого стає не явище, а суб'єкт.

Відомий учений В. Шепель, зважаючи на досвід попередників, які студіювали проблеми формування іміджу, диференціював поняття «образ» та «імідж», витлумачивши образ як узагальнювальну характеристику особистості, а імідж – як фасадну частину образу [174; 175].

У психології імідж інтрепретований як цілеспрямовано сформований образ якої-небудь особистості або явища, що виокремлює певні ціннісні характеристики, покликаний виявити емоційно-психологічний вплив на когось-небудь; як сукупність внутрішніх і зовнішніх характеристик особистості, яка формується в процесі саморозвитку й соціалізації, що реалізується в процесі спілкування й діяльності, містить систему ролей, які людина виконує у своєму житті, що доповнене рисами характеру, інтелектуальними особливостями, зовнішніми даними, одягом та ін. [169, с. 134–135].

Отже, автори вважають імідж залежним від соціуму й попереджають про небезпеку зворотної залежності індивіда від створеного ним у межах соціальних очікувань іміджу. Що менш здатна людина до рефлексії й самоаналізу, то більш небезпечна така залежність. В. Шепель стверджує, що *імідж* – певний образ, який людина, її «Я» представляють світу, тобто форма самопрезентації для інших [123, с. 15].

Соціологія трактує імідж як зовнішній образ, створюваний суб'єктом для того, щоб викликати певне враження, думки, ставлення в інших, а також як сукупність властивостей, приписуваних рекламою, пропагандою, модою, забобонами, традицією об'єктові для певної реакції на нього [264, с. 97]; як «сукупність уявлень, що склалися в громадській думці про те, як повинна поводитися людина відповідно до свого статусу, як повинні співвідноситися між собою права і обов'язки в цьому статусі» [212]; явище з позицій професійного психологічного відбору, представляючи імідж як соціальний образ управлінця [165].

У науці наявні й інші міркування щодо сутності поняття «імідж». А. Панасюк вважає, що імідж – це те саме, що й думка. Натомість О. Перелигіна, не погоджуючись із такою позицією, стверджує, що «думка» допускає словесну форму вираження («висловити думку», «обмін думками»), а образ, або імідж як його різновид, охоплює й невербальні елементи. Науковець доводить, що імідж не можна трактувати тільки як феномен індивіда, оскільки побудова іміджу відбувається відповідно до уявлень суб'єкта про характеристики групи, для якої створюється імідж. Авторка пропонує соціально-психологічне визначення іміджу: це символічний образ суб'єкта, створюваний у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії [241, с. 23].

У працях, присвячених іміджу, це поняття нерідко пов'язують із поняттям «акме», що використовують для дослідження найвищої точки в розвитку – розквіту, зрілості, максимальної дієздатності людини як особистості, як професіонала. На етапі творчого самопроекування себе як

особистості, професіонала людина досягає свого «акме», тобто вершини професійного розвитку [167, с. 251].

Імідж – нестабільна, динамічна структура, оскільки залежить від багатьох чинників, які можуть змінювати свої значення, оперативно відгукується на зміну ситуації, завжди варіабельний, містить низку змінних, що впливають на його динамізм. М. Лук'янова [118] характеризує імідж як зображення в психіці людини образу тих чи тих характеристик об'єкта або явища.

В. Олексенко описує імідж як загальний механізм особистості, спрямований на діяльність, що являє собою фундаментальну морфему психологічної активності [149]. Т. Довга [62] представляє імідж як думку про особу групи людей, що сформована в психіці цих індивідів, як образ, що виник унаслідок безпосереднього контактування або на підставі отриманої про цю людину інформації від інших осіб.

На думку О. Мармаза, це багатоаспектне поняття, яке означає управління увагою, спосіб соціального програмування поведінки людини, соціальну роль, спосіб самовдосконалення, форму публічного самовираження [124]. Е. Галицька трактує імідж як поняття, яке охоплює багато характеристик людини, серед яких основні – вихованість, ерудиція, професіоналізм, уміння одягатись, охайність, стиль тощо [48].

На підставі всебічного аналізу теоретичних джерел, які описують сутність іміджу, констатуємо, що це поняття за своїм змістом є великим за обсягом, складним і багатограним, а також потребує подальшого вивчення в руслі проблеми формування іміджу.

Здебільшого імідж потрактований як цілісний образ або образ-уявлення, що складається зі збалансованих характеристик. У філософії, соціології та психології явище витлумачене як інтеграційний феномен, що об'єднує безліч різнорідних чинників спадковості, середовища виховання, власної активності особистості, біогенних, соціогенних, психогенних

елементів. Це образ соціального сприйняття, що виникає внаслідок взаємодії особистості, групи або спільності з цим соціальним об'єктом. На формування іміджу потужний вплив мають закономірності перцепції. Об'єктом іміджу є людина, група, організація, що справляє певне враження на суб'єкта іміджу. Суб'єкт іміджу – люди, у свідомості яких формується імідж певного об'єкта.

Імідж завжди пов'язаний зі стереотипами, уявленнями, традиціями, що існують у масовій свідомості, він об'єднує персональні характеристики особистості, соціальні характеристики, знаки певної ідеології, моделі поведінки, риси зовнішнього вигляду тощо. Імідж виражає добровільну готовність людини долучатися до системи групових ролей, а також стихійну орієнтацію ролей на зміцнення такої готовності, комунікаційних «правил гри» спілкування.

Виклад спонукає до висновку про те, що всі автори, незалежно від теоретико-методичної бази й галузі досліджень, виокремлюють загальні характеристики іміджу як продукту соціального сприйняття: активність, ситуативність, цілісність, гармонійність, неоднорідність, керованість, яскравість, специфічність, узгодженість у змісті та способі подання, символічність, інформативність, прагматичність, предметність, наближеність до стереотипів сприйняття тощо.

Отже, у контексті дослідження поняття «імідж» трактуватимемо як комплексне утворення, що містить семіотичний, когнітивний, образний складники та має низку властивостей: порівняна константність, динамічність, асоціативність, схематичність, відкритість (незавершеність).

Окреслення сутності поняття «імідж» спонукає до вивчення особливостей професійного іміджу фахівця, що постає предметом наукового аналізу приблизно із середини 90-х років ХХ століття. Формування професійного іміджу фахівця дослідники вважають невід'ємною умовою професіоналізації. Імідж детермінований як інтегральне явище, основними характеристиками якого є цілісність, гармонійність, керованість,

індивідуальність, рухливість і специфічність, що зумовлені професійною діяльністю. Як феномен індивідуальної, групової або масової свідомості, «імідж функціює як образ-уявлення, де поєднуються зовнішні й внутрішні характеристики особистості фахівця, менталітет, його соціальні ролі й функції, взаємодія в семантичному полікультурному середовищі» [149, с. 257].

Імідж найчастіше має характер стереотипу, під яким розуміють порівняно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта, що складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду індивіда й нерідко упереджених уявлень, поширених у суспільстві [136, с. 18].

Людина будь-якого фаху ознайомлена з процесом формування власного професійного іміджу, проте для професій «людина – людина» та «людина – колектив», що не передбачають взаємодії з великою кількістю осіб, цей процес менш значущий. Особливу роль імідж та його побудова відіграють для професій «людина – соціальна група», прикладом яких є професія викладача. На сучасному етапі розвитку суспільства актуальним стає питання якісної співпраці між вчителем та учнем у системі шкільної освіти, оскільки загострюється проблема пасивної участі учнів у процесі навчання, відчутне їхнє небажання опановувати нові знання, дбати про інтелектуальний розвиток у межах шкільної освіти. Одним з основних рушіїв розв'язання цієї проблеми та засобом реалізації найкращих принципів навчання слугує формування іміджу вчителя. Позитивний педагогічний імідж – найважливіший складник майстерності вчителя, що зумовлює бажання учнів до навчання й результативність цього процесу.

Для дослідження особливостей формування іміджу сучасного вчителя необхідно розмежовувати поняття «імідж» і «педагогічний імідж». Вітчизняні та зарубіжні вчені витлумачують поняття «педагогічний імідж» по-різному. На думку О. Грейліх [52], професійний імідж – це емоційно

забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості студентів, колег, соціального оточення, у масовій свідомості.

Як полісемантичну категорію трактує назване поняття Н. Гузій [55], характеризуючи стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Л. Кайданова [84] зазначає, що це один з основних засобів реалізації принципів навчання й виховання, який тісно пов'язаний із професійною компетентністю, педагогічною майстерністю, психолого-педагогічною культурою, особистісними та професійно значущими якостями.

За висловом Е. Драчук [64], імідж – експресивно забарвлений стереотип відчуття образу педагога в поданні колективу учнів, колег, соціального оточення, у масовій свідомості. Ю. Скорик [205] убачає в професійному іміджі образ рольової узгодженості з професійними вимогами, що формується педагогом і доповнюється індивідуальними характеристиками в процесі міжособистісної взаємодії з колегами, студентами, керівництвом, суспільством.

Унаслідок узагальнення дефініцій, запропонованих цитованими дослідниками, підсумовано, що професійний імідж педагога – це емоційний образ, який складається з багатьох формотворчих компонентів.

Імідж вчителя формує система елементів, комплексне поєднання яких може забезпечити створення позитивного впливу на учнів та забезпечення успішної освітньої діяльності, зокрема: аудіовізуальна культура особистості (культура мовлення, манери, стиль одягу та його доречність конкретній ситуації, вміння триматися на публіці, презентувати інформацію певній цільовій аудиторії); поведінка педагога в різних аспектах (поведінка в професійному середовищі серед учнів колег та керівництва, вміння контролювати свій емоційний стан та знаходити способи комунікації, розумітися з різними типами особистостей); система моральних та етичних цінностей вчителя (світосприйняття, ставлення до власної професії та до

учнів); статус і самооцінка педагога (відповідне визначення своєї ролі в навчальному процесі, своїх педагогічних можливостей та професійних якостей); сукупність особистісних якостей (толерантність, повага до інших людей, почуття гумору, доброта).

Зазначений перелік не є вичерпним, у процесі знайомства викладача зі студентом та сприйняття його іміджу залучена більша кількість властивостей і якостей індивідуальності, важливість яких суб'єктивна для кожного суб'єкта.

Професійний імідж фахівця – багатоаспектне явище. Зокрема, О. Петрова виокремлює різні типи іміджів, залежно від критерію, що лежить в основі класифікації:

- об'єкт (персональний і кооперативний);
- співвідношення з іншими об'єктами (одиничний – множинний);
- зміст (простий – складний);
- оригінальність характеристик (оригінальний – типовий);
- контекст імідування (особистісний, професійний, політичний);
- стать (чоловіча – жіноча);
- вік (молодіжний – зрілий);
- соціальна категорія (імідж політика, бізнесмена);
- тривалість існування (загальний – ситуативний);
- параметри вияву (середовищний, габітарний, упередметнений, вербальний, кінетичний та ін.).

Наразі в Україні й за її межами підготовлено чимало дисертацій, присвячених проблемі формування іміджу в різних галузях. С. Денисюком [57] розроблена системологічна концепція формування іміджу політичного лідера на базі комплексного політологічного аналізу й теоретичних засад політичної психології як найважливішого компонента сучасної політичної свідомості. Автор описує ефективні засоби створення іміджу політика, беручи до уваги їхній вплив на процес вибору лідера громадянами. Доведено,

що імідж політика розвивається за законами ринкових відносин. Також проаналізовано гендерний аспект формування іміджу політика як ознаку реальної участі українських жінок у політичному процесі. На підставі синергетичного підходу з'ясовано механізм вибору електоратом лідера, імідж якого повинен бути гуманістично оптимальним, тобто його задекларовані наміри мають бути узгоджені з реальними діями.

Імідж працівників міліції вивчала І. Воробйова [40]. Дослідниця підготувала юридично-психологічний аналіз іміджу міліції в контексті проблеми правової свідомості; опрацювала сучасні вітчизняні й зарубіжні студії з іміджу; окреслила соціально-психологічні чинники, що впливають на імідж працівника міліції. І. Воробйова довела, що імідж працівника міліції – один із чинників розвитку правосвідомості громадян, а також описала психологічні особливості іміджу працівника міліції взагалі та окремих підрозділів зокрема. У праці авторки наголошено, що, на відміну від іміджів представників професій у системі «людина – людина», імідж працівника міліції є поліфункційним. У розвідці вивчено специфіку очікувань громадян стосовно цього працівника в системі уявлень про бажане право та правопорядок. На підставі опрацьованих відомостей запропоновано комплекс рекомендацій щодо шляхів поліпшення досліджуваного іміджу, які зумовлені суб'єктивними уявленнями цивільного населення.

Теоретико-емпіричний аналіз іміджу установ банківської системи проведений М. Широковою [255]. Авторка виявила евристичні можливості концепції соціального капіталу для дослідження іміджу соціальних організацій; описала зміст основних підходів до дослідження іміджу, структурні моделі корпоративного іміджу; довела його значущість як індикатора для банківських установ.

Особливості формування, підтримання й розвитку іміджу України досліджував Б. Сулим [217], зосереджуючи увагу на дискурсивних аспектах іміджу держави та його значенні для ефективного розвитку країни. У праці

з'ясовано характер впливу суспільно-політичних практик на відображення й динаміку іміджу, окреслено перспективні напрями розвитку сучасного іміджу України в контексті реалізації національних інтересів.

Алгоритм формування позитивного іміджу органу державної виконавчої влади представлений О. Порфімовичем [166]. Науковець трактує імідж як складник політичної культури, а також аргументує доцільність розгляду побудови корпоративного іміджу на рівнях ідеологем, техніки й технології впровадження та певного управлінського циклу.

Дослідження Л. Єгорової [68] присвячено вивченню іміджевого тексту (ІТ) у російській мові через виокремлення його ознак і систематизацію способів вербальної (мовної) представленості іміджу. Авторка називає іміджевий текст носієм іміджевої інформації, що реалізована мовними засобами. Аналіз функціонування категорії «імідж» у процесі комунікації дає змогу уточнити структуру мовної особистості автора / читача ІТ. Інтегративний підхід до вивчення ІТ сприяє синтезу інтерпретації мовних засобів і пізнавальної діяльності суб'єктів мовлення. Л. Єгорова доводить, що структура ІТ у російській мові, вибір стилю подання інформації й мови спілкування з адресатом детерміновані соціальним статусом, особливостями картини світу (концептуальної та мовної).

А. Кісельова й А. Кононенко [89; 102] розглядають крізь призму іміджелогічного підходу педагогічну діяльність, оцінюючи її ефективність із погляду стихійного чи свідомого формування конкретного іміджу педагога, описуючи механізми формування індивідуального іміджу педагога як стереотипізацію будь-яких моделей професійної поведінки, прийняття їх як символів успіху чи невдачі педагогічної діяльності.

На ґрунті такого розуміння авторами розроблені конкретні методики конструювання індивідуального іміджу в педагогічній діяльності; з'ясовані вимірювані й верифіковані соціально-психологічні характеристики особистості, що впливають на ефективність іміджевої поведінки педагога.

Дослідники запропонували методика виміру ефективності індивідуального іміджу, що базована на методах виміру узгодженості / неузгодженості групового оцінювання й самооцінювання, а також схему конструювання індивідуального іміджу педагога, за допомогою якої стає можливим підвищення авторитету вчителя через вплив на вихованців у процесі професійної діяльності.

І. Размолодчикова студіює поняття «імідж» з огляду на педагогічну культуру й педагогічну позицію педагога в контексті вивчення авторського курсу «Основи сценічного та екранного мистецтва» і спецкурсу «Основи іміджелогії» [183]. Авторка обґрунтовує теоретико-методологічні засади його формування як соціального, психологічного й педагогічного феномену.

М. Сперанська-Скарга [213] схарактеризувала особливості формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності ЗВО через упроваджену в навчальний процес авторську модель формування й застосування педагогічних умов, що забезпечують ефективний процес формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності ЗВО.

Ю. Скорик кваліфікує педагогічний імідж як «самооформлення» учителя, що сприймається в єдності з його характером, стилем спілкування, професійною майстерністю, виокремлюючи три компоненти іміджу: візуальний образ, внутрішній образ (голос, темперамент, настрій), самопрезентацію, самовизначення [205].

Отже, професійний імідж має характер професійного стереотипу, образу представника професії, тобто він менш ускладнений, не повинен мати великої кількості різних характеристик. Такий імідж здатний змінюватися залежно від соціуму, оскільки в кожній соціальній групі є свої установки, специфіка сприйняття. Від рівня сформованості професійного іміджу

залежить ефективність професійно-особистісного становлення вчителя; успішність усієї педагогічної діяльності.

Формуючи професійний імідж, учитель демонструє готовність долучитися до системи громадських зв'язків через засвоєння соціальних ролей, що відповідають соціальному запиту й бажанню індивіда; прагне наблизитися до професійно привабливого образу та посісти гідне місце в соціальній структурі. Професійний імідж тісно пов'язаний із професійним ідеалом.

На підставі викладу варто сформулювати визначення професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. У такому понятійному полі буде проведено дослідження. *Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов – багатоаспектний феномен, який виникає в соціальному середовищі та функціонує як регулятор соціальних взаємин; сукупність зовнішніх візуальних характеристик і поведінкових актів, що об'єднує систему культурологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок учителя, його особливу здатність до синтезу зовнішньої чарівливості та духовності, для успішної соціальної адаптації на шляху до досягнення професійного успіху.*

Професійний імідж – це складний психолого-педагогічний феномен, який формується, реалізується й розвивається в процесі професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, слугуючи основним чинником підвищення ефективності освітнього процесу.

1.2. Підходи, функції та структурні компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Проблеми іміджу й технології його формування вивчали В. Горчаков, Ф. Кузін, О. Панасюк, О. Петров, Г. Почепцов, В. Шепель, Е. Фромм та ін. [128; 162; 169; 251; 273]; змістові лінії іміджу особистості як феномену

інтерсуб'єктної взаємодії філолога – І. Ієронов, Ю. Палих, О. Перелигіна та ін. У такому контексті науковий інтерес становлять питання професійного іміджу фахівця педагогічної галузі, зокрема: викладача філологічних дисциплін (О. Селіванова, М. Сперанська-Скарга, Н. Прус), майбутнього викладача вищої школи (О. Беляєва, В. Ісаченко, Г. Євтушенко, О. Хуртенко), учителя початкової школи (Т. Бессарабова, Г. Бриль, І. Размолодчикова), фізичної культури (Н. Гайдук, Л. Ковальчук, П. Ярошенко), технологій (В. Бондаренко, В. Мадзігон), соціального педагога (І. Ніколаєску, І. Ковальова) та ін.

Аналіз понятійного поля досліджуваного явища дав змогу констатувати певні підходи до витлумачення іміджу загалом і професійного іміджу фахівця зокрема. Сучасна наука диференціює кілька можливих варіантів іміджу, що притаманні *функціональному* підходу: дзеркальний, поточний, бажаний, корпоративний і множинний [261].

Дзеркальний – це імідж, властивий нашому уявленню про себе. Людина ніби зазирає в дзеркало й міркує, якою вона є насправді. Зазвичай, цей варіант іміджу позитивний, бо психологічно особа завжди ставить на перше місце позитив. Негативний аспект дзеркального іміджу пов'язаний із тим, що він мінімально зважає на думку оточення. Водночас цей імідж може визначати характеристики як лідерів, так і організацій.

Поточний – варіант іміджу, характерний для оцінювання збоку. Саме в цій проекції знаходить своє застосування ПР, оскільки брак поінформованості, нерозуміння й упередження не меншою мірою формують імідж політика або організації, ніж реальні вчинки. Це не просто погляд зовнішньої публіки взагалі (хоч він може бути істотним для певної організації або політика), тому що йдеться про думки виборців, клієнтів, журналістів тощо. Найважливішим завданням стає отримання не стільки сприятливого, скільки правильного, адекватного типу іміджу.

Бажаний – тип іміджу, що відображає те, до чого ми прагнемо, особливо важливий для створюваних структур. Про такі структури ще нікому нічого не відомо, тому саме бажаний імідж здатен набувати вигляду єдино можливого. Зазначений тип іміджу нерідко трапляється в описах і само описах партій та нових громадських рухів. Поява нового обличчя в старій структурі відразу стає пов'язаною з її новим бажаним іміджем.

Корпоративний – імідж організації загалом, а не окремих підрозділів або результатів її роботи. Ідеться і про репутацію організації, і про її успіхи, і про ступінь стабільності. Особливо важливий подібний тип іміджу для фінансових структур. Ця сфера повинна цікавити тих, хто працює в галузі ПР, наприклад трастові компанії.

Множинний – варіант іміджу, що утворюється в разі наявності низки незалежних структур замість єдиної корпорації. До хорошого єдиного іміджу прагнуть, наприклад, ліцеї (гімназії), що використовують власну символіку, єдину уніформу тощо. Учень повинен докладно дізнаватися про символіку свого закладу освіти впродовж усього навчання. Активно зміцнюється єдиний (а не множинний) імідж під час проведення, наприклад, партійних з'їздів, у цьому випадку кожен складник працює на єдиний результат. Існує зворотний процес, коли невдача в одній сфері перекреслює іміджеві характеристики в іншій. Імідж повинен мати цілісний, узгоджений характер, окремі його риси не суперечать одна одній.

Із позицій *культурологічного* підходу індивідуальний імідж майбутнього вчителя й особливості його формування був досліджений у дисертації Н. Тарасенко, де явище потрактоване як система особистісних якостей (толерантність, тактовність, доброзичливість, рефлексивність, емпатія тощо) і психологічних засобів (вербальні й невербальні способи спілкування, позиції, ролі), до яких цілеспрямовано звертається вчитель для досягнення високого рівня культури педагогічної діяльності.

Індивідуальний імідж – це вигляд особистості, невід’ємний атрибут суб’єкта спілкування, який складається з двох взаємопов’язаних складників:

- 1) ядро – порівняно статичний складник, де відображені знання, цінності, установки, уміння;
- 2) зовнішній складник, що оперативно змінюється залежно від середовища, культури.

Особливу роль у процесі створення індивідуального іміджу відіграє духовна наповненість особистості, її внутрішня культура [11, с. 43]. Виокремлюють такі структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційний, а також етапи формування внутрішньої культури (мотиваційно-цільовий, власне формування індивідуального іміджу, результативно-оцінювальний).

В. Черепанова вивчала формування індивідуального іміджу педагога як засобу реалізації гуманістичної концепції в освіті, убачаючи в індивідуальному іміджі педагога гармонійну сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей учителя, що виконують комунікативну, інформаційну, когнітивну, емотивну, конативну, креативну функції. Модель іміджу, запропонована дослідницею, містить ядро (Я-концепція, ціннісні установки, знання), зовнішній складник, що сприймається партнерами зі спілкування, рівні іміджу (візуальні, аудіальні, ольфакторні, кінестетичні характеристики). Поетапне його формування передбачає подолання відчуження й побудову гармонійних взаємин суб’єкта з мікросередовищем, соціумом, культурою й самим собою. Індивідуальний імідж педагога – гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей учителя, покликаних продемонструвати його бажання, готовність і здатність до суб’єкт-суб’єктному спілкування з учасниками освітнього процесу [83].

У річищі *педагогічного менеджменту* формування іміджу сучасного керівника освіти, підготовки студентів до управлінської діяльності досліджувала аналізований феномен К. Атаманська. Науковцем виокремлені чинники, що впливають на формування іміджу: об'єктивні (педагогічна громадськість, сім'я, національність, соціальні очікування) і суб'єктивні (професійна запотребованість, мораль, компетентність). На думку авторки, імідж – це соціально-орієнтований та емоційно забарвлений образ у суспільній свідомості, спрямований на виконання освітніх завдань, які характеризують за такими критеріями: комунікабельність, красномовство; моральність і психічне здоров'я; особистісні якості. К. Атаманська розрізняє групи якостей, що впливають на формування і сприйняття іміджу, серед яких найбільш яскраві якості такі: комунікабельність, емпатія, рефлексивність, красномовство. Модель формування іміджу об'єднує діагностичний, орієнтовний, практико-орієнтований етапи.

М. Апраксина фокусує увагу на проблемі формування іміджу вихователя дошкільної установи як візуально-аудіального вигляду, що дає змогу виявляти найкращі особистісно-ділові якості. До пріоритетних умов формування іміджу належать такі: педагогічна діяльність, наявність певних особистісно-ділових якостей і володіння технікою самопрезентації. Під іміджем дошкільного вихователя розуміють умисне створення візуально-аудіального вигляду, що дає змогу виявитися найкращим особистісно-діловим якостям педагога [101]. Програма побудови візуального образу вихователя в дослідженні представлена п'ятьма етапами: оцінювання наявного іміджу; робота над особою, зачіскою; визначення колірного типу зовнішності; виявлення ефективних прийомів корекції образу; формування гармонійного іміджу в його остаточному варіанті.

Уявлення студентів про імідж викладача ЗВО аналізувала І. Чертикова. Зовнішній вигляд, за висловом авторки, являє собою візуальний знак, що інтерпретований студентами як «хороший» / «поганий», такий, що об'єднує

знаки габітуса, кінестетики й соціального оформлення зовнішності, корелює з професійним іміджем [244]. Мовний компонент іміджу майбутнього тренера вивчений у роботі О. Зав'ялової [70].

Структуру іміджу викладача вищої школи досліджувала Л. Донська, зауважуючи, що індивідуальний імідж викладача – це гармонійна сукупність зовнішніх і внутрішніх особистісних, індивідуальних та професійних якостей педагога, покликаних продемонструвати його бажання, готовність і здатність до суб'єкт-суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу [98, с. 15]. Структура іміджу – основа для побудови динамічної моделі іміджу викладача, що містить ядро іміджу (природний компонент), внутрішній рівень (особистісний, професійний, поведінковий компоненти) і зовнішній рівень, за домінантного впливу професійного компонента. Формування іміджу викладача – багатоетапний процес екстеріоризації, тобто перенесення до зовнішнього плану результатів роботи особистості над собою як синтезу професійного й особистісного самопізнання, самовизначення та самоіміджування.

А. Саватєєв [190] студіював імідж командира курсантського підрозділу як емоційно забарвлений соціально значущий образ офіцера, характер стереотипу, що склався у свідомості оточення та впливає на нього. У структурі іміджу виокремлені особистісний, соціальний, професійний компоненти, а також диференційовані умови й критерії сформованості: задоволеність, рівень культури спілкування, повнота та дискретність образу професії, вираженість професійних якостей. Удосконалення іміджу командира курсантського підрозділу передбачає вивчення й усвідомлення офіцером індивідуальних і професійних особливостей, розвиток необхідних навичок та вмій.

Імідж учителя як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу учителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, у масовій свідомості постає об'єктом аналізу в працях Г. Коджаспирової,

А. Коджаспирова [96, с. 160]. Соціально-психологічне визначення іміджу вчителя пропонує О. Кокун, зазначаючи, що імідж – це символічний образ суб'єкта, що створюється в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога з учасниками цілісного педагогічного процесу [99, с. 162].

Імідж учителя як імідж керівника інтерпретує Н. Барна, наголошуючи, що особистий авторитет керівника-педагога має формальні й неформальні підстави. Це й авторитет офіційної правової влади, що виявляється на певній адміністративній посаді, і авторитет керівника – результат визнання його вчителями та учнями як інструментального й емоційного лідера. У структурі іміджу розмежовано три компоненти: персональні характеристики (фізичні й психофізіологічні особливості, характер, тип особистості, моральні та комунікативні якості, особиста привабливість, культурний архетип); соціальні (рівень освіченості, значущі факти біографії, спосіб життя, статус керівника, моделі рольової поведінки, норми, цінності, зв'язок із різними соціальними групами); професійні (знання стратегії розвитку освіти, змісту, форм, методів, технологій навчання й виховання, економічних і нормативно-правових основ функціонування школи тощо) [12].

Т. Вдовичин і Т. Бочарникова витлумачують вплив професійно-педагогічної спрямованості вчителя іноземних на формування позитивного іміджу студентів як систему, що представлена основними системоутвірними компонентами: змістовим і проблемно-комунікативним. У структурі динамічної моделі іміджу автори розрізняють когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти, а також ціннісний і рефлексивний як механізми інтеграції названих компонентів [30].

Н. Савченко кваліфікує імідж педагога як сукупність уявлень суспільства про те, яким має бути індивід відповідно до свого статусу [192]. Професійний імідж містить усі основні складники індивідуального іміджу, він реалізується в діяльності, впливає на соціум, завжди інформативний, має певну кількість ознак, властивих або приписуваних об'єкту, вирізняється

символічним характером, ґрунтуючись на виявленні специфічних особливостей, важливих у певний момент.

Підсумовуючи виклад, зазначимо, що професійний імідж учителя безпосередньо залежить від характеру педагогічної діяльності, предметної спеціалізації, які регламентують певний набір його професійно значущих якостей і функцій. Залежно від специфіки предмета викладання, структурні компоненти професійного іміджу набувають у процесі ранжування різної актуальності.

Вивчення бібліографічних джерел засвідчує складність з'ясування *функцій професійного іміджу* фахівця, це пов'язане з їхньою численністю, абстрактністю, різним ступенем узагальнення, взаємопроникненням, інтеграцією до більш узагальнених функцій іміджу.

В. Черепанова, зважаючи на класифікацію В. Панферова, описує функції професійного іміджу вчителя в руслі завдань навчання та розмежовує такі: комунікативна, інформативна, конативна (поведінкова), креативна, когнітивна, емотивна [249].

Характеризуючи імідж викладача вищої школи, Л. Донська класифікує його функції за трьома основними категоріями: перша група – навчальні функції (комунікативна, інформативна, когнітивна, емотивна, конативна); друга група – діяльнісні функції (організаційна, мотиваційна, адаптивна, дисциплінарна, виховна). Третя група функцій іміджу викладача вищої школи представлена похідними функціями: виборчою, компенсаторною, представницькою [98].

Досліджуючи імідж вихователя дошкільної установи, М. Апраксіна розрізняє низку *функцій*: номінальну, пов'язану з особливостями професійної діяльності; візуально-естетичну, що стосується корекції й побудови гармонійного вигляду; адресну, яка орієнтується на споживача іміджу; прагматичну, що управляє процесом формування враження; регулятивну, яка реалізує процес сприйняття іміджу [158].

Л. Жарікова серед функцій професійного іміджу сучасного вчителя називає узгодження дій і вчинків з очікуваннями вчителів і батьків; мотиваційну функцію; функцію, що стимулює розвиток учнів; нормативну, яка окреслює норми взаємодії з класом [69].

Класифікація функцій діяльності майбутнього вчителя іноземних мов залежить від специфіки педагогічної діяльності. У контексті дослідження та з огляду на професійні завдання, безпосередньо пов'язані з навчальною, психолого-педагогічною, лінгводидактичною діяльністю, варто диференціювати кілька основних функцій професійного іміджу, що описані нижче.

Формувальна функція виховує майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності, впливає на становлення лінгвопедагогічної культури, професійні знання, уміння, навички, дає змогу швидко освоювати нові види діяльності через формування гнучких умінь, самостійності, заповзятості, ініціативності, готовності ухвалювати нестандартні рішення.

Презентаційна функція сприяє самовираженню особистості вчителя, розкриває його внутрішній світ, створює позитивне враження про його професійні та особистісні якості.

Корпоративна функція допомагає вчителеві ідентифікувати себе з конкретною професійною групою, виокремити себе серед усіх інших груп метасистеми.

Адаптивна функція формує установки, моделі поведінки, систему цінностей, особистісний досвід для швидкої адаптації в сучасних соціально-економічних умовах.

Нормативна функція регламентує норми взаємин із класом, батьками, колегами в процесі спільної діяльності.

Комунікативна функція вможливорює взаємозв'язок учасників освітнього процесу на рівні індивідуальної, групової, суспільної взаємодії за допомогою знаків, які містять іміджеві характеристики вчителя. Учні

сприймають знаки за допомогою органів чуття: через органи зору – візуальний складник іміджу (зовнішність, жести, міміка вчителя та ін.), через органи слуху – аудіальний складник іміджу вчителя (голос, тембр, інтонація), через органи нюху – ольфакторний складник іміджу (запах тіла, парфуми тощо), через органи дотику – кінестетичний складник іміджу (якість тканини, із якої пошитий одяг, властивості шкіри тощо). Характер взаємозв'язку, що утворюється, залежить від одержаної інформації, або зміцнює єдність учасників освітнього процесу (за умови узгодженості професійного іміджу з нормами культури педагогічної діяльності), або порушує цю єдність, якщо імідж учителя має негативний характер. Комунікативна функція іміджу вчителя сприяє утворенню спільності в разі позитивних іміджевих характеристик учасників освітнього процесу, насамперед учителя.

Інформативна функція – реалізована в єдності з комунікативною за допомогою символів, закріплених за знаками. Інакше кажучи, знаки, чуттєво сприйняті, логічно оброблені, перетворюються в значення. На цьому рівні можуть виникати бар'єри в нерозумінні, якщо педагогові, особливо під час першої зустрічі, не вдалося продемонструвати позитивні особистісні якості. У процесі реалізації інформативної функції в спілкуванні виникають два значеннєві ряди: один пов'язаний зі сприйняттям експресії вчителя, інший – зі словами-поняттями. Якщо імідж учителя має негативний характер (або не сформований), зміст слів може суперечити експресії. Ефективність реалізації інформативної функції залежить від того, наскільки гармонійний індивідуальний імідж партнерів, чи відповідає він їхньому внутрішньому світу, культурі, тому що ця гармонія дає змогу узгодити систему «знак – значення», адекватний взаємозв'язок яких уможливорює досягнення рівня взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу.

Когнітивна функція, що послідовно реалізують за комунікативною й інформаційною функціями та яка спрямована на інтерпретацію відношень «знак – значення» для з'ясування змісту. Інтерпретуючи сприйнятий імідж

учителя, учень (батько, колеги) формує у своїй свідомості перцептивний образ-уявлення, що відображає соціальну роль, особистісні якості (характер, темперамент, здібності тощо), потреби, мотиви, цілі вчителя. У такий спосіб з'являється враження про переваги й недоліки вчителя, формується ставлення до нього. У разі дисгармонійного індивідуального іміджу вчителя сконструйований учнем образ-уявлення може не збігатися зі справжнім образом учителя, що призводить до послаблення ефекту взаємодії та психологічної напруженості у взаєминах. Гармонійний індивідуальний імідж учителя сприяє формуванню адекватного образу-уявлення та комфортної атмосфери для суб'єкт-суб'єктного спілкування й ефективної педагогічної взаємодії.

Емотивна функція відображена в ставленні учнів (батьків, колег) до вчителя (симпатії – антипатії, прихильності – ненависті тощо). Емоційно насичені педагогічні взаємини між учнем і вчителем, зумовлені індивідуальним іміджем учителя, створюють тло для взаємодії, інтегрують або руйнують спільність, уводять аксіологічні орієнтири в спілкуванні. Джерелом драматизму в діадах «учитель – учень», «учитель – батьки», «учитель – колеги» може слугувати неузгодженість між очікуваною поведінкою вчителя й поведінкою фактичною. Успішність реалізації емотивної функції залежить від авторитетності вчителя як суб'єкта спілкування, що, зі свого боку, аргументоване станом індивідуального іміджу.

Конативна функція спрямована на координацію й узгодження взаємодії учасників освітнього процесу. Сформоване на емотивному рівні ставлення до вчителя маркує поведінку комунікативних партнерів, які або беруть участь у взаємодії, корегуючи свої позиції під впливом іміджу вчителя, або ухиляються від спільної діяльності.

Креативна функція зорієнтована на перетворення учнів у процесі за допомогою таких механізмів психічного впливу, як вплив, наслідування й

переконання. Засвоюючи вплив іміджу вчителя, учень трансформує цей вплив в особистий досвід через названі механізми й відповідно до нього будує свій імідж. Варто зазначити, що учень перебуває одночасно під впливом іміджу кількох педагогів, які беруть участь в освітньому процесі, а також іміджу значущих для нього дорослих. Отже, імідж учня побудований за законами наслідування тих дорослих осіб, яких дитина вважає за своїх психологічних союзників. Важливо, на наш погляд, щоб це були педагоги з позитивним індивідуальним іміджем. Названі функції професійного іміджу сприяють виконанню однієї з основних педагогічних функцій – *виховної*.

Крім того, трансформація іміджевих функцій оптимізує виконання адаптивної функції, тому що допомагає учням знайти ті моделі поведінки, ті ціннісні орієнтири й установки (закладені в іміджі вчителя як зразки), які допоможуть їм адаптуватися як у конкретному шкільному колективі, так і в соціумі.

Ця класифікація дає змогу окреслити найбільш яскраво виражені функції професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що, залежно від педагогічного контексту, можуть взаємопроникати одна в одну, домінувати або зберігати певну самостійність. Опис функцій іміджу із позицій якісних характеристик професійної діяльності фахівця спонукає до вивчення *структурних компонентів*.

З огляду на особливу організацію та специфіку професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, основу якої становить педагогічна взаємодія з учнями, батьками, колегами, подаємо таку *структуру* професійного іміджу вчителя іноземної мови: порівняно стійке ядро (професійну Я-концепцію) і зовнішні компоненти.

Професійний імідж як системне цілісне утворення має структуру, що складається з низки взаємопов'язаних компонентів, серед яких: *індивідуально-мотиваційний* (природні, особистісні характеристики вчителя, мотивація до самореалізації й самопрезентації), *комунікативно-*

інтерактивний (інтелектуальна активність, лінгводидактична компетентність, саморегуляція, міжкультурна комунікація, культура спілкування та мовлення), *професійно-статусний* (алгоритми дій і способів поведінки, соціальний запит та значущість престижу професії, професійна компетентність). Така система не претендує на досконалість, лише пропонує один із можливих варіантів структуризації професійного іміджу вчителя.

Створена нами структура іміджу умовна, оскільки компоненти системи важко диференціювати, вони взаємозалежні та є комплексом взаємодоповнювальних, взаємопов'язаних характеристик, які тісно переплетені між собою. Одні й ті самі професійно-особистісні якості органічно можуть входити до різних підструктур професійного іміджу вчителя залежно від педагогічного контексту. Наприклад, емпатію можна зарахувати й до індивідуально-особистісного та комунікативно-інтерактивного компонентів, з одного боку, це може бути якість особистості вчителя, а в контексті педагогічної взаємодії – складником товарищкості, або інтегральної комунікативної якості.

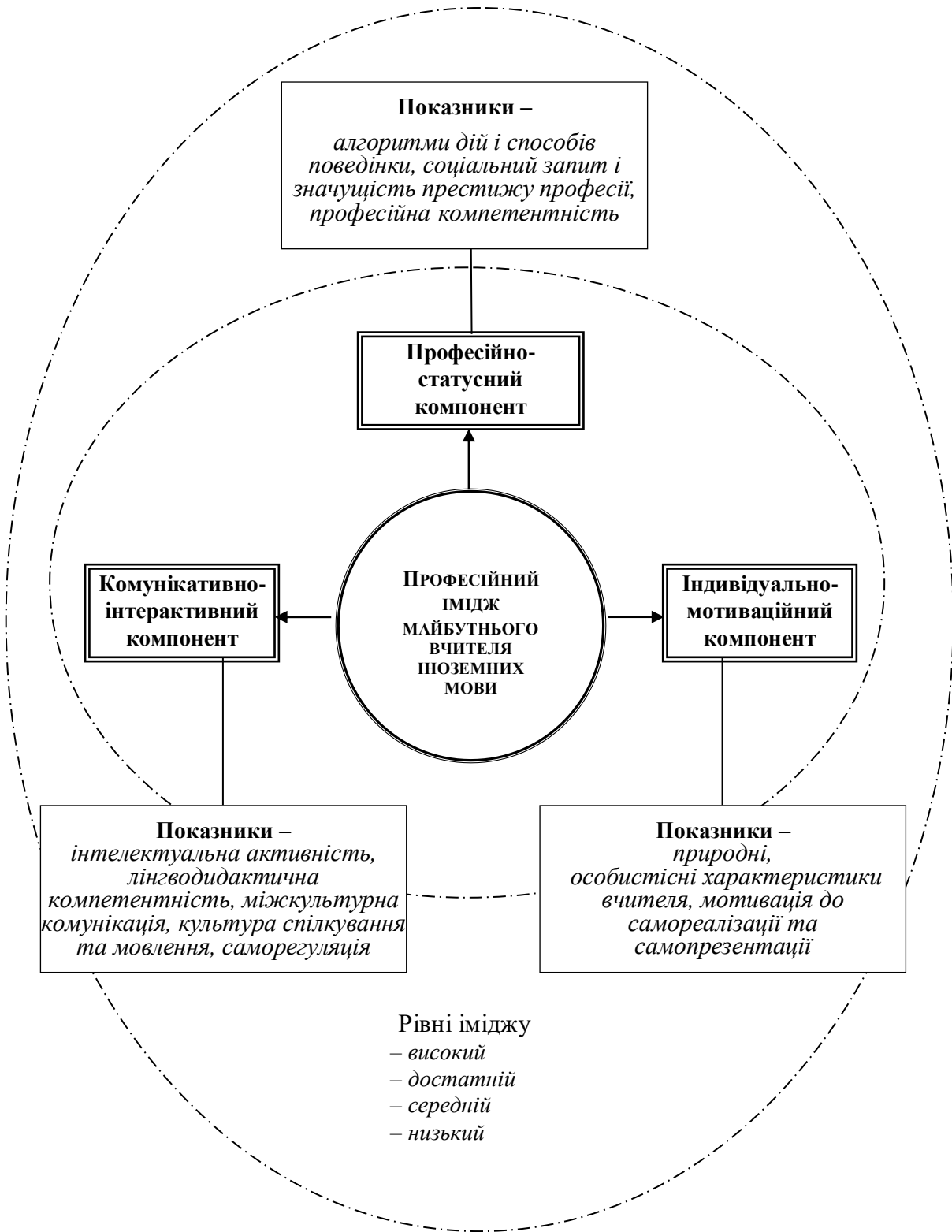

Рис. 1.1. Компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Ядром професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов є професійна Я-концепція майбутнього вчителя іноземних мов, розвиток якої зумовлений сукупністю чинників внутрішнього й зовнішнього порядку. Це

система установок учителя стосовно власної особи, що містить самооцінку результатів і потенціалу. Професійна Я-концепція маркує структурні компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов і динаміку розвитку його підструктур. Представлена нами структура професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов складається з ядра та трьох компонентів.

Індивідуально-мотиваційний компонент об'єднує природні, особистісні характеристики вчителя, мотивацію до самореалізації й самопрезентації. Цей компонент має на меті адаптивну поведінку майбутнього вчителя іноземних мов, найбільш ефективні алгоритми дій і способів поведінки, уміння поводитися в різних педагогічних ситуаціях, а також культурологічний складник (загальна культура поведінки, культура педагога, ерудиція, стилі спілкування). Педагогічна діяльність вимагає інтегративності й гармонійного розвитку рис особистості вчителя, що можуть виявлятися по-різному в неоднакових умовах і ситуаціях. Ідеться про такі особистісні якості майбутнього вчителя іноземних мов, як уміння ризикувати, готовність до ухвалення нестандартних рішень, здатність до імпровізації, самоврядування, уміння нейтралізувати конфлікт тощо. Усі ці якості та властивості особистості вчителя впливають на характер і спрямованість взаємин у педагогічному колективі, оскільки існує певна взаємозалежність між сукупністю властивостей особистості та системою її міжособистісних стосунків [44]. Поведінкові складники: комунікативні й презентативні навички, манери, жести, міміка – майже не підлягають контролю та відтворюються автоматично. Під манерами розуміють спосіб вираження зовнішніх якостей особистості [197]. Якщо манери поведінки вчителя учні оцінюють позитивно, то постає його привабливий образ, що часто позначається на інтересі до предмета.

Це впливає на алгоритми дій і способів поведінки вчителя, сприяє позитивному професійному іміджу вчителя. Крім того, охоплений і

соціальний аспект, який стосується престижу професії майбутнього вчителя іноземних мов, її соціальної значущості, фахових стереотипів, зв'язку з іншими соціальними групами. Професійний імідж маркує ролі, виконувани вчителем, регулює взаємини з соціумом. На думку О. Кокуна, спілкування як процес безпосереднього налагодження міжіндивідуальних зв'язків і взаємодії людей залежить від системи конкретних громадських відносин [99]. До такої системи входять також ціннісні орієнтири професійної групи – сукупність ідей, концепцій, норм, що регулюють професійно-педагогічну роботу.

Індивідуально-мотиваційний компонент професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов – це системна особистісна освіта, що об'єднує особистісні характеристики вчителя. У межах компонента описують інтелектуальні, емоційно-вольові, психологічні й характерологічні якості (характер, темперамент, здібності), зовнішні дані, ціннісні риси. До найбільш значущих якостей особистості вчителя належать: порядність, доброта, справедливість, психічне здоров'я, уява, активність, ерудиція, чесність, доброзичливість, саморегуляція, незалежність, внутрішні характеристики особистості (внутрішня філософія, система цінностей людини, моральні принципи) [135; 187; 210; 243].

Важливу роль у цій підструктурі відіграє емоційно-вольова сфера. Г. Лебон уважав, що люди мають суто інстинктивну потребу підкорятися сильній волі іншої особи, зазначаючи, що воля є тим ядром, навколо якого кристалізуються й об'єднуються думки [111, с. 93].

На підставі аналізу теоретичних джерел і бесід з учителями-предметниками шкіл, студентами виокремлено найбільш значущі індивідуально-особистісні характеристики майбутнього вчителя іноземних мов: емпатійність, чуйність, гарний вигляд, шанобливе ставлення до оточення, відповідальність, активність, зібраність, наполегливість, рішучість, цілеспрямованість, прагнення домінувати, вміння управляти собою й оточенням, володіння психічними процесами, властивостями і станами.

Комунікативно-інтерактивний компонент охоплює інтелектуальну активність, лінгводидактичну компетентність, саморегуляцію, міжкультурну комунікацію, культуру спілкування та мовлення. Спілкування – обов'язкова умова формування загального інтелекту особистості, передусім її атеничних, перцептивних, мнемічних і розумових характеристик, тобто якостей уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви.

На думку О. Корніяка, розвиток усіх комунікативних якостей розпочинається з комунікативної спрямованості, за наявності якої в індивіда «інші люди поставали б не на периферії, а неодмінно в центрі системи цінностей», що складається в нього [106]. Така комунікативна спрямованість потрібна вчителю для налагодження позитивних взаємин з учнями.

Для провадження інтелектуальної діяльності майбутній учитель іноземних мов повинен дотримуватися вимог, що зумовлюють його професійну здатність: мовна реактивність, гарна пам'ять, здатність переключатися.

Більш широке поняття – «професійні вимоги» – поряд із профпридатністю містить необхідний набір умінь і навичок: іноземний філолог повинен мати чисту дикцію й професійно поставлений голос; володіти технічними прийомами перекладу (навички мнемотехніки, переключення на різні типи кодування, мовної компресії й розгортання) [123, с. 38].

Аналізуючи культуру мовлення як іміджеформувальний компонент, беремо до уваги те, що іноземний філолог – фахівець у галузі лінгвістики. Варто акцентувати не тільки на змістовому аспекті, але й на зовнішніх (звукових) ознаках, що мають принципове значення для сприйняття майбутнього вчителя іноземних мов як під час професійної діяльності, так і в ході спілкування в професійному середовищі.

Культура мовлення – це набір й організація мовленнєвих засобів, які в певній ситуації спілкування за умови дотримання сучасних мовленнєвих

норм та етики спілкування забезпечують найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань. Така культура складається з трьох компонентів: нормативного, комунікативного й етичного. Ефективність спілкування залежить від вибору й організації мовленнєвих засобів, до того ж необхідною умовою є досягнення нормативності, етичності й продуктивних комунікативних властивостей мови.

Звуковий бік усного мовлення майбутнього вчителя іноземних мов відіграє не менш важливу роль, ніж змістова частина. Відомо, що блискуча за змістом мова багато в чому програє, якщо вимовлена в'яло й невиразно, із запинками та мовними помилками.

Концентруючись на розумінні того, як іноземний філолог реалізує мовні дії і як вони сприймаються іншими особами, можемо зрозуміти процес формування мовного іміджу. Зазначимо, що успішне оволодіння лінгвістичними навичками й уміннями на професійному рівні можливе лише на основі високої мовної культури рідної й іноземної мов, за умови сформованості механізму переключення, що становить сутність лінгвістичних здатностей під час досягнення рівня володіння мовами за типом «змішаного білінгвізму» – єдиної понятійної системи, пов'язаної з двома мовними кодами» [150]. З огляду на це, ознаками розвиненої мовної культури є чітке й гарне оформлення, граматично, лексично, стилістично й інтонаційно правильне подання [157, с. 54].

Мовна діяльність вирізняється цілеспрямованістю, передбачає кілька послідовних етапів: орієнтування, планування (у формі внутрішнього програмування), реалізація й контроль. Відповідно до цих етапів, зазнає реалізації кожна окрема мовна дія. Якість мовної діяльності залежить від ступеня володіння основними елементами техніки мови: *фонація* (мовний подих), *голос* (правильні навички голосоутворення), *дикція* (ступінь виразності вимови).

Варто схарактеризувати вплив елементів техніки мовлення на

професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов:

– *фонація* (організація мовного подиху), що має велике значення для усної мови; уривчасте мовлення під час уроку не формує сприятливого враження й навіть іноді дратує учнів; крім того, неправильний мовний подих стомлює майбутнього вчителя іноземних мов;

– *голос* (*голосоутворення*) – необхідними якостями гарного голосу філолога є гарний тембр, сила, витривалість, великий діапазон;

– *дикція*, що охоплює три основні показники – правильність артикуляції (рух органів артикуляції, які відповідають потрібному місцю й способу утворення звуку), ступінь виразності артикуляції (показник розбірливості усного мовлення), манера вимовляти слова (темп мовлення, продовження або редукція складів, особливі модифікації інтонації).

Отже, майбутній учитель іноземної мови, використовуючи мовні навички, у процесі організації спілкування в навчально-виховній діяльності створює враження про себе як про професіонала, формує свій професійний імідж, його вербальну частину. Наявність цього структурного компонента в професійному іміджі майбутнього вчителя іноземних мов забезпечує ефективність педагогічного процесу, активізує процес навчання й виховання, сприяє налагодженню взаємин між учителем та учнем.

Професійно-статусний компонент передбачає алгоритми дій і способів поведінки, соціальний запит та значущість престижу професії, професійну компетентність. Цей компонент об'єднує професійно-педагогічні якості та здібності особистості майбутнього вчителя іноземних мов, особливості його підготовки й професійної діяльності: практичні навички, професійну ерудицію, педагогічну майстерність, здібності інтелекту, властивості креативності, деякі особистісні вияви тощо. Крім того, у межах компонента варто аналізувати творчий потенціал учителя – інтегральну цілісність природних і соціальних сил людини, що забезпечують його суб'єктивну потребу у творчій самореалізації й саморозвитку [204]. Цей компонент

охоплює загальноосвітню, лінгводидактичну та психолого-педагогічну підготовку вчителя.

Водночас манери поведінки суттєвою мірою відображають внутрішню культуру особистості вчителя, його моральні й інтелектуальні якості [108, с. 7]. Уміння правильно поводитися у сфері міжкультурної комунікації має особливо велике значення: полегшує налагодження контактів, сприяє досягненню взаєморозуміння, створює стійкі взаємини в професійному середовищі.

Неабияке значення має зовнішній вигляд (манери, стиль одягу), що, з огляду на специфіку професії, стає невід'ємною частиною професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов і слугує невербальним засобом його створення.

На нашу думку, у професійній діяльності вчителя, особливо вчителя іноземних мов, одяг варто аналізувати і як засіб спілкування, і як інструмент впливу на учня. Досягнення гармонійного зовнішнього вигляду можливе за умови узгодженості одягу з типом зовнішності. Одяг відображає життєві цінності, наміри особистості та є наочним уявленням людини про себе.

Мати успішний вигляд у професійному середовищі можна завдяки стильному одягу, що вирізняється оригінальним дизайном, конструкцією, якісним виготовленням. Одяг повинен пасувати за кольором, вигідно увиразнювати лінії й пропорції фігури, бути сучасним і відображати особливості особистості.

Зовнішній вигляд майбутнього вчителя іноземних мов – ретельно продуманий образ, що повністю узгоджений із ситуацією, охоплює комплекс необхідних атрибутів, ретельно продуманий ансамбль, складений з огляду як на конкретну ситуацію, так і на позиційно-ситуативні ролі майбутнього вчителя іноземних мов. У професійній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов гарні манери слугують важливим інструментом побудови успішної професійної діяльності, водночас – необхідним складником у

формуванні професійного іміджу.

Отже, описані структурні компоненти створюють цілісну єдність. У разі гармонійного поєднання названих елементів системи стає можливим ефективне формування й розвиток позитивного професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Авторська компонентна структура формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов така: індивідуально-мотиваційний (природні, особистісні характеристики вчителя, мотивація до самореалізації та самопрезентації), комунікативно-інтерактивний (інтелектуальна активність, лінгводидактична компетентність, саморегуляція, міжкультурна комунікація, культура спілкування та мовлення), професійно-статусний компоненти (алгоритми дій і способів поведінки, соціальний запит та значущість престижу професії, професійна компетентність). Натомість, не претендуючи на вичерпність обґрунтування структурних компонентів підготовки майбутніх фахівців, наголосимо, що вони можуть мати нескінченні комбінації й варіанти, які лише посилюватимуть результативність наукових пошуків.

1.3. Специфіка формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Імідж – складний феномен, у межах якого переплетені абсолютно різнорідні чинники, що необхідно брати до уваги, оскільки сприйняття відбувається за кількома каналами. За кожним каналом потрібно вести певну роботу в процесі формування іміджу [168; 169].

Вивчення літературних джерел, практики підготовки та професійної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов слугує підставою для опису психолого-педагогічних особливостей спеціальності та вимог до неї. Учитель іноземної мови – унікальна особистість, яка має набір універсальних якостей викладача, вихователя, психолога, організатора, менеджера тощо.

Студіювання іміджу в контексті педагогічної діяльності дає змогу сформулювати дефініцію поняття професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов: це узагальнений, емоційно забарвлений образ типового вчителя-професіонала, що інтегрує професійно значущі характеристики майбутнього вчителя іноземних мов, за характером наближений до професійного стереотипу-типажу, забезпечує продуктивність взаємозв'язку суб'єктів освітнього процесу. Імідж не ототожнює образ майбутнього вчителя іноземних мов із мінімальною характеристикою рис, спрощуючи або гіпертрофуючи деякі з них, а наділяє цей образ вигідними професійними характеристиками.

Виявленню особливостей професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов передують аналіз особливостей професійної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов. Зазначимо, що професійний імідж вчителя іноземних мов не часто поставав об'єктом зацікавлення в науковій спільноті. Автори сучасних розвідок О. Резван, О. Перелигіна, М. Сперанська-Скарга, О. Торубари та ін. вибудовують формування міжкультурної компетентності на різних методологічних підходах, що докладно описані в праці Г. Іванової [81, с. 123].

Основну увагу зосереджено на виявленні принципів формування міжкультурної комунікації в різних наукових концепціях, які обґрунтовують особливості змісту професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов. Зміст професійного навчання майбутнього вчителя іноземних мов охоплює традиційну знаннєву компоненту й водночас сприяє формуванню спеціальних компетентностей не тільки в межах лінгвістичної підготовки, але й за допомогою дисциплін гуманітарного, природничо-наукового та професійно орієнтованого циклів [81, с. 128].

Дослідження складників «комунікативної культури» майбутнього вчителя іноземних мов (науково-евристична культура – підвищення теоретичного рівня в галузі лінгвістики, розвиток самокритичності й

самооцінки, пізнавальна активність; психокommунікативна культура – сукупність умінь і навичок у сфері спілкування й закономірностей особистісного впливу, саморегуляція та стресостійкість; мовленнєва культура – сукупність умінь і навичок для виконання еквівалентного перекладу, володіння культурою рідної та іноземної мов, ґрунтовні знання в галузі культури мови [99, с. 10]) аргументує необхідність осмислення феномену професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Виокремлені нами інтегровані характеристики професійного іміджу фахівця дають змогу наповнити новим контекстом розуміння професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Для виявлення сутності професійної діяльності філолога варто апелювати до напрацювань Т. Бочарникова, М. Васильєва, Л. Воротняк, О. Зеленської, Л. Морської, В. Олексенко, Н. Прус, О. Резван, О. Торубари, Т. Щербакова, А. Шишко й ін. Професійна діяльність майбутнього вчителя іноземних мов – особливий вид мовно-мисленнєвої діяльності, що полягає в осмисленні й переданні змісту тексту, створеного мовою однієї культури, через його переформулювання мовою іншої культури. Процес розуміння (або нерозуміння) усного чи письмового висловлювання стає найважливішим компонентом професійної діяльності вчителя іноземних мов і вимагає від фахівця не тільки розвинених професійно значущих умінь, але й високого рівня загальної культури та вербального інтелекту.

Професійна діяльність майбутнього вчителя іноземних мов – це духовно-творча діяльність, творчі якості педагога виявляються в пошуках найбільш точних форм для передання змісту тексту засобами іншої лінгвістичної системи в письмовій або в усній формі.

З огляду на названі рольові види діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, варто схарактеризувати функції, які виконує майбутній учитель іноземної мови в процесі професійно-педагогічної діяльності.

Інформаційна, яка забезпечується професійним мисленням, що

дозволяє розуміти суть педагогічних явищ, та довготривалими знаннями, що створюють гностичну основу міжкультурної комунікації для майбутніх учителів іноземних мов та дидактичні засобів її реалізації.

Культурно-інтерпретаційна – забезпечує розуміння не тільки іншомовного повідомлення, а й соціально-психологічних та культурних реалій, зокрема, оцінка й інтерпретація ситуації, поведінкових особливостей комунікантів – носіїв іноземних мов.

Прогностична – прогнозування змісту й структури повідомлення та іншомовної поведінки учнів.

Медіаторна – адаптація власного мовленнєвого повідомлення до його розуміння як учнем, так і носієм іншої культури, подолання міжкультурних відмінностей.

Організаційно-адаптивна – організація роботи майбутнього вчителя іноземних мов, прийоми й методи роботи з навчально-методичною літературою та нормативною документацією, адаптація до умов і видів педагогічної діяльності.

Комунікативна – здійснення професійного спілкування вчителя, реалізація його ораторських навиків й створення доброзичливої атмосфери співробітництва та толерантності із проявом ініціативності; позитивної Я-Концепції та співпереживання.

Контролююча – самоконтроль ефективності результатів педагогічної діяльності.

Отже, із позиції комунікативно-інтерактивного компонента професійна діяльність майбутнього вчителя іноземних мов має поліфункційний характер.

Подані поведінкові індикатори майбутнього вчителя іноземних мов у реалізації професійних функцій мобілізуються завдяки *професійним* й *особистісним* компетентностям (П. Гальперин, Н. Диканська, І. Зимня, Дж.Келі О. Іванова, О. Поршнева). Важливість цього психологічного процесу, на думку П. Гальперина, важко переоцінити, оскільки від якості

орієнтування, частиною якої є об'єктивне знання, залежать і якості людської дії, і якості продуктів цієї дії, нарешті, якість формування.

У діяльності майбутнього вчителя іноземних мов виокремлюють *професійні компетентності* (за О. Поршневою): *семантична* – здатність мобілізувати ресурси (організовані в систему знання, уміння, особистісні якості); *інтерпретативна* – здатність мобілізувати ресурси для з'ясування контекстуального значення мовних засобів і їх трансформації; *текстова* – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для текстової діяльності, розрізняти тип, жанр і стиль тексту. Крім того, диференційовано *особистісні компетентності*: *внутрішній самоконтроль* – уміння контролювати свої емоції й діяти раціонально в складних ситуаціях; *гнучкість* – здатність оперативно та безболісно реагувати на зміни; *дипломатичність і такт* – уміння ставитися до оточення справедливо й об'єктивно, незалежно від особистих уподобань або переконань; *мотивація* – виразність прагнення досягати поставленої мети й доводити справу до кінця; *неперервне навчання* – розуміння професійної відповідальності та активне освоєння нових технологій, теорій і методів; *організаторські здібності* – уміння розуміти всі ключові складники ситуації, об'єднувати потрібні ресурси; *рефлексивність* – уміння об'єктивно оцінювати самого себе; прагнення розширювати й вдосконалювати свої знання та вміння; *системність мислення* – здатність розуміти й застосовувати різні системи (мовні системи знань, системи керування, логічні системи тощо), а також уміння розуміти норми, правила та процедури, працювати відповідно до них; *стресостійкість* – здатність зберігати спокій і внутрішню силу в стресових ситуаціях, уміння контролювати свої емоції й мислити логічно в складних та проблемних ситуаціях [167].

Професійні та особистісні компетентності як інтегральні інтелектуальні якості майбутнього вчителя іноземних мов виконують роль продуктивних сил під час виконання професійних завдань. Вони перебувають у

безпосередньому зв'язку з ефективністю й оптимальною рентабельністю дії, найбільш повно поєднують необхідні базові елементи (знання, уміння, навички) для досягнення високого рівня сформованості професійного іміджу.

Порівняння сутності виявлених особливостей професійної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов і характеристик професійного іміджу фахівця спонукає до висновку про те, що описані професійно-особистісні компетентності як інтегральні інтелектуальні якості майбутнього вчителя іноземних мов потребують окреслення напрямів їх вияву за різними структурними компонентами професійно-педагогічної діяльності.

Учитель іноземної мови – це фахівець, що реалізує комунікативний процес суб'єктів-носіїв різних культурних моделей світу, утілюючи різні індивідуальні стратегії. Реалізуючи професійно-особистісний потенціал, педагог постає як:

– джерело інформаційного запиту (консультативна стратегія реалізована ним як інтерпретатором, що має глибокі знання з іноземної й рідної мов, психологічну підготовку, широку ерудицію);

– учасник управлінського процесу, предметом управлінських зусиль якого є він та учасники комунікативного процесу (від організаційних здібностей, умінь і навичок залежать способи індивідуальної поведінки майбутнього вчителя іноземних мов);

– міжкультурний медіатор, який інтерпретує реалій іншої культури для учнів – суб'єктів навчальної комунікативної ситуації та живе на стику двох і більше культур, передаючи їх особливості, через специфіку професійної підготовки передає знання про історію, культуру, релігію країни, мова якої вивчається, виконує функцію консультанта, зокрема, застосовуючи свою професійну компетентність, забезпечує міжкультурний комунікативний процес, будучи, при цьому, носієм власної національної культури.

На підставі професійних та особистісних компетентностей, а також позиційно-ситуативних ролей майбутнього вчителя іноземних мов

підсумовано, що моделювання професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов можливе за рольовими аспектами професійної діяльності: консультант; організатор; міжкультурний медіатор.

На аналіз усіх аспектів формування іміджу майбутнього вчителя іноземних мов суттєво впливають зовнішні чинники, а саме:

- перманентність життєвих змін та прискорення ритму життя, що потребують швидкої адаптації, орієнтування й пошуку ефективних рішень професійних завдань збільшують ціну індивідуального часу вчителя як енергетичного ресурсу в конкурентній боротьбі на ринку праці;

- наростання кількості інформаційних потоків потребує більшої витрати часу та зусиль для їх обробки, верифікації та відбору;

- жорстка професійна конкуренція потребує додаткових зусиль для збереження комфортного середовища професійної життєдіяльності.

Опис характеристик професійної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов із позиції функціонально-діяльнісного підходу, професійно-особистісних компетентностей, позиційно-ситуативних ролей і впливу зовнішніх чинників уможлиблює окреслення компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Навчання іноземної мови як навчання спілкування вимагає від учителя таких якостей, які забезпечили б реалізацію цілей навчання та його ефективність. Учитель є джерелом інформації, лідером колективу, взірцем морально-етичних норм поведінки, прикладом майбутньої мовленнєвої діяльності, організатором психологічного клімату й керівником взаємин в учнівському колективі. Зростають вимоги до особистих якостей учителя, його професійної підготовки. Сучасний учитель як особистість повинен мати такі якості:

- 1) висока освіченість, загальна культура, інтелігентність, високорозвинена моральна свідомість, почуття відповідальності за свою працю;

2) любов до дітей, такт, здатність формувати всебічно розвинену, творчу особистість школяра;

3) глибокі знання та професійне мислення, що дає змогу розуміти суть педагогічних явищ, ухвалювати оптимальні рішення щодо навчання іноземної мови, уміння творчо використовувати передовий педагогічний досвід, індивідуальний стиль роботи;

4) прагнення до самоосвіти й самовдосконалення.

Учитель повинен мати загальнолінгвістичні знання про мову як суспільне явище, про її зв'язок із мисленням, культурою, про систему й рівні мови, сучасні напрями лінгвістики, уміти використовувати їх у процесі навчання іноземної мови, володіти знаннями з психології та педагогіки, засвідчувати належну культурно-естетичну підготовку, тобто бути всебічно розвиненою особистістю.

Отже, учитель іноземної мови – це взірець іншої культури, та людина, яка може донести до дитини не тільки знання про чужу мову, але й зацікавити її культурою, історією, основними особливостями мови, що вивчають. Навчити поважати іноземну мову як рідну, відчувати користь і задоволення від кожного нового уроку, вивченого слова чи фрази – засаднича мета сучасного вчителя іноземних мов.

У сучасній іміджології персональний імідж потрактований як семіотична система (О. Петрова, І. Степанова та ін.). Для розуміння особливостей функціонування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як семіотичної системи необхідно окреслити складники.

У науковій літературі наголошено, що в процесі сприйняття іміджу виокремлюють знаки, інтерпретують, узагальнюють їх, потім формують цілісне уявлення про імідж. Варто адаптувати класифікацію знаків індивідуального іміджу [27, с. 232] для опису знаків професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов:

– мова – багатий словниковий запас, стилістична складність;

- просодика – володіння ритміко-інтонаційними можливостями (тембр голосу, гучність голосового тону, інтонації);
- габітус – сукупність зовнішніх ознак (зріст, конституція, колір волосся, колір шкіри, форма голови та ін.);
- костюм – одяг, взуття, аксесуари;
- кінесика – сукупність рухів тіла (жести, міміка, хода);
- проксемика – просторові умови спілкування (взаєморозташування учасників комунікації);
- ольфакторні знаки – засоби косметики, тіла.

Така класифікація знаків дає змогу сприймати феномен професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як єдину систему й управляти кожним її знаком окремо.

Проблема керування професійним іміджем майбутнього вчителя іноземних мов постає в площині проектування особистісної ідентичності або уявлення про власні особистісні та професійні можливості, що дає змогу управляти сприйняттям професійного образу іншими особами. У спеціальній літературі, присвяченій досліджуваній темі, подано безліч порад стосовно того, як побудувати професійний імідж фахівця. Основну увагу сконцентровано переважно на особистісних якостях фахівця.

Вчені виокремлюють бажаний та поточний види професійного іміджу (Т.Демчук, Л.Донська, А.Калюжний). Згідно з цією класифікацією, професійний імідж учителя іноземних мов містить два компоненти: бажаний імідж і поточний імідж, що формуються на базі особистісних та соціальних якостей фахівця.

Бажаний професійний імідж – це ідеальний образ того, як майбутній учитель іноземної мови хотів би, щоб його сприймали; цільовий компонент самоуявлення, орієнтований на майбутнє; сукупність особистісних якостей, необхідних для формування бажаного уявлення про вчителя-професіонала. Такий образ складається з характеристик (знання, навички, уміння, здібності,

досвідченість і цінності), які фахівець прагне мати. Бажаний професійний імідж філолога містить не тільки особистісні якості, але й характеристику соціальної групи, яка існує в уявленні оточення (колеги, керівників, аудиторії).

Поточний професійний імідж у наукових джерелах інтерпретують як образ-уявлення про вчителя-професіонала, яким його бачать оточуючі. Цей образ формується з інформації, яку можна одержати з вербальних проявів (розповідь про себе, зовнішня інформація, яка надходить від інших людей, засобів масової інформації тощо), невербальних (зовнішність, середовище, одяг, емоції, жести), а також дій (вчинки, громадянська чи політична позиція). Вербальні, невербальні та поведінкові прояви формують уявлення в учанників взаємодії про компетентність і особистісні характеристики вчителя іноземних мов у конкретних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності.

У психології (П. Ліндсей, Ю. Поваренков, О. Столяренко, Е. Фромм, І. Юсупов) описано види мислення, які беруть участь у формуванні образу-іміджу:

– *наочно-дієве мислення* – практиковане на кожному кроці, виконуючи найскладніші рухи та дії замислюючись;

– *образне мислення* – використовуване в повсякденному житті, сприймаючи оточення як образи;

– *понятійне мислення* – становить основу науки.

Між наочно-дієвим і образним мисленням перебуває інстинкт, між образним і понятійним мисленням – інтуїція, тобто формування у майбутнього вчителя іноземних мов здатності зсередини бачити вирішення певного завдання без міркувань і доказів.

Головну позицію займає образне мислення, яке поєднує наочно-дієве, понятійне мислення, інстинкт та інтуїцію. Формування уявлення про власний професійний імідж у майбутнього вчителя іноземних мов можливо за умов образного мислення через наочно-дієве, понятійне мислення та інтуїцію.

Відомо, що мисленням і, зрештою, поведінкою управляють уявлення. Якщо допустити, що імідж – це уявлення, то процес формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов – суто особиста конструкція, спрямована на формування еталонного образу, для її побудови необхідно застосовувати різні наукові підходи, використовувати можливості людського мислення.

Науковці трактують імідж, зокрема, як уявлення. Досліджуючи властивості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, зауважимо, що:

– *по-перше*, уявлення не може бути безпредметним, імідж не здатний передаватися безпосередньо, його необхідно об'єктивувати, перевести уявлення в якусь форму;

– *по-друге*, уявлення є фрагментарним (імідж складається з окремих характеристик);

– *по-третє*, уявлення комбінуються; у свідомості можуть синтезуватися різні враження, тому професійний імідж суб'єктивний; із комплексу ознак вибирають тільки ті елементи, які цікаві й важливі, поєднуючи їх і конструюючи образ;

– *по-четверте*, імідж як уявлення є ідеологічним, оскільки складається тільки з тих елементів, що не входять до уяви.

Уявлення про себе як про професіонала об'єднуються в складне комплексне утворення: спосіб мислення, поведінки та дій, яким і є професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов.

Моделюючи професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов як цілеспрямовано сформований образ, розглянемо можливість самопрезентації («self-presentation» – термін, синонімічний до поняття керування враженням «*impression management*», або «*social performance*» – соціальне уявлення, «*self-saliense*» – самоподання] для контролю й керування враженням, яке можна справляти на учнів. Самопрезентація – акт самовираження й

поведінки, спрямований на те, щоб створити сприятливе враження або враження, що відповідає будь-чийм ідеалам. Самопрезентацію трактують і як стратегію соціального життя, і як необхідне комунікативне вміння, що виявляється в широкому діапазоні соціальних ситуацій [18, с. 15].

Створення професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як програми самовдосконалення вимагає вибору стратегій і тактик самопрезентації. Процеси створення професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов і професійного самовдосконалення особистості взаємозумовлені, являють собою системне цілісне утворення, що має структуру, яка містить взаємозалежні й взаємозумовлені компоненти: внутрішній (знання, вміння, здібності, установки, цінності, самооцінка, Я-концепція); зовнішній (габітарний, вербальний, кінетичний, середовищний елементи) і процесуальний (стиль поведінки, спілкування), що перебувають у взаємозалежності з рольовими ситуаціями в професійній діяльності філолога та у взаємозв'язку з компонентами професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов (рис. 2.2).

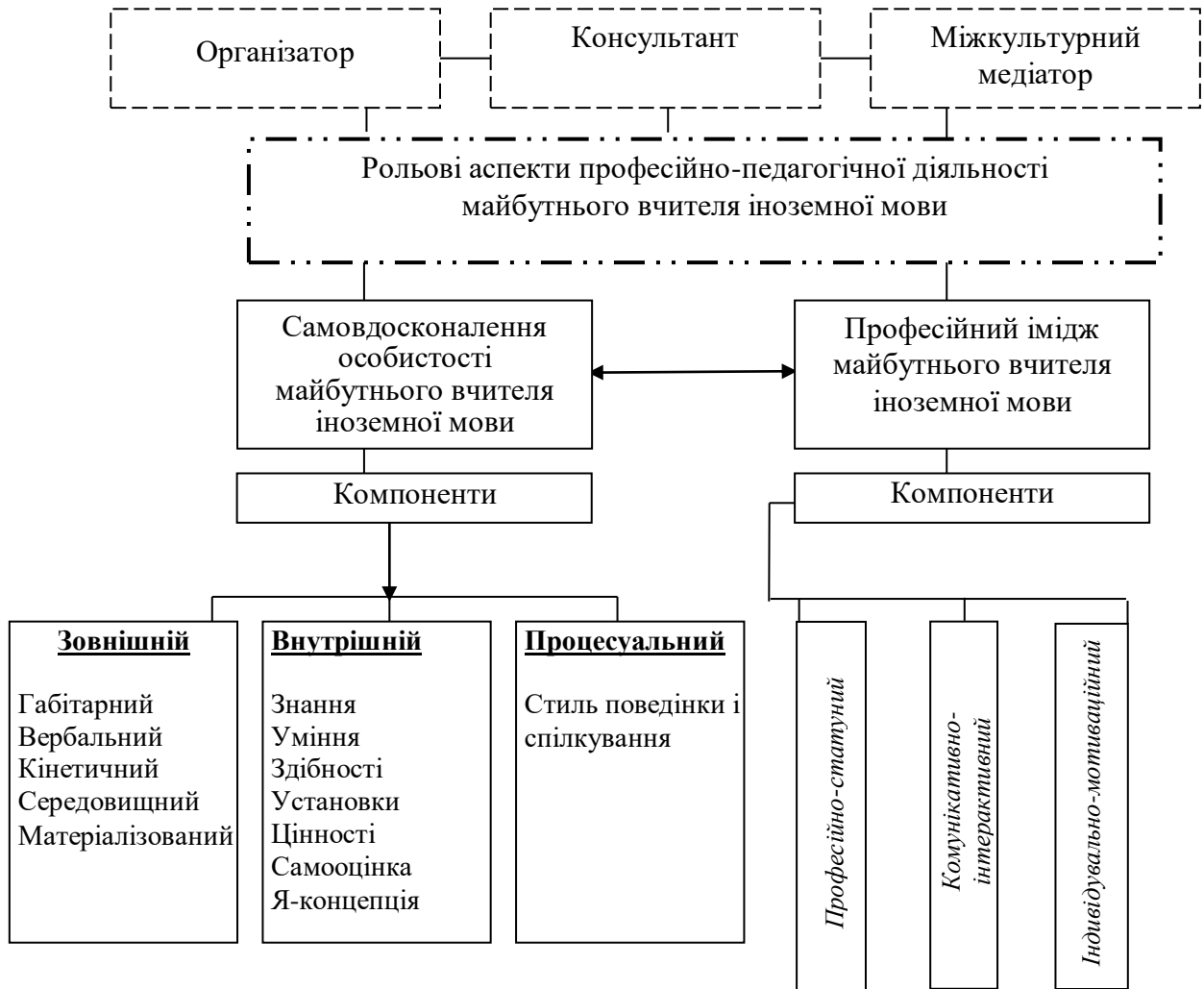

Рис. 1.2. Схема взаємозумовленості компонентів професійного іміджу й самовдосконалення особистості майбутнього вчителя іноземних мов

Отже, вплив на один компонент професійного іміджу породжує вплив на весь імідж загалом [27]. Для професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов характерні стійкі зв'язки між елементами, що поєднують та закріплюють структурні компоненти цілісної системи. Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов і професійне самовдосконалення особистості взаємозумовлені та постають як системне цілісне утворення.

Висновки до першого розділу

У розділі представлено комплексний теоретичний аналіз проблеми

дослідження; окреслено концептуальні підходи та принципи; уточнено зміст основних понять і подано дефініцію терміносполучення «професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов»; описано специфіку діяльності майбутніх учителів іноземних мов.

Осмилено низку напрацьованих ученими тлумачень понять «імідж», «іміджелогія», «професійний імідж», запропоновано авторське визначення терміна «професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов».

На основі вивчення літературних джерел, присвячених з'ясуванню сутності іміджу, констатовано наявність на сучасному етапі розвитку науки різних підходів (особистісний – набір індивідуальних якостей, прагматичний – практичні прийоми формування іміджу, інтегративний – перебуває на перетині філософії й соціології, педагогіки та психології) до міждисциплінарного трактування природи цього складного й багатоаспектного утворення.

Імідж («image») – це образ, зображення, точна схожість, штучна імітація; найважливіший чинник успіху професійної діяльності. Як залежний від багатьох мінливих чинників, імідж є нестабільною, динамічною структурою. На противагу цьому, ядро іміджу утворює порівняно стійка структура, генеза якої тісно пов'язана з професійною Я-концепцією вчителя.

Іміджелогією називають науку про імідж, що вивчає особливості, теоретико-методологічні основи, механізми конструювання, візуально-контекстний вимір і ситуаційно-сегментне упровадження.

Професійний імідж учителя іноземних мов вважають складним психолого-педагогічним феноменом, який підлягає формуванню, реалізації, розвитку в процесі професійно-педагогічної діяльності вчителя іноземних мов та слугує основним чинником підвищення ефективності освітнього процесу.

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов відбувається в ході міжособистісного спілкування та з позиції оцінювання

професійних навичок і лінгвістичних умінь. Особливості іміджу детерміновані поліморфним характером діяльності та зумовлені реалізацією професійних й особистісних компетентностей у позиційно-ситуативних ролях, що набувають вияву в комунікативному процесі, а також під впливом зовнішніх факторів.

Ефективність професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов залежить від низки принципів: позиціонування, адекватне до виконуваної місії; опора на індивідуальні особливості; урахування закономірностей сприйняття оточенням.

Сутність професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов характеризують через поняття професіоналізму як гармонійної комбінації професійної компетентності та високого рівня професійної самоактуалізації особистості фахівця, зокрема через цілісне бачення себе як майбутнього професіонала.

Професійний імідж як системне цілісне утворення має структуру, що складається з низки взаємопов'язаних компонентів: індивідуально-мотиваційний (природні, особистісні характеристики вчителя, мотивація до самореалізації й самопрезентації), комунікативно-інтерактивний (інтелектуальна активність, лінгводидактична компетентність, саморегуляція, міжкультурна комунікація, культура спілкування та мовлення), професійно-статусний (алгоритми дій і способів поведінки, соціальний запит та значущість престижу професії, професійна компетентність).

З огляду на професійні завдання, безпосередньо дотичні до навчальної діяльності вчителя іноземних мов, до провідних функцій професійного іміджу належать такі: презентаційна, комунікативна, корпоративна, адаптивна, нормативна, інформативна, когнітивна, емотивна, конативна та креативна. Залежно від педагогічного контексту, названі функції можуть дублювати одна одну, домінувати чи зберігати певну самостійність.

У дослідженні *професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов*

потрактований як багатоаспектний феномен, що виникає в соціальному середовищі та функціонує як регулятор соціальних взаємин; сукупність зовнішніх візуальних характеристик і поведінкових актів, що об'єднує систему культурологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок учителя, його особливу здатність до синтезу зовнішньої чарівливості та духовності, для успішної соціальної адаптації на шляху до досягнення професійного успіху.

Основні положення, викладені в розділі, висвітлено в наукових працях автора [198; 200; 194].

РОЗДІЛ II

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

2.1. Науково-методичний інструментарій формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Результативність процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов детермінована впровадженням в освітній процес ЗВО виокремлених *педагогічних умов* (сукупність заходів і чинників, що впливають на всі компоненти навчального процесу).

Сучасна педагогіка пропонує численну кількість визначень поняття «педагогічні умови». Зокрема, М. Навроцька трактує педагогічні умови як «сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів матеріально-просторового середовища, які спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань» [101, с. 79–84].

Як зазначає дослідниця В. Коваль, педагогічні умови постають у вигляді комплексу практично втілених в освітньому процесі ЗВО комплексу заходів, спрямованих на формування професійної компетентності, реалізацію організаційно-методичної системи фахового становлення компетентності майбутнього фахівця [90; 91]. Педагогічні умови як педагогічні обставини, що сприяють вияву педагогічних закономірностей, зумовлених дією низки факторів, аналізує роботу Ю. Бабанський [156]. У психології під «умовою» розуміють сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища.

Процес підготовки професійно-педагогічних фахівців в умовах ЗВО

передбачає оновлення підходів і принципів у контексті полікультурного навчально-освітнього середовища. Це зумовлює вдосконалення комунікативно-інтерактивного, індивідуально-мотиваційного та професійно-статусного компонентів професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови.

Процес формування й розвитку професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов – це результат взаємозв'язків і взаємодії внутрішніх сфер, зовнішніх обставин, тому постає необхідність у виявленні загальних й особистісних психолого-педагогічних умов ЗВО для підготовки студентів, що вможливають ефективність такого процесу. Основними інструментальними поняттями дослідження є поняття «умова», «чинник». Під умовами в науці розуміють «те, від чого залежить щось інше зумовлене, що робить можливою наявність речі, стану, процесу». Умови – це зовнішнє різноманіття об'єктивного світу, середовище, обставини, передумови для формування позитивного професійного іміджу вчителя [2].

Чинник (умова) – це причина, рушій, що безпосередньо зумовлює процес ефективного формування іміджу, маркує його характер або окремі риси. Чинники – це «елементи, що породжують те або те явище, поняття структурної або постійної причини» [157].

У педагогіці чинником називають будь-яке явище, що стало рушієм або причиною якого-небудь педагогічного чи психологічного явища. Цей вплив може бути безпосереднім або опосередкованим, прямим чи непрямим, стихійним або цілеспрямованим. У контексті дисертації чинник витлумачуємо як поєднання елементів, що забезпечують формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови. Доречно говорити про сукупність чинників й умов, які мають різноспрямований істотний вплив на формування як позитивного, так і негативного професійного іміджу. Умовно розрізняють зовнішні й внутрішні чинники та умови, пріоритетними можуть бути як ті, так і інші форми, залежно від педагогічної ситуації й етапу

формування іміджу.

На підставі узагальнення теоретичних знань із загальної педагогіки, психології, філософії, експериментальної роботи диференційовано структурні групи чинників, що впливають на формування професійного іміджу: зовнішні (об'єктивні); внутрішні (суб'єктивні). Виокремлені групи мають чітко виражені ознаки та взаємопов'язані з умовами формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов .

До зовнішніх (об'єктивних) чинників належать: соціально-економічна ситуація в країні; ставлення суспільства до професії, престиж (соціальна значущість) професії; соціальні очікування (громадський запит на певні професійно-особистісні якості); освітній потенціал соціального середовища; стимули, що впливають зі сфери праці (система пільг і заохочень); професійна запотребованість; матеріальні умови життя вчителя; адекватність пропонованих освітніх послуг до структури та змісту освітніх потреб; організація професійного середовища; зміст, організація, технологія освітньої діяльності; рівень кваліфікації педагогічних кадрів, вплив різних соціальних груп, зацікавлених у наданні якісних освітніх послуг (учні, їхні батьки, працівники організацій і підприємств, що працевлаштовують випускників, працівники органів освіти й управління).

Зовнішні чинники детермінують такі *організаційні умови*:

- наскрізність усіх етапів формування багаторівневого професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;
- взаємозв'язок методологічної, лінгвістичної, спеціальної, загально-педагогічної, психологічної й методичної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови з етапами формування його професійного іміджу;
- розробленість змісту освітнього процесу щодо засвоєння системи знань, умінь, навичок педагогічної іміджелогії;
- використання сучасних розвивальних особистісно орієнтованих педагогічних технологій, спрямованих на формування професійного іміджу

майбутнього вчителя іноземних мов;

- проектування та планування шляхів переходу до більш високого рівня формування професійного іміджу.

Розмежовано спеціальні організаційні умови, пов'язані зі специфікою діяльності майбутнього вчителя іноземних мов:

- оптимальне поєднання індивідуальних і колективних форм роботи зі становлення професійного іміджу, надання переваги колективним, груповим формам навчання;

- добір спеціальних матеріалів для студентів з огляду на цілі педагогічної іміджелогії та етапи формування професійного іміджу;

- створення освітнього середовища для оптимального формування структурних компонентів іміджу;

- створення органічного функційного взаємозв'язку теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя на заняттях у ЗВО, на педагогічній практиці для повноти формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

- внутрішні (суб'єктивні) чинники: рівень і стійкість мотивації студентів до формування професійного іміджу; їхня готовність до систематичної навчальної діяльності; саморозвиток та самовдосконалення особистості.

Спеціальні організаційні умови детермінують низку *особистісних* умов:

- формування правильного оцінного ставлення до себе й до інших осіб;

- рефлексія (звернення) свідомості на себе як суб'єкта педагогічної діяльності;

- здатність до самодіагностики, готовність до професійного самовдосконалення й саморозвитку;

- створення студентами індивідуальної моделі професійного іміджу,

оброблення моделі поведінки, схем самопрезентації;

- окреслення найбільш значущих професійно-особистісних якостей учителя, що входять до структурних компонентів професійного іміджу для акцентованої вибіркової дії на їхній розвиток.

У ході ранжування чинників й умов залежно від їхньої зазнають актуалізації особистісні та професійні умови формування іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Серед цих умов пріоритетне значення мають:

- наявність у студентів позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування позитивного професійного іміджу;

- створення оптимальних умов для самоосвіти студентів з іміджелогії для поглибленого вивчення механізмів самопрезентації;

- активне залучення студентів до науково-дослідницької роботи з проблеми формування професійного іміджу;

- удосконалення змісту філологічної та професійно-педагогічної освіти студентів для акцентованого, вибіркового розвитку професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземних мов, що входять до структури професійного іміджу;

- створення студентами адекватних уявлень про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, схеми ефективною самопрезентації;

- оптимальне поєднання індивідуальних і колективних форм роботи, організаційних форм навчання для ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Формування позитивного професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов і, отже, його професійної майстерності відбувається в процесі взаємодії педагога й студента через педагогічне керівництво з використанням педагогічних технологій (педагогічна вимога, допомога, оцінювання та корекція, педагогічне консультування, стимулювання). В експериментальній роботі цілеспрямована педагогічна дія на особистість студента реалізована за

допомогою переконання, емоційного зараження, наслідування, що спрямовані на стимуляцію внутрішньої переконаності в необхідності формування професійного іміджу. У свідомості студента створюють установку на досягнення більш високого рівня розвитку професійних та особистісних якостей учителя іноземної мови .

У процесі педагогічного спілкування формується особистість студента, насамперед через словесну дію, переконання з використанням вербальних засобів комунікації. Не будь-яке словесне переконання сприймається студентами позитивно, а лише те, яке відповідає їхнім установкам, життєвому досвіду. Механізм наслідування полягає в повторенні заданої дії, моделі поведінки, способів самопрезентації.

Аналізуючи форми проведення занять, що використовують у педагогічному ЗВО, ми дійшли висновку, що під час формування професійного іміджу необхідно практикувати активні форми навчання: інноваційні лекції з проблемним викладом матеріалу, дискусії, навчальні діалоги, ігрові форми навчання, моделювання педагогічних ситуацій, тренінги, перегляди й обговорення фільмів, відеоматеріалів, публікацій, а також практичні, синтетичні методи (науково-дослідницька, самостійна робота, практичні заняття, консультації в ході проведення педпрактики, спецкурси).

Ефективними засобами експериментального навчання слугують дидактичні візуальні, аудіальні, аудіовізуальні, вербальні й невербальні засоби. Методи та форми також варто вважати елементами педагогічних умов формування професійного іміджу вчителя.

Ефективне формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов неможливе без опори на загальні принципи дидактики, теорії й методики професійної освіти. Найбільш значущими є принцип зв'язку теорії і практики, моделювання професійної діяльності, професійної мобільності, модульності професійного навчання, систематичності й

послідовності, принцип створення навчального середовища, узгодженості змісту навчання з функційною діяльністю, взаємозв'язку творчого навчання та професійної практичної діяльності, відбору диференційованого змісту з огляду на критерії змісту освіти.

У теорії й практиці обґрунтовано підходи до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як педагогічного процесу, що лежить в основі вироблення уявлень і знань про професію майбутнього вчителя іноземних мов.

Для розроблення структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов необхідно з'ясувати:

- мету процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що зумовлена специфікою й особливостями професійної педагогічної діяльності;

- інноваційну стратегію в процесі професійної підготовки студентів ЗВО, згідно з якою актуалізована включеність здобувача освіти за допомогою самосвідомості й самооцінювання рівня досягнутого знання, оволодіння навичками самовдосконалення поряд із професійними вміннями, появи додаткових якостей і навичок, що сприяють самоактуалізації в професії [120, с. 58].

Принципове значення для опису педагогічних умов моделювання процесу формування професійного іміджу в майбутніх учителів іноземної мови мають дослідження, присвячені підготовці фахівців з іноземної мови [110; 176; 184; 194], де аргументована необхідність звернення до міждисциплінарних досліджень, що зважають не тільки на когнітивні процеси та лінгвістичний складник у навчанні майбутніх учителів іноземної мови, але й на особистість студента [186].

Проблема формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов визнана актуальною як дослідниками в галузі іноземних мов,

так і вчителями-практиками. Формування професійного іміджу під час підготовки фахівців не є метою діяльності на факультетах іноземних мов. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови орієнтована здебільшого на розвиток лінгвістичної компетентності майбутніх фахівців. Водночас не надано належної уваги гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця, у якого професійні вміння вдало поєднані із запотребуваними в професії вчителя іноземних мов особистісними якостями – адекватною самооцінкою на базі сформованої Я-концепції, розвиненим емоційним інтелектом і, отже, стресостійкістю, спрямованістю на ділову самопрезентацію, зовнішню привабливість та гарні манери.

Останнім часом у системі вищої освіти особливого значення надають соціокультурному компоненту в освітніх програмах. Н. Остапенко зауважує, що дотепер теоретичні й емпіричні пошуки, орієнтовані на окреслення нових підходів до викладання іноземних мов у лінгвістичних ЗВО й на факультетах іноземної мови, проводили переважно лінгвісти, культурологи, лінгвокультурологи, етнопсихологи, етнопсихолінгвісти [153]. Необхідність підвищення ефективності реалізації освітніх програм у галузі лінгвістики, подальше їх удосконалення на основі професіоналізації гуманітарної підготовки фахівця стають можливими в разі застосування міждисциплінарного підходу до формування професійної культури майбутнього лінгвіста.

Професія вчителя вимагає постійного процесу навчання й самовдосконалення. Специфічною особливістю цього фаху є необхідність не тільки акумулювати знання з різних сфер життєдіяльності, але й осягати сутність явищ і процесів, що відбуваються в динамічно мінливому світі. Тематичний діапазон роботи філолога великий, охоплює різні виміри мови, культури й менталітету іншого народу, у яких він має бути обізнаний. Учитель-словесник зобов'язаний підтримувати ці знання в активній фазі, регулярно оновлюючи їх. Крім постійної установки на розширення ерудиції,

учителеві доводиться бути готовим до термінового освоєння знань у новій, незнайомій сфері.

Із погляду комунікативної компетентності поняття «професіонал» містить такі інтегральні компоненти: лінгвістичний (сукупність знань та уявлень про систему досліджуваної мови), лінгвокраїнознавчий (комплекс знань про країну аналізованої мови), лінгвокультурологічний (система знань про культурну, лінгвокультурну парадигму, ментальність і менталітет, культурні традиції тощо). Названі компоненти дають змогу майбутньому вчителю іноземної мови успішно виконувати свої професійно-педагогічні завдання, опановувати знання, уміння й навички.

За такого підходу в майбутніх учителів іноземної мови формуються уявлення про систему мови, про країну, мову якої вивчають, про культуру й лінгвокультурну парадигму. При цьому стихійно, поза навчальним процесом формуються особистісні компетентності.

Виклад спонукає до висновку, що лінгвістичну компетентність філолога визначають у процесі міжнародного спілкування з виокремленням інтегральних компонентів його комунікативної культури, але не зважають на такий аспект, як формування особистісних якостей майбутнього вчителя іноземних мов, формування його професійного іміджу в процесі професійної підготовки.

З огляду на специфіку професії, одним зі шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов вважаємо процес формування професійного іміджу в студентів як необхідний компонент професійної підготовки, що здатний ініціювати програму самовдосконалення особистості в межах окреслених нами умов формування професійного іміджу й методики формування.

Аналіз наукової літератури засвідчує брак належного опрацювання порушеної проблеми. Нині бракує науково-дослідницьких робіт, присвячених специфіці формування професійного іміджу майбутніх учителів

іноземної мови, його функціям, структурі. Варто апелювати до праць, у яких сфокусовано увагу на вдосконаленні підготовки кадрів у сучасних умовах модернізації освіти [103; 105; 116; 171] та ін. Як слушно зауважує А. Корольова, необхідність наукового осмислення й розроблення раціональної та ефективної моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови нині не становить сумніву.

Наразі відсутня «чітка структура професійної педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов», немає відповіді на запитання, які саме якості особистості як суб'єкта професійної діяльності потрібно зараховувати до професійно важливих якостей філолога й за якими критеріями їх визначати [156, с. 21]. У сучасній педагогіці сформувався системно-діяльнісний підхід, на основі якого розробляють педагогічні концепції підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

Розгорнений аналіз навчальних планів із підготовки вчителів іноземної мови засвідчує, що зміст блоків типового навчального плану не має професійної спрямованості, це сприяє формуванню спеціальних компетентностей, необхідних майбутнім учителям іноземної мови. У процесі теоретичної підготовки розвивають іміджеформувальні компоненти у взаємозв'язку з ключовими компетентностями в циклах соціально-гуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін, а також під час педагогічної практики.

У ході наукового пошуку проаналізовано початкові плани й програми дисциплін циклу загальної та професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов за спеціалізацією 014.02 «Середня освіта (Мова і література (іноземні мови))» у контексті формування індивідуального-мотиваційного, комунікативно-інтерактивного та професійно-статусного компонентів професійного іміджу в майбутнього вчителя іноземних мов. Зафіксовано дисципліни циклу загальної та професійної підготовки (зокрема дисципліни за вибором ЗВО та за вибором студентів): історія української культури (3

кред.), українська мова за професійним спрямуванням (3 кред.), вступ до мовознавства (3 кред.), історія мови, лексикологія (3 кред.), інформаційні технології в освіті (3 кред.), країнознавство (3 кред.), історія країни, мову якої вивчають (3 кред.), лінгвокраїнознавство (3 кред.), психологія (3 кред.), педагогіка (3 кред.), основна іноземна мова (76 кред.), методика навчання основної іноземної мови (20 кред.), література країни, мову якої вивчають (9 кред.), стилістика (3 кред.), друга іноземна мова (36 кред.), третя іноземна мова (12 кред.), мовне тестування й оцінювання (3 кред.), практична граматики (20 кред.), практична фонетика (6 кред.), теорія і практика перекладу (3 кред.). Як бачимо, співвідношення психолого-педагогічних дисциплін і дисциплін фахової мовної підготовки в чинній освітньо-професійній програмі засвідчує, що основний акцент у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов зосереджений на розвитку мовної, іншомовної, лінгводидактичної компетентностей, на формуванні загальної культури й культури спілкування. У розрізі формування компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов доходимо висновку, що за такого підходу лише комунікативно-інтерактивний компонент (містить лінгводидактичну компетентність, саморегуляцію, культуру спілкування й мовлення) може набути певного розвитку в майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки в умовах ЗВО. Формування індивідуально-мотиваційного та професійно-статусного компонентів професійного іміджу забезпечує невелика кількість дисциплін (педагогіка, психологія – усього 6 кред.), які б орієнтували майбутнього фахівця на розвиток особистісних якостей і професійного іміджу.

Зосередимося на очікуваних програмних результатах навчання: вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями (в тому числі представниками інших культур) державною та/або іноземною мовами усно й письмово, використовуючи концептуальні наукові та практичні знання, когнітивні вміння та навички; співпрацювати з колегами,

представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо; використовувати інформаційні та комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання; знати й розуміти систему мови, загальні властивості мистецтва слова, вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності; знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів; використовувати іноземну мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя; планувати, організовувати та здійснювати освітній процес з урахуванням психологічних і фізіологічних особливостей учнів, їхніх потреб та інтересів, а також специфіки навчального предмету; володіти методикою проведення навчальних занять у ЗЗСО, використовувати різноманітні ефективні форми, прийоми й методи навчання, аналізувати результати засвоєння учнями навчального матеріалу з предмету, оцінювати знання, уміння та навички у системі відповідної шкали оцінювання.

Аналіз освітньо-професійної програми підготовки майбутнього вчителя іноземних мов довів, що навчально-педагогічний комплекс заходів і чинників професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зосереджений здебільшого на формуванні професійних (лінгвістична, лінгвокультурологічна та дидактична) компетентностей і не сфокусований на розвитку в майбутнього вчителя особистісних компетентностей, які ґрунтовані на знаннях, уміннях, навичках, що сприяли б успішній самопрезентації, формуванню конструктивної «Я-концепції», баченню та проєкції можливих шляхів професійного розвитку, оволодінню ефективними стратегіями побудови міжособистісної комунікації та вмінням подобатися оточенню.

На підставі контент-аналізу змісту навчальних курсів за фахом (014.02 «Середня освіта (Мова і література (Іноземні мови)») виявлено, що формування в майбутнього вчителя іноземних мов професійних якостей, безпосередньо пов'язаних із професійно-педагогічною діяльністю в освітньому середовищі, відбувається в навчальному процесі в межах ключових компетентностей: високий рівень розвитку теоретичного мислення, здатність зіставляти поняттєвий апарат вивчених дисциплін із реальними фактами і явищами професійної діяльності, уміння творчо використовувати теоретичні положення для виконання практичних професійних завдань; володіння системою уявлень про зв'язок мови, історії й культури народу, про функціонування та місце культури в суспільстві, національно-культурній специфіці країн не лише досліджуваної, але й рідної мови; оперування системою уявлень про мову як про цілісне функційне утворення, що історично склалося, про соціальну природу мови; розуміння особливостей міжособистісної масової комунікації, мовного впливу. Тобто, нині діючий комплекс дидактичного й методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов зосереджений здебільшого на формуванні професійних (лінгвістичній, лінгвокультурологічній та дидактичній) компетентностей і не фокусується на такій здатності як професійний імідж (див. додаток Е).

В цьому контексті професійна підготовка повинна забезпечити готовність майбутнього вчителя іноземних мов до успішної професійно-педагогічної діяльності в середовищі ЗВО з урахуванням досліджуваної якості.

Водночас випускник вищої школи, майбутній учитель іноземної мови, повинен опанувати не тільки професійні навички, а й необхідні знання для успішної соціальної адаптації як фахівець у сфері міжкультурної комунікації. Ключові компетентності майбутнього вчителя іноземних мов є новою парадигмою вищої освіти й вирізняються інтегративною природою, що

містить такі поведінкові складники: аксіологічний, мотиваційний, рефлексивний, когнітивний, етичний.

Необхідно звертати особливу увагу на розвиток соціально-особистісних компетентностей – готовності до самовдосконалення, уміння вибудувати стратегії професійного розвитку самовдосконалення, готовності до самостійної роботи, здатності до самоосвіти й постійного вдосконалення в професійно-педагогічній діяльності. Розв'язання цієї проблеми перебуває в площині нашого дослідження – формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Аналізований аспект професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в навчальному закладі є фрагментарним. Унаслідок цього студент отримує масив навчальної інформації, яка не гарантує формування професійного іміджу й навичок керування ним. Отже, навчальні дисципліни не повною мірою забезпечують необхідні знання для формування цілісного професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Постає об'єктивна необхідність упровадження спеціального навчання, що забезпечує необхідні знання для формування професійного іміджу в майбутнього вчителя іноземних мов. Це підтверджують виявлені суперечності між необхідністю формування професійного іміджу в майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки у ЗВО та нерозробленістю педагогічних умов і засобів його формування. Варто застосовувати цілісний підхід до підготовки майбутніх учителів іноземної мови, формування одного з компонентів професійної культури – професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Однією з основних педагогічних умов вважаємо *забезпечення якості підготовки майбутніх учителів іноземної мови* в контексті їх успішної адаптації в професійному співтоваристві й на ринку праці. У сучасних умовах актуальність проблеми забезпечення якості професійної освіти зростає, що засвідчує рівень професійної культури фахівця, яка являє собою

мету освітнього процесу й основою формування педагогічних технологій і стандарту професійної освіти, а також повинна бути зорієнтована на саморозвиток особистості студента.

Особистість формується й розвивається в діяльності, яка є провідною потребою (О. Асмолов [6], О. Бодальов [32], А. Деркач [65], О. Леонт'єв [112; 114] та ін.). Аналіз дефініцій поняття «формування» дає змогу зафіксувати такі тлумачення: поступове створення оперантної поведінки за допомогою підкріплення послідовних кроків, які наближаються до бажаного результату, що діє внаслідок вибіркового використання підкріплення для того, щоб перетворити прості моделі поведінки в більш складні патерни реагування; надання певної форми; процес і результат розвитку особистості під впливом середовища, спадковості й виховання; процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх факторів – екологічних, соціальних, економічних, психічних тощо.

У працях В. Бондаря, І. Малафіїк, С. Сисоєвої, М. Фіцули та ін. [21; 100; 121; 234] зауважено, що в педагогіці оперують поняттями «освіта», «навчання», «виховання». Ці терміни спрямовані на формування особистості: розвиток, надання форми, становлення; результат процесу як завершеність людської особистості. У дослідженні керуватимемося таким розумінням поняття «формування»: процес зміни особистості внаслідок її взаємодії з реальною дійсністю, появи соціально-психологічних новотворів у структурі особистості.

Водночас нині гостро постає проблема, яку не відображають усталені поняття: питання особливого типу розумової поведінки людини, яку номінуємо терміном «професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов». Специфіка дослідження орієнтує на необхідність з'ясування шляхів формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов у межах освітнього процесу. До зазначених шляхів належать:

– соціалізація студентів (соціальні установки, культурна ідентифікація

тощо);

- формування професійного мислення;
- проблемне навчання, за якого виконують не тільки наукові завдання, але й соціальні та міжособистісні;
- навчання на підставі аналізу конкретних ситуацій професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, індивідуалізація на рівні дидактики й конкретних методик.

Застосування описаних шляхів формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов дає підстави говорити про *педагогічні умови*, що посідають важливе місце в логіці цілісного педагогічного процесу.

Формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов буде ефективним, якщо роль основних будуть виконувати такі *педагогічні умови*:

- створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу;

- удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання в межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

- розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності й самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» і методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

Представлені педагогічні умови відображають концептуальні положення формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Для реалізації зазначених педагогічних умов формування професійного іміджу в майбутнього вчителя іноземних мов розроблено *схему педагогічного супроводу, яка включає* два вектори, що перебувають у діалектичній взаємодії й посилюють один одного: перший – формування професійного іміджу, другий – самовдосконалення особистості майбутнього вчителя іноземних мов (див. рис. 1.2.).

Цілісність процесу навчання є його найважливішою функцією. Відповідно до цієї функції, крім окреслення педагогічних умов реалізації процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що охоплює мотиваційний та організаційний бік процесу навчання, необхідно виявити умови, які представляють змістовий та операційно-процесуальний виміри процесу навчання. За таких умов можна висловити припущення, що наслідком формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов є програма самовдосконалення особистості професіонала як у період його становлення в процесі навчання, так і під час професійно-педагогічної діяльності.

Вивчення можливостей педагогічних засобів із формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов – одна з проблем пропонованого дослідження. Під засобами формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов розуміємо ті педагогічні способи й дії, застосування яких допомагає досягти розвитку уявлень у майбутнього вчителя іноземних мов про процес навчання, про майбутнє, про професійну кар'єру, про професіонала (Я-майбутній), що інтегровані як ціннісні складники професійно-особистісного самовизначення студента, а також удосконалення навичок, які допомагають гармонізуватися із сучасною системою професійно-педагогічної діяльності, зберегти свою унікальність (самостійність, упевненість у собі, здатність до цілепокладання, самоорганізації, прагнення до саморозвитку, оптимізм, знання себе – усе це загалом забезпечує успішне формування професійного іміджу майбутнього

вчителя іноземних мов).

Як зауважує Б. Гершунський [50, с. 25], педагогічні засоби повинні не стільки безпосередньо впливати на людину, скільки стимулювати власну активність.

У межах дисертації оперуватимемо таким розумінням педагогічних засобів: 1) зміст навчального матеріалу; 2) методи й форми навчання та виховання; 3) особистісні й професійні якості студента; 4) міжособистісні взаємини в академічній групі, а також освітнє середовище – реальне й те, що модельоване викладачем у процесі професійної підготовки.

Такий підхід узгоджений із тенденціями розвитку сучасної педагогічної науки, із настановою на створення індивідуально орієнтованого освітнього процесу. Необхідно діяти не всупереч, а відповідно до логіки, яка задана майбутньою професією або спеціальністю [4].

Застосування описаних педагогічних засобів дає змогу розробити таку модель формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що побудована на вимогах цілісного підходу, а також передбачає органічне включення в реальний педагогічний процес.

У ході професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови нині постає потреба в більш глибокому розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця через використання додаткових засобів навчання, зорієнтованих на формування професійного іміджу. У зв'язку з цим з'являється прагнення до цілісного бачення себе як професіонала, тобто усвідомлення в повному обсязі рис й ознак професіонала, вироблення стратегії самокомпенсації відсутніх якостей на основі сприйняття себе як реального та бажаного професіонала, що призводить до розвитку «іміджевого мислення». Специфіку такого мислення досліджував В. Шепель. Учений трактує цей вид мислення як уміння міркувати й діяти в міжособистісному просторі, уважаючи його передумовою для усвідомленого формування професійного іміджу [250, с. 82].

Успішна професійна діяльність сучасного фахівця-філолога можлива тоді, коли поряд із лінгвістичною компетентністю не тільки сформовані знання про соціально-психологічне явище «професійний імідж», але й опановані необхідні вміння та навички для його формування, удосконалення з огляду на специфіку професії майбутнього вчителя іноземних мов.

Отже, успішну професійно-педагогічну діяльність майбутнього вчителя іноземних мов у сучасних умовах забезпечує як лінгвістичний інтелект, так і система знань, умінь, навичок, необхідних для формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, а саме: розвивати емоційний інтелект, володіти технікою усної мови, знати принципи ділового етикету.

Побудована базова модель професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов концептуально відображає іміджеутворювальні компоненти, сформованість яких має ціннісний сенс у тому випадку, якщо в майбутнього вчителя іноземних мов формується на їхній основі власний професійний імідж.

Студент у процесі професійної підготовки під впливом різних факторів і за умов певної мотивації здатний формувати та вдосконалювати ті або ті ознаки професійного іміджу. Уважаємо, що зміст позиції, вираженої в структурі професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, удосконалюється згодом і залежно від конкретних ситуацій: що більший досвід він накопичує в професійній діяльності, у міжособистісному спілкуванні, у пізнанні міжкультурного середовища, то частіше й глибше переосмислюються його погляди, ставлення до своїх професійних можливостей.

На основі окреслених педагогічних умов сформульовано ідею реалізації процесу формування професійного іміджу майбутнього фахівця. Становлення професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов у процесі професійної підготовки як частини загальнопрофесійної підготовки буде більш ефективним за умови потужної опори на іміджеві компоненти

індивідуальності майбутнього вчителя іноземних мов, активного ініціювання й виконання продуктивних прикладних професійних завдань (когнітивні, мотиваційні, рольові). Студенти повинні активізували своє прагнення до самовизначення, що полягає у творчому ставленні до професії, у бажанні вдосконалювати свій професійний імідж відповідно до умов професійно-педагогічної діяльності.

Отже, сутність процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов ініціює створення програми самовдосконалення особистості. Досягнуте розуміння сутності, функцій та особливостей формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов створює основу для опису педагогічних умов та до розроблення структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

2.2. Структурно-функціональна модель процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Для педагогічної діагностики сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови розроблено структурно-функціональну модель, що охоплює логічно й змістово-взаємозалежні та взаємозумовлені структурні елементи. Така модель повинна обов'язково брати до уваги критерії, показники й рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови, а також забезпечувати продуктивну взаємодію суб'єктів діагностики на підставі налагодження оперативного зворотного зв'язку.

Як зазначають І. Зязюн і Г. Сагач, особливу роль у процесі навчання відіграють дидактичні моделі, що створені відповідно до логіки предмета навчання й можливостей суб'єкта навчання [97, с. 56]. За висловом науковців, «дидактичне моделювання – це система дій, що забезпечує

адекватне розуміння змодельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнаваного й перетворюваного об'єкта (природного чи соціокультурного)» [97, с. 56].

Аналізуючи сутність поняття «модель», зауважимо, що у «Філософському словнику» цей термін потрактований як «...уявна система, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації чи функціонування, ті чи інші властивості досліджуваного об'єкта...» [21].

А. Катренко витлумачує моделювання як «метод опосередкованого пізнання за допомогою штучних або природних систем, які зберігають певні особливості об'єкта дослідження і є такими, що дають змогу отримати нове знання про об'єкт-оригінал» [104, с. 231]. Науковець В. Ясулайтіс убачає в моделі схему чи план дій педагога в ході реалізації навчального процесу, в основі яких лежить організація діяльності студентів [242, с. 40]. А. Шаталов під моделлю розуміє об'єкт, який має подібність «у деяких відношеннях із прототипом та слугує засобом опису, пояснення чи прогнозування поведінки прототипу» [235, с. 150].

Модель педагогічної діагностики сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови – певна чітка сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних структурних елементів для моніторингу рейтингу успішності майбутніх учителів іноземної мови відповідно до рівня сформованості їхнього професійного іміджу.

Із поняттям «модель» пов'язаний процес моделювання. А. Дахін стверджує, що процес педагогічного моделювання охоплює низку положень:

- 1) аналіз розвитку педагогічної ситуації й формулювання проблеми;
- 2) пропонування ідей у межах певної системи цінностей і підходів, які можуть сприяти розв'язанню суперечностей та проблем;
- 3) побудова моделі бажаного педагогічного об'єкта відповідно до провідних ідей;
- 4) формулювання припущення про способи досягнення цілей, а також варіанти поетапної діяльності;
- 5) окреслення критеріїв оцінювання

очікуваних результатів; б) вибір оптимального варіанта конструктивної моделі; 7) реалізація моделі [68, с. 22].

У дослідженнях В. Бондаря [19], Б. Гершунського [57], В. Загвязинського [85], Л. Кондрашової [114], В. Сластьоніна [195], Н. Тализіної [209] та інших обґрунтовано ефективність застосування методу моделювання під час вивчення педагогічних явищ і керування навчальними процесами.

Моделювання процесу формування професійного іміджу майбутнього філолога ґрунтуване на таких принципах: принцип *особистісних пріоритетів*, що передбачає зосередження уваги на особистісних рисах майбутнього вчителя іноземних мов, схильностях, здібностях, цінностях; принцип *саморозвитку*, що зорієнтований на проектування структурно-функціональної моделі поступового формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що вирізняється динамічністю й варіабельністю та залежить від навчально-виховних і соціальних ситуацій; принцип *реальності*, який прогнозує використання створеної моделі на практиці в умовах, що наближені до професійних освітніх умов та імітують професійно-педагогічну діяльність майбутнього вчителя іноземних мов.

Доцільно більш докладно схарактеризувати структурно-функціональну модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови за її структурними елементами. Структурно-функціональна модель поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов охоплює три блоки:

– *інформаційний* (знання з теорії та практики іміджелогії: поняття «імідж», функції іміджу, «професійний імідж» і теоретичні підходи до його формування, структура й види іміджу; технології формування іміджу, вербальний і невербальний імідж, навички ефективного спілкування, імідж-діагностика; естетика зовнішнього вигляду, етикет, формування візуального вигляду тощо);

– *аксіологічний* (формування компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов на основі системи навчальних завдань та логіки професійно-ціннісних ситуацій, що розвивають професійне мислення, яке допомагає долати стереотипи, що склалися в індивідуальному досвіді стосовно себе, щодо складних ситуацій професійно-педагогічної діяльності; емоційний інтелект, що відображає адекватну самооцінку, упевненість у собі, вміння управляти емоційними станами, емпатію (співпереживання), співчуття, відкритість, толерантність, вміння управляти взаєминами, настроєм; ставлення до успішної самореалізації в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, обстоювання власних інтересів і позицій, прагнення до саморозвитку й саморегуляції професійно-ціннісних орієнтацій, конструктивна «Я-концепція»);

– *операційний* (вироблення іміджевої стратегії, умінь і навичок формування компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов; реалізація педагогічних умов на кожному з етапів експериментального дослідження через *використання* комплексу методів, форм і засобів, а саме: комунікативної методики «win-win», роботи в команді, творчих об'єднань за інтересами, психолого-педагогічних тренінгів, студентських студій, вебінарів, офлайн- та онлайн-конференцій тощо).

Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов аналізуємо з погляду ідеології формування професійного іміджу. Уважаємо, що формування професійного іміджу як компонента професійної культури залежить від референтної групи людей (колег, учнів, аудиторії). Натомість професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов у референтних, значущих для нього в професійному вимірі групах людей суттєвою мірою залежить від того, як виявляються особливості індивідуальної поведінки: ціннісні орієнтації, переконання, внутрішні монологи із собою, інтелект, емоції в професійно-педагогічному середовищі.

На основі розуміння сутності моделювання можемо описати й

побудувати педагогічну модель, у межах якої педагогічні умови процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов представляють його інформаційний, аксіологічний та операційний блоки.

Процес формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов можна представити у вигляді динамічної моделі, що побудована на взаємодії та взаємозумовленості внутрішніх і зовнішніх якостей з огляду на різні фактори.

Базисним слугує розуміння того, що динамічна модель професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов побудована на взаємодії й взаємозумовленості внутрішніх і зовнішніх якостей особистості з огляду на багатofакторність, цілісність, неоднорідність, динамічність професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Через моделювання навчально-освітнього процесу можливо сформувати в майбутнього вчителя іноземних мов професійний імідж.

Отже, моделювання процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов уможлиблює розв'язання проблеми обґрунтування цільового, змістового, процесуального й аналітичного компонентів аналізованого педагогічного процесу. Це корелює з розумінням педагогічної форми як стійкої завершеної організації педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів: мети, змісту, методів (І. Алексєєв, В. Бондар, Л. Вовк, М. Євтух, А. Кірсанов, О. Мороз, Ю. Фролов, В. Шадриков, В. Ясвин).

Моделювання в науковій довідковій літературі потрактоване як метод дослідження об'єктів і явищ за допомогою умовних образів, аналогів [21]. У моделі відтворені найбільш важливі компоненти, властивості, зв'язки досліджуваних систем і процесів, що дає змогу адекватно оцінювати їх, прогнозувати тенденції розвитку, а також ефективно управляти цим розвитком.

У сучасній науковій літературі розроблено принципи навчального

моделювання, що передбачають використання графічних моделей у діяльності як викладача, так і здобувачів освіти. Моделювання спеціально створеного навчального процесу у ЗВО залежить від вибору базових навчальних моделей. У теорії контекстного навчання А. Вербицький виокремлює семіотичні, імітаційні та соціальні моделі [34, с. 58].

Семіотичні навчальні моделі представляють вербальні навчальні тексти, що містять теоретичну інформацію про конкретну галузь професійної культури та прогнозують її індивідуальне засвоєння кожним студентом. Одиницею роботи студента постає мовна дія.

Імітаційні навчальні моделі – ситуації, що моделюють у майбутній професійно-педагогічній діяльності та потребують практичного використання теоретичної інформації в процесі їх аналізу й ухвалення рішень. Це породжує необхідність самостійного мислення студента та особистісного включення в предметну галузь формування професійного іміджу. Одиницею роботи студента стає предметна дія, основна мета якої – практичне перетворення професійної поведінки в імітованих професійних ситуаціях.

Соціальні навчальні моделі – це типові для професійної діяльності проблемні ситуації та їхні комплекси, що динамічно розгортаються в спільних формах роботи студентів. Як результат загальних зусиль у процесі діалогічного спілкування й міжособистісної взаємодії кожен студент опановує новий теоретичний і практичний досвід. Основною одиницею активності студента є вчинки, причому особистісні сенси перетворюються в соціальні цінності, відбувається долучення до професійної культури філолога [68; 137; 175; 186; 229].

Виокремлені базові моделі контекстного навчання дають змогу досягти трансформації освітньої діяльності в професійну, що допомагає проектувати педагогічні технології навчання. Використання таких підходів до побудови моделі формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних

мов, на наш погляд, узгоджене з цілями й завданнями освітнього процесу.

З огляду на це, необхідним вважаємо перехід до інноваційних форм організації процесу навчання. До таких інноваційних підходів в організації навчання належать: особистісно орієнтоване навчання; створення сприятливих умов для розвитку креативності студентів і їхньої здатності до самореалізації; формування соціальної системи цінностей; застосування різноманітних педагогічних технологій розвивальної спрямованості (модульне, проблемне, проектне, особистісно орієнтоване навчання); моделювання цілісного педагогічного процесу тощо. Усі ці підходи істотно відрізняються від традиційного підходу в освіті, яка ставить своєю метою оволодіння системою певного обсягу знань, умінь і навичок.

Системно організована особистісно орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови передбачає інтенсивне включення майбутнього фахівця в активну пізнавальну діяльність, розвиток у нього самостійності, творчої ініціативи, продуктивного мислення й інших необхідних професійних і соціальних компетентностей.

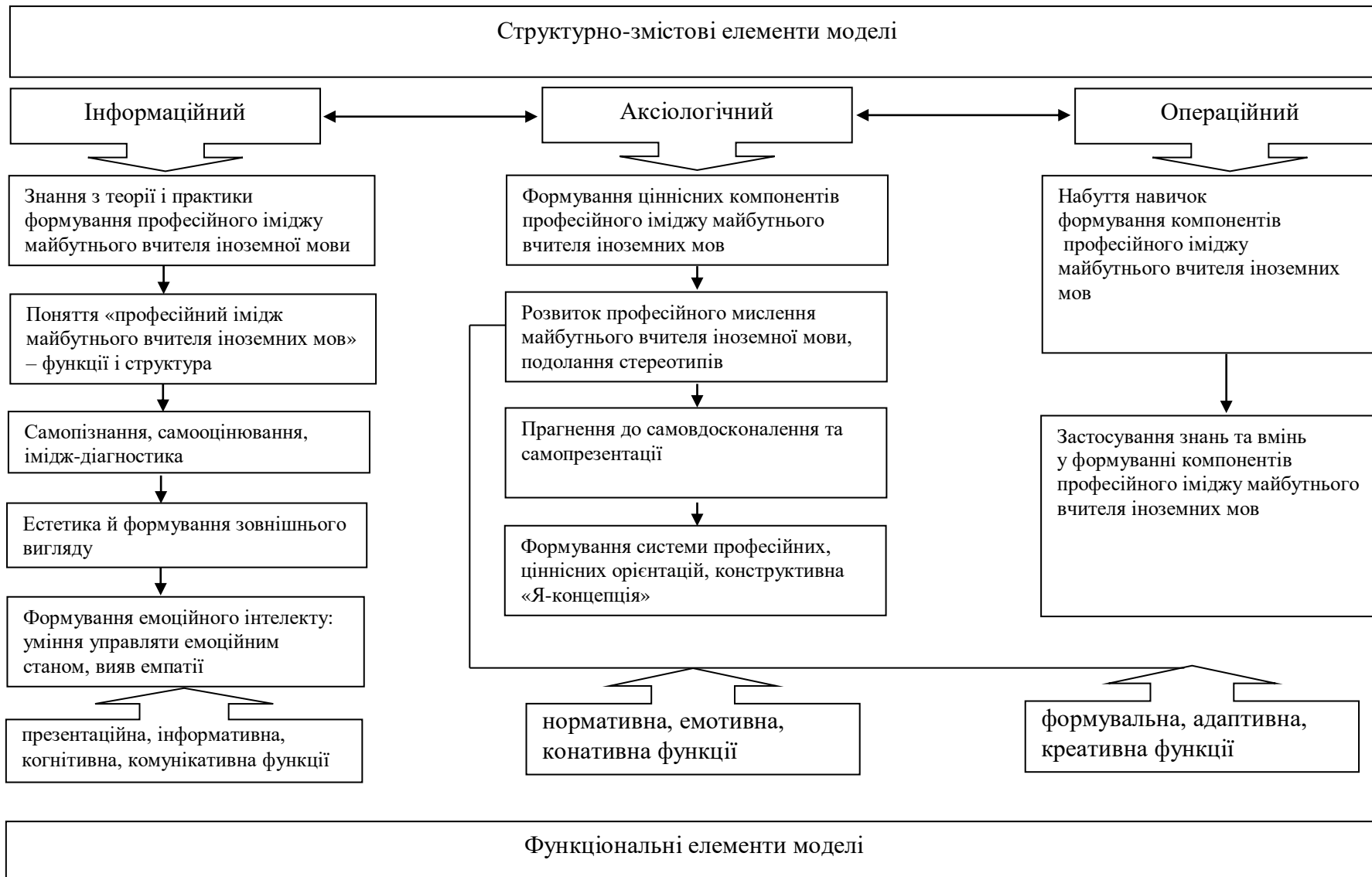

Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

На підставі базової моделі професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що представлена в дослідженні, окреслимо основні блоки цієї динамічної структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов (рис. 2.1).

Кожен із блоків запропонованої моделі формування професійного іміджу має певні особливості. *Інформаційний* блок моделі містить знання з теорії й практики іміджелогії:

- поняття «імідж», функції іміджу, теоретичні підходи до його формування, структура й види іміджу;
- технології формування іміджу, самопізнання, невербальний імідж, навички ефективного спілкування, імідж-діагностика;
- естетика зовнішнього вигляду, етикет, формування візуального вигляду.

Сформовані наукові знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, форми його вияву в професійній сфері, способи керування професійним іміджем дають змогу оптимізувати програму саморозвитку особистості студента, спрямовану на формування професійного іміджу. Цей блок виконує функцію інформаційного базису.

Аксіологічний блок моделі представляє мету й завдання спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов»; відображає професійно-типові знання про сутність професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов; вибудовує систему навчальних завдань і логіку професійно-ціннісних ситуацій, унаслідок чого в майбутнього вчителя іноземних мов розвивається:

- професійне мислення, яке допомагає долати стереотипи, що склалися в індивідуальному досвіді як стосовно себе, так і щодо складних ситуацій у професійно-педагогічній діяльності;
- емоційний інтелект (адекватне самооцінювання, впевненість у собі, вміння управляти емоційними станами, емпатія (співпереживання),

співчуття, відкритість, толерантність, уміння управляти взаєминами, настроєм); розвинений емоційний інтелект синтезує всі психічні стани, сприяє збереженню й зміцненню психічної стійкості, а отже, досягненню успіху в професійно-педагогічній діяльності;

– позитивне ставлення до успішної самореалізації в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, успішність в обстоюванні власних інтересів і позицій, прагнення до саморозвитку;

– терпіння й володіння собою в професійному спілкуванні, ініціативність, сміливість, принциповість в обстоюванні своєї думки в міжособистісному спілкуванні, наполегливість у реалізації перетворювальної індивідуально-професійної програми саморозвитку;

– система професійних ціннісних орієнтацій, конструктивна «Я-концепція».

Аксіологічний блок виконує функцію регулятивної (мотиваційної, емоційної, рефлексивної, вольової, екзистенційної) основи для конструктивного підходу до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Операційний блок моделі формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов охоплює вироблення іміджевої стратегії, набуття й розвиток знань, умінь і навичок у формуванні компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Цей блок моделі процесу формування виконує перетворювальну функцію стосовно особистості студента, а отже, сприяє процесу формування професійної культури майбутнього фахівця загалом.

З огляду на подані концептуальні положення, представимо **етапи** реалізації структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

1. Дослідження специфіки професійно-особистісного самовизначення майбутніх учителів іноземної мови за допомогою діагностичного

інструментарію, на підставі якого відбувається індивідуальне планування професійного майбутнього (побудова індивідуальної траєкторії розвитку професійного самовизначення студента в ході роботи в межах навчального курсу й усього процесу професійної підготовки).

2. Реалізація розробленого спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» у межах основних навчальних дисциплін, а також у період навчальної практики майбутнього вчителя іноземних мов, а саме:

- ознайомлення з технікою самопізнання, розвиток рефлексивних здібностей, практичних навичок формування професійного іміджу;

- розширення самосвідомості, дослідження індивідуальних особливостей самооцінювання, формування адекватної, позитивної самооцінки;

- дослідження особливостей життєвої позиції, усвідомлення соціальної ролі студента, формування навчально-професійної мотивації;

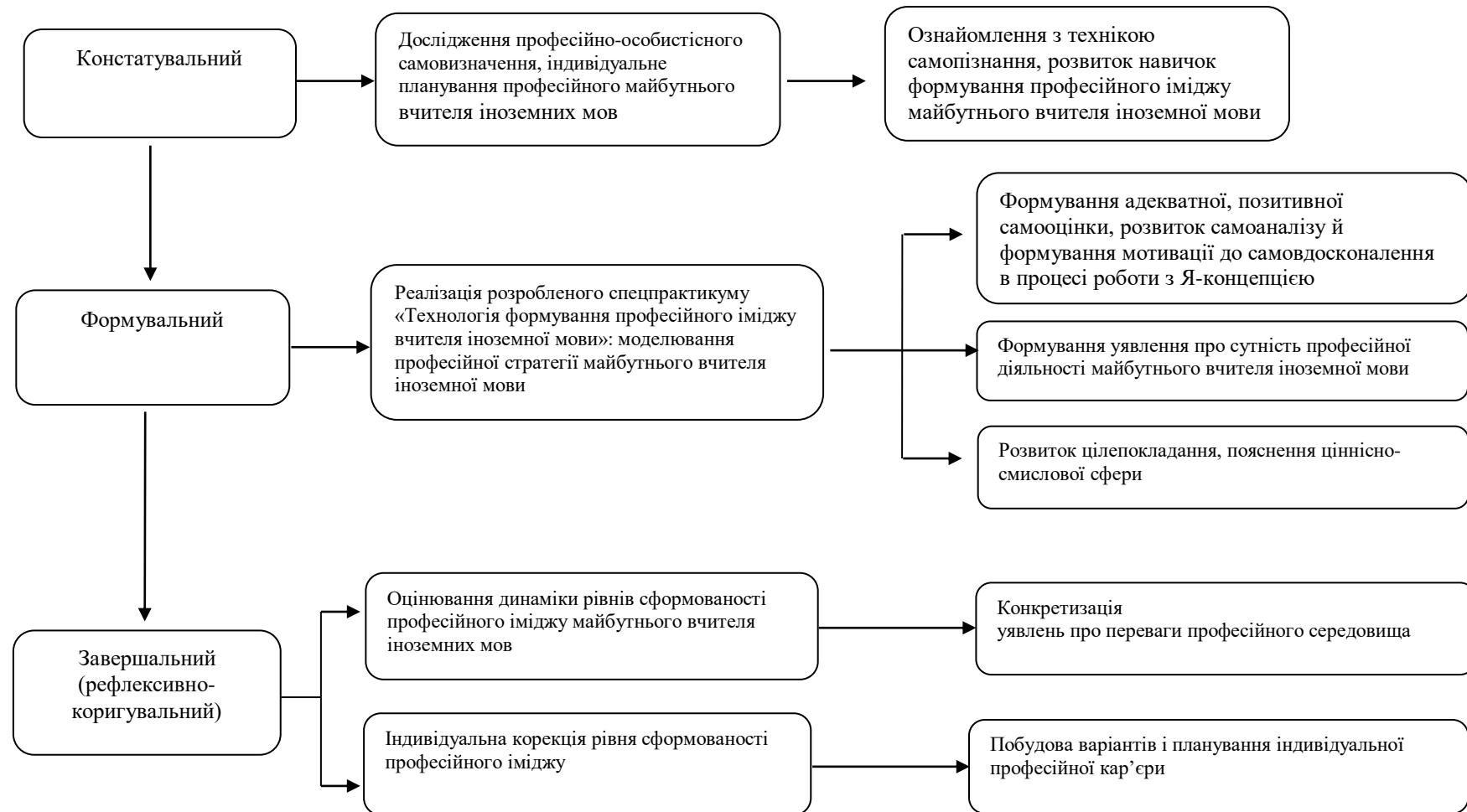

Рис. 2.2. Етапи реалізації моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

– формування уявлення про сутність професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, особистості професіонала, професійно значущих особистісних якостей, компетентності фахівця в процесі роботи з професійно-особистісною моделлю випускника; вияв професійних установок;

– розвиток уміння самоаналізу й формування мотивації до самовдосконалення в процесі роботи з Я-концепцією;

– вияв імпліцитних складників професійних особистісних міфів за допомогою роботи з образами, символами, метафорами, активізації образного мислення, уяви; конкретизація уявлень про професійні переваги професійного середовища майбутнього вчителя іноземних мов;

– розвиток здатності цілепокладання, планування майбутнього через корекцію впевненості в собі, у досяжності поставлених цілей, визначення ціннісно-значеннєвої сфери;

– побудова можливих варіантів особистого й професійного майбутнього, планування індивідуальної професійної кар'єри, корекція життєвої стратегії за допомогою конструктивно-пізнавальної діяльності.

3. Дослідження специфіки професійно-особистісного самовизначення студентів за допомогою діагностичного інструментарію, на підставі якого аналізують особливості рефлексивно-коригувальної динаміки: самооцінки, ступеня готовності до провадження професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, розвиток толерантно-адаптивних здібностей, індивідуальної стратегії професійного самовизначення, а також індивідуальне коригування професійного зростання студента, реалізація особистісно орієнтованого навчання (див. рис. 2.2).

Завданням *констатувального* етапу в реалізації стратегії є самопізнання індивідуальних особливостей і професійної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов. Традиційні педагогічні засоби використовують із метою створення умов для отримання студентами нової

інформації про себе, для міркування про себе й своє життя, для формування установки на професійно-особистісне зростання.

Формувальний етап виконує завдання моделювання планів, життєвої й професійної стратегії в процесі практичної роботи. Активний характер використовуваних методів сприяє динаміці мотиваційного та пізнавального компонентів професійно-особистісного самовизначення студентів.

Завершальний (рефлексивно-коригувальний) етап має на меті проаналізувати персональний результат кожного студента, оцінити динаміку професійно-особистісного самовизначення. Цей етап полягає в реалізації розроблених методичних рекомендацій з оптимізації процесу формування професійного іміджу на підставі виокремлених педагогічних умов.

Отже, побудовану структурно-функціональну модель процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов спрямовано на особистісно орієнтовану професійну підготовку майбутніх учителів іноземної мови, що відкриває шлях до вивчення механізмів самоєфективності й передбачає розвиток творчої ініціативи, продуктивного мислення, здатностей до інтенсивного включення майбутнього фахівця в активну пізнавальну діяльність із формування професійного іміджу.

Описана структурно-функціональна модель процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов – необхідна теоретична передумова для розроблення змісту навчального матеріалу, його розподілу на компоненти (елементи) відповідно до логіки навчального процесу.

Метою доповнення й удосконалення навчальних програм є формування професійного самовизначення студентів, а саме формування й розвиток «іміджевого мислення», що сприяє усвідомленню своїх професійних можливостей, виробленню професійного стилю, окресленню шляхів професійного зростання, розвитку професійної компетентності у сфері міжкультурної комунікації.

Педагогічне завдання полягає в тому, щоб у процесі навчання актуалізувати потребу в особистому самовдосконаленні, сформувавши уявлення про професійний імідж як про програму професійного саморозвитку, його понятійне сприйняття на основі побудови моделі професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов через зіставлення теоретичної моделі професійного іміджу фахівця з індивідуальними особливостями.

Становлення особистості студента зумовлене наявністю певних умов і засобів реалізації потенціалу майбутнього фахівця, що передбачає спеціально створене середовище та спроектований процес навчання.

Процес професійного самовизначення майбутнього вчителя іноземних мов традиційно базований на формуванні уявлень про професію вчителя, її історію, сучасні діапазони й перспективи, про основи професійної етики.

У сучасних умовах високої конкуренції на ринку праці в процесі професійної підготовки студентів неминуче виникає потреба створити умови для розвитку в студентів прагнення до цілісного бачення себе як професіонала: усвідомлення в повному обсязі рис й ознак професіонала, вироблення стратегії самокомпенсації відсутніх якостей на основі уявлення про себе як про реального професіонала та бажаного професіонала, що в остаточному підсумку призводить до розвитку «іміджевого мислення» (В. Шепель), а отже, до вміння міркувати й діяти в міжособистісному просторі професійного середовища.

Розроблений у межах цього дослідження дидактичний модуль містить орієнтири щодо засобів і можливих шляхів формування професійного потенціалу майбутнього фахівця. Це важливий аспект у самовизначенні майбутнього вчителя іноземних мов як професіонала, так і особистості загалом, що створює певну базу, необхідну для формування внутрішньої мотивації студента, спрямованої на успішну реалізацію в професії.

Успішна професійно-педагогічна діяльність майбутнього вчителя

іноземних мов у сучасних умовах зумовлена професійною лінгвістичною підготовкою, оволодінням системою знань, умінь і навичок, необхідних для формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, що розвивають емоційний інтелект, опануванням техніки усного мовлення, формуванням зовнішності відповідно до умов професійної діяльності, розвитком компетентності у сфері ділового етикету й міжнародної протокольної практики.

Аналіз проблематики професійного самовизначення студентів на сучасному етапі засвідчує, що сьогодні цей процес ускладнений кризовими явищами. Непередбачуваність, нез'ясованість перспектив розвитку суспільства детермінують вірогідність професійної самосвідомості сучасного студентства. Неусвідомленість ціннісно-значеннєвих характеристик професійного майбутнього ускладнює ситуацію професійного самовизначення. Отже, необхідний пошук педагогічних умов для забезпечення здатності майбутніх учителів іноземної мови до адекватної інтеграції в сучасне суспільство, готовності до ефективної адаптації в майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Розв'язання порушеної проблеми вбачаємо в модернізації як навчальних дисциплін, так і традиційних курсів «Педагогіка», «Психологія», «Методика навчання основної іноземної мови», із використанням розробленого спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов», орієнтованого на становлення й розвиток особистості студента, його здібностей, ключових кваліфікацій, надання студентові допомоги у самовизначенні й самореалізації, на створення умов для набуття ним знань, що кардинально впливають на оптимізацію професійно-особистісного самовизначення майбутнього вчителя іноземних мов.

Очікувані результати після вивчення спецпрактикуму такі:

– усвідомлення студентами специфіки навчально-професійної

діяльності;

- формування позитивної професійної Я-концепції;
- вироблення адекватної самооцінки як фахівця-філолога в перспективному розвитку;
- індивідуальне коригування планування професійного майбутнього, ціннісних професійних орієнтацій;
- розвиток навичок планування цілей і побудови ефективної стратегії їх досягнення;
- позитивна динаміка професійно-особистісного самовизначення студентів.

Концепція комунікативного системно-діяльнісного підходу в навчанні стимулює як інтелектуальний та емоційний розвиток особистості кожного студента, так і здатність майбутнього фахівця до професійного й особистісного самовдосконалення. У процесі навчання студенти здобувають знання теоретичних основ, соціально-психологічних механізмів і методів формування професійного іміджу, а також навички й уміння їх ефективного використання в майбутній професійно-педагогічній діяльності. Крім того, вивчення пропонованого матеріалу дає змогу поглибити й інтегрувати знання, одержані з інших дисциплін. Водночас спецпрактикум «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» виконує «індивідуально-розвивальне» навантаження, сприяє морально-професійному самовизначенню майбутнього фахівця, який повинен:

- демонструвати здатність до самоосвіти й постійного вдосконалення в професійно-педагогічній діяльності;
- мати навички соціокультурної й міжкультурної комунікації, що забезпечують адекватність соціальних і професійних контактів;
- засвідчувати належний рівень володіння культурою мислення, здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, окреслення мети й вибору шляхів її досягнення, уміння логічно правильно, аргументовано та

зрозуміло вибудовувати усне й письмове мовлення;

– усвідомлювати значення гуманістичних цінностей для збереження й розвитку сучасної цивілізації;

– бути готовим до роботи в колективі;

– демонструвати готовність до соціальної взаємодії на основі усталених у суспільстві моральних і правових норм, виявляти повагу до людей, толерантність до іншої культури, відповідати за підтримку партнерських взаємин;

– прагнути до постійного саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації й майстерності; критично оцінювати свої недоліки, окреслювати шляхи та вибрати засоби для їх подолання;

– уміти застосовувати методи й засоби пізнання, навчання та самоконтролю для інтелектуального розвитку, підвищення як свого культурного рівня, так і учнів, а також професійної компетенції, збереження здоров'я, морального й фізичного самовдосконалення;

– розуміти соціальну значущість своєї майбутньої професії, мати високу мотивацію до виконання професійно-педагогічної діяльності;

– володіти навичками побудови ефективної стратегії професійно-особистісного розвитку;

– знати сутність професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, його складники й роль у різних сферах суспільних відносин;

– володіти соціально-психологічними механізмами формування професійного іміджу;

– знати основні стратегії й методологічні підходи до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов; реалізація цього завдання можлива через вивчення спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов».

Отже, досягнення ефективності процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов стає можливим завдяки побудові

теоретичної моделі, що відображає поетапність освітньо-виховного процесу, окреслює завдання, зміст, форми, методи експериментальної роботи, передбачає апробацію ефективних педагогічних умов, спеціальну організацію освітнього середовища. Обґрунтована структурно-функціональна модель процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов потребує експериментальної перевірки.

2.3. Шляхи та умови процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

У ході дослідження запропоновано комплекс педагогічних умов, що сприяють ефективному розв'язанню проблеми формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов в освітньому процесі:

- 1) створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу;
- 2) удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання у межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;
- 3) розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності та самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецкурсу «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» та методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

Для об'єктивності оцінювання й реалізації експериментальної програми залучено вчителів-практиків з іноземної мови, які бажали стати експертами. Підготовка експертів до експериментальної роботи проходила за

створеною нами програмою.

Важливо наголосити на двох особливостях: по-перше, експерти прийняли правомірність основного задуму дослідження – формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як компонента, що забезпечує цілісність професійно-педагогічної діяльності; по-друге, визнали доцільним використання представленої логіки дослідження й практичне оволодіння методами діагностики сформованості професійного іміджу.

Розрахунки дисперсії дали змогу визначити ступінь погодженості позицій експертів. На основі аналізу результатів діагностики виявлено три групи педагогів, які мають дисбаланс на різних рівнях диспозицій ядра іміджу: 1 група – дисбаланс на рівні Я-концепції (46,2 %), 2 група – дисбаланс на рівні цінностей (19,8 %), 3 група – дисбаланс на рівні знань про імідж (52,8 %).

З огляду на отримані дані, для кожної групи вчителів-практиків були проведені консультації психолога, модельєра, візажиста, організовані лекції, семінарські, практичні й тренінгові заняття.

Семінарські заняття зі спецпрактикуму мали на меті виконання окремих завдань:

- осмислення експертами виявлених суперечностей, ускладнень і прогнозування способів їх подолання в експериментальній роботі;

- засвоєння експертами сутності професійного іміджу майбутнього вчителя, сучасних підходів до його формування, особливостей перебігу процесу, шляхів педагогічної корекції.

Проведення занять передбачало виконання узагальнених дій:

- з'ясування проблемної тематики й обґрунтування актуальності її вивчення;

- ознайомлення з вихідним термінологічним апаратом, ключовими поняттями, провідними ідеями;

- виклад принципів і закономірностей формування професійного

іміджу майбутнього вчителя;

– характеристика основних умов і засобів, що сприяють розв’язанню проблеми;

– консультативні, тренувальні й контрольні співбесіди;

– загальне обговорення можливості застосування знайденого науково-методичного інструментарію.

Оцінюючи себе, педагоги не тільки опанували інструментарій вивчення сформованості професійного іміджу в студентів, але й виробляли власні інноваційні методи його формування, що сприяло саморозвитку педагогів і їхньому професійному зростанню.

Результати підготовчої роботи з експертами, яка представляє міні-модель використання сукупності засобів формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов і його діагностики, одержані за допомогою повторного анкетування й оцінювання ефективності виконання додатково розроблених для експертів контрольних завдань, що вимагали від учасників набутих діагностичних умінь.

У таблиці 2.2. представлено дані вчителів-практиків з іноземної мови, які мають високий рівень сформованості вмінь діагностики досліджуваного явища, що дає право на входження до групи експертів. Як критерій їхньої підготовленості взято до уваги рівень володіння науковим апаратом щодо формування професійного іміджу майбутнього вчителя, методами діагностики методами діагностики індивідуально-мотиваційного, комунікативно-інтерактивного, професійно-статусного компонентів.

Таблиця 2.1

**Результати рівнів сформованості професійного іміджу
в учителів-практиків, %**

2014		2015		2016	
Високий	Достатній	Високий	Достатній	Високий	Достатній

7,5	5,6	9,3	7,6	12,8	8,7
-----	-----	-----	-----	------	-----

У кожному зі зрізів зростала загальна кількість експертів і підвищувалася якість їхньої підготовки. Найбільш суттєві зміни зафіксовано під час якісного аналізу. Експерти були вмотивованими брати участь в експерименті; розуміти сутність і зміст категорії «індивідуальний імідж майбутнього вчителя», демонстрували вміння керуватися критеріями оцінювання його сформованості, підвищували рівень володіння методами діагностики досліджуваного феномену й оброблення отриманих результатів.

Це підтверджують висловлювання експертів: «зрозумів сутність професійного іміджу майбутнього вчителя», «підвищив свій рівень у способах діагностики», «засвоїв прийоми «розпредмечування» поняття», «закріпив уміння вивчати рівень сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя», «тепер мені подобається ідея формування професійного іміджу».

Отже, отримані результати дають підстави стверджувати, що подібні семінари й індивідуальні заняття з майбутніми експертами до початку експериментальної роботи вкрай необхідні.

Зміст освітнього процесу щодо засвоєння норм, знань, умінь, навичок професійно-педагогічної діяльності, що лежать в основі формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, реалізовано на заняттях зі спецпрактикуму «*Технологія формування іміджу вчителя іноземних мов*» [197].

Таблиця 2.2

**Особливості розроблення й реалізації спецпрактикуму
«Технології формування професійного іміджу вчителя іноземних мов»**

<i>Етапи</i>	<i>Дії розробників</i>
--------------	------------------------

1. Вивчення освітньої потреби студентів, вимог до особистості майбутнього вчителя іноземних мов. Мотивація до формування професійного іміджу.	Бесіди, анкетування студентів і вчителів освітніх шкіл. Оброблення інформації. Складання ідеального образу майбутнього вчителя іноземних мов.
2. Формування груп для проведення експерименту.	Окреслення спільної мети й завдань, очікуваного результату навчання.
3. Дослідження рівнів сформованості професійного іміджу.	Тестування студентів, визначення початкового рівня сформованості професійного іміджу та його компонентів, оброблення інформації.
4. Розроблення змістового наповнення спецпрактикуму.	Виявлення міжпредметних зв'язків. З'ясування структури, обсягу й змісту кожного структурного блоку. Оформлення пояснювальної записки. Складання методичних рекомендацій щодо організації пізнавальної самостійної роботи студентів. Окреслення термінів і форм атестації. Розроблення тематичного плану спецпрактикуму, етапів і термінів навчання.
5. Виявлення й апробація педагогічних умов процесу формування професійного іміджу.	Організація освітнього середовища, системи діагностики й консультування студентів.
6. Добір навчального матеріалу.	Вивчення наявних програм із суміжних дисциплін, спеціальної, психолого-педагогічної літератури. Вибір провідного принципу відбору змісту матеріалу, визначення його структури, обсягу й логіки. Окреслення базисних і допоміжних знань та вмій, їх інтеграція до окремих тем спецпрактикуму, систематизація, конкретизація.
7. Корекція й рефлексія.	Коригування послідовності вивчення тем. Уточнення обсягу навчального годинника за блоками й темами. Остаточне оформлення програми на основі її корекції.

8. Організація навчального процесу.	Діагностика студентів й оброблення результатів. Коригування. Окреслення завдань навчально-педагогічного супроводу. Оформлення методичних рекомендацій за підсумками експериментального навчання. Підтвердження ефективності запропонованих педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу.
-------------------------------------	---

Отже, для ефективності проведення експериментальної роботи первинного значення набуває формування позитивної мотивації діяльності в студентів; дослідження рівнів сформованості професійного іміджу, розроблення змісту спецпрактикуму, добір навчального матеріалу, діагностика й корекція професійно значущих якостей особистості.

У ході експериментальної роботи з'ясовані місце спецпрактикуму в навчальному процесі та його міждисциплінарне значення, мета вивчення, зміст, форми й методи організації навчального процесу.

Реалізація першої педагогічної умови відбувалася через впровадження в освітній процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов наскрізного спецпрактикуму “Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов”, який виконував завдання інтеграції знань, отриманих при вивченні дисциплін як циклу гуманітарної, так і професійної та практичної підготовки: “Вступ до мовознавства”, “Методика навчання основної іноземної мови” “Психологія” (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), “Педагогіка міжнаціонального спілкування”, “Культура мовлення”, “Загальна педагогіка” (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”).

Представимо тематику пропонованих тем спецпрактикуму [197].

Тема 1. Імідж як психолого-педагогічна проблема («Педагогіка», «Психологія»)

Поняття іміджу. Типологія іміджу. Функції іміджу. Професійний імідж особистості вчителя. Структура професійного іміджу вчителя іноземних мов.

Тема 2. Соціальний і психологічний аспекти професійного іміджу вчителя іноземних мов («Вступ до мовознавства», «Педагогіка», «Психологія» «Педагогіка міжнаціонального спілкування», «Методика навчання основної іноземної мови»)

Роль учителя іноземних мов у міжкультурній комунікації. Внутрішня культура особистості сучасного вчителя, морально-етичні принципи й норми професійної поведінки майбутнього вчителя іноземних мов.

Тема 3. Генеза формування іміджу («Педагогіка», «Психологія» «Педагогіка міжнаціонального спілкування», «Методика навчання основної іноземної мови»)

Цілі і завдання формування іміджу. Стереотипи. Особливості формування професійного іміджу сучасного вчителя іноземних мов

Тема 4. Стратегії та технології іміджування («Педагогіка», «Психологія»)

Етапи іміджування. Імідж-технологія. Технологізація формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Тема 5. Експресивна регуляція та атрибутивні засоби іміджу сучасного вчителя іноземних мов («Педагогіка», «Психологія» «Педагогіка міжнаціонального спілкування»)

Емпатія. Вербальний і невербальний імідж. Тенденції сучасної моди, вміння підбирати й носити одяг. Техніки створення позитивного візуального образу.

У процесі опанування спецпрактикуму в майбутнього вчителя іноземних мов формуються базові знання в галузі іміджелогії (інформаційний компонент), цінності, що маркують іміджеформувальне мислення (аксіологічний компонент), поведінкові установки (операційний компонент). Для впровадження цього спецпрактикуму розроблені методичні

рекомендації.

Отже, формування професійного іміджу в майбутнього вчителя іноземних мов є динамічним процесом самопроекування залежно від особистісних уподобань, внутрішніх прагнень; технології формування іміджу ґрунтовані на гуманістичних цінностях, інтегрований підхід наповнює цей процес особливим змістом.

Спецпрактикум має певні особливості:

– наявність теоретичних і практичних занять, що дає змогу майбутнім учителям засвоїти знання про сутність професійного іміджу як компонента професійно-педагогічної діяльності, про способи самопізнання, про соціально й особистісно значущі цінності, вимоги до особистості вчителя, способи формування професійного іміджу й передання інструментарію його створення майбутнім фахівцям; сформувати вміння створювати індивідуальний імідж, що узгоджений із нормами професійно-педагогічної діяльності, етики, естетики;

– окреслення виховних ситуацій, що слугують засобом діагностики, допомагають констатувати не тільки рівень знань і вмінь, а і їхню глибину, системність;

– реалізація програми спецпрактикуму потребувала організації взаємодії всіх суб'єктів педагогічної діяльності, спрямованої на особистісне самовдосконалення;

– використання методів активного й проблемного навчання, що сприяло послідовному та цілеспрямованому просуванню студентів у процесі засвоєння знань, умінь і норм професійно-педагогічної діяльності, дало змогу моделювати предмет, зміст майбутньої професійної діяльності, реалізацію професійного іміджу в ній, а також актуалізувало знання майбутніх учителів про індивідуальні особливості, специфіку соціальної перцепції.

Основні форми занять у межах спецпрактикуму такі: лекційні, семінарські, практичні заняття, тренінги, зустрічі, круглі столи, ділові ігри,

вебінари, екскурсії, дослідницька робота тощо.

Для *реалізації першої педагогічної умови* застосовувалися проблемні лекції, круглі столи, тренінг “Мотивація”. Наприклад, під час проблемної вступної лекції на тему «Імідж як психолого-педагогічна проблема» студентам запропоновано обговорити програму спецпрактикуму, доповнити її відомостями про те, що кожен прагнув би розповісти, довідатися додаткову інформацію. Студентам рекомендовано перелік літератури для самостійної роботи. На лекції нові знання введені через проблемність питання, завдання, ситуації. Як ілюстративний матеріал використано відеозаписи фрагментів показових уроків, телепередач, художніх фільмів, матеріали періодичних видань, що актуалізували проблемну ситуацію, яка спонукувала студентів до аналізу педагогічної взаємодії й способів підвищення її ефективності, сприяли розумінню та розвитку професійно-педагогічної діяльності.

Зокрема, лекцію на тему «Структура професійного іміджу вчителя» розпочато з перегляду фрагментів фільму, після якого студентам запропоновано відповісти на запитання: «Із чого складається образ учителя?»; «Які якості його особистості роблять цей образ позитивним або негативним?». У цілому позитивний образ учителя, за словами студентів, охоплював такі якості, як доброта, надійність, ерудиція, щирість, високий професіоналізм тощо. Більшість студентів висловила думку, що поступливість не є позитивною якістю вчителя: якщо всім поступатися, не будуть поважати. Таким особам заперечила Юлія А.: «Доброта й добренький – це не одне й те саме, доброта – це насамперед повага до особистості іншої людини, а добренький – це потурання й слабкість». Після цього, за загальною згодою, до характеристики позитивного іміджу вчителя був доданий такий показник, як доброта. Обговорюючи структуру іміджу вчителя, більшість студентів дотримувалася думки, що вчитель насамперед має виконувати покладену на нього суспільством роль, а отже, створюючи свій імідж, повинен його підтримувати. Юлія А. заперечила, що вчитель-робот не буде

цікавим учням і зможе виховати тільки таких самих роботів. Учитель, як будь-яка інша особистість, має право на творче самовираження. Крапку в суперечці поставила Настя Т., зауваживши: «Я думаю, що індивідуальний імідж учителя побудований на основі досвіду, накопиченого попередніми поколіннями вчителів, проте кожен учитель сам вирішує, що йому підходить, тільки не треба забувати, що ти відповідаєш за своїх учнів».

Використання проблемного підходу до організації лекцій сприяло не тільки засвоєнню знань про імідж як компонент професійно-педагогічної діяльності, що допомогли студентам по-новому поглянути на вибрану ними професію, особистість сучасного вчителя, а й розвитку позитивної мотивації та суб'єктної позиції майбутнього вчителя іноземних мов у процесі формування професійного іміджу. На підтвердження наведемо висловлювання Галини Г.: «Моє уявлення про імідж змінилося, тепер я розумію, що це не просто одяг, зачіска, але й внутрішня культура людини».

Однією з форм роботи на заняттях стали круглі столи, які давали змогу об'єднати людей різного віку й досвіду (педагогів, психологів, студентів) для пошуку варіантів розв'язання якої-небудь проблеми. Наприклад, під час підготовки до круглого столу на тему «Внутрішня культура сучасного вчителя як компонент його іміджу» студенти підготували добірку матеріалів із періодичного видання, що містили опис поведінки вчителя в тій або в тій нестандартній педагогічній ситуації.

Під час обговорення вчинків учителів важливого значення надано думці педагогів, які мають багатий професійний досвід. Кожен конкретний випадок був розглянутий і з позиції учнів, і з позиції вчителя. Студенти дійшли висновку, що певні особистісні якості вчителя, індивідуальні особливості, ставлення до учнів, своєї професії не тільки роблять індивідуальний імідж учителя негативним або позитивним, але й безпосередньо впливають на те, якого учня їм удасться виховати. Учасники круглого столу підсумували, що особистість учителя насамперед виховує

особистість іншої людини.

Основним підсумком цього «круглого столу» стало формування у свідомості студентів еталона сучасного вчителя, зовнішній вигляд, поведінка, вчинки якого гармонійно поєднуються з високорозвиненою внутрішньою культурою особистості. Цей зразок послугував основою для окреслення перспектив подальшого особистісного й професійного саморозвитку, одним із мотивів, що активізують прагнення до професійного самовдосконалення. Зокрема, Тетяна П. записала у своєму щоденнику: «Створити свій імідж – це не означає надягти маску, не можна ж усе життя прикидатися, імідж учителя повинен стати дзеркалом, у якому буде відображений внутрішній світ, на віддзеркалення в якому захоче бути схожим учень».

Формування мотивації студентів до опанування професії вчителя.
Підставою для формування мотивації послугувало положення про те, що мотивація стосовно опанування вибраної професії з'являється тоді, коли забезпечена педагогічна підтримка студента, його суб'єктна позиція й воля до самовизначення.

Сферою для самовизначення студентів стали творчі об'єднання й клуби за інтересами (клуб «Пізнай себе», студентський театр, «Прес-клуб», театр моди, вокальна й танцювальна студії, спортивні секції, художньо-прикладні гуртки тощо), комітети студентського самоврядування ЗВО (старостат, актив, комітет із захисту прав студента, комітет із культури й спорту та інше), беручи участь у роботі яких майбутні вчителі іноземної мови виконували ролі ораторів, захисників прав студентів, педагогів, наставників, організаторів, суспільних діячів, журналістів, шефів. Усі ці ролі вимагали від студентів умінь яскраво й лаконічно говорити, мати елегантний вигляд, проектувати свої вчинки, орієнтуватися на особистісно й професійно значущі цінності, налагоджувати діалогічні взаємини, виявляти такі якості, як чуйність, тактовність, доброзичливість, прагнення до співпраці й інше.

Особливе значення на цьому етапі мала педагогічна підтримка

студентів, сутність якої полягала в тому, щоб допомогти майбутньому вчителю подолати ту або ту перешкоду, розв'язати індивідуальні проблеми, пов'язані з фізичним і психічним здоров'ям, особистісним самовизначенням.

Основна мета педагогічної підтримки – розвиток унікальності особистості майбутнього вчителя іноземних мов. Педагогічна підтримка студентів надана колективом педагогів як безпосередньо, так і опосередковано у формі індивідуальної й групової роботи, що вирізнялося превентивним та оперативним характером. Опосередкована підтримка надана за відсутності очевидного запиту з боку студентів і базована на результатах діагностики професійного іміджу, осмисленні ускладнень майбутніми вчителями іноземної мови в процесі його формування.

Серед форм педагогічної підтримки варто назвати роботу з групами майбутніх учителів іноземної мови, що мають подібні проблеми. Такі групи виявлені внаслідок спеціальної діагностики й педагогічного спостереження (наприклад, студенти з низьким рівнем знань із базового предмета, сором'язливі, нетовариські, тривожні, із неадекватною самооцінкою тощо). Ці студенти брали участь у корекційних ігрових заняттях, тренінгах зі спілкування, особистісного зростання на базі клубного об'єднання «Пізнай себе», для них організовували додаткові заняття. Результатом стало усвідомлення студентами індивідуальних особливостей, зіставлення їх із майбутньою професійною діяльністю, розвиток комунікативної активності, організаторських здібностей, емпатії, толерантності та ін.

У студентському «Прес-клубі» були традиційними діалоги, дискусії. Особливе зацікавлення викликало обговорення тем: «Що таке імідж учителя?», «На які цінності сьогодні необхідно орієнтуватися й чому?», «Яким бути іміджу сучасного вчителя?», «Якої моди дотримуватися вчителю?» та ін. Зіткнення думок людей різного віку й досвіду (студентів, педагогів, гостей) сприяло засвоєнню студентами знань про цінності, вчинки, дії, про складники професіоналізму вчителя, індивідуальний імідж як

обов'язковий компонент професійно-педагогічної діяльності, активізувало особистісне самовизначення майбутніх учителів іноземної мови.

Педагог у цій сфері також змінював свою позицію: виконував роль наставника, був носієм професійних цінностей, зразком, що демонструє свій рівень професійного іміджу, ідентифікація з яким сприяла формуванню професійного іміджу майбутнього вчителя. У спільній діяльності з різними педагогами студент здобував первинний специфічний досвід.

На заняттях із циклу професійно орієнтованих дисциплін майбутній учитель іноземної мови розширював свій світогляд, опановував способи набуття знань, довідувався про соціально й особистісно значущі цінності, норми педагогічної культури, про сутність професійного іміджу як компонента професійно-педагогічної діяльності. Спільна діяльність із педагогами-практиками сприяла розвитку естетичного смаку у сфері етикету, костюма, макіяжу.

У спілкуванні з психологами здобували досвід організації самоконтролю й самооцінювання, конструктивного спілкування й розв'язання конфліктних ситуацій. Продуктивність індивідуальної підтримки стає вищою, якщо студент самостійно діагностує й розв'язує проблему за опосередкованої участі педагогів. Успішно долаючи низку важливих проблем, стаючи суб'єктом своєї життєдіяльності, майбутній учитель опановує інструментарій особистісного й професійного саморозвитку, набуває вміння проектувати свої вчинки та діяльність, орієнтуватися на особистісно й професійно значущі цінності відповідно до соціально схвалюваних норм, на навички самоконтролю й самокорекції тощо.

Проведені спільними зусиллями педагогів і студентів колективні творчі заходи («Посвята в студенти», «День учителя», «День відкритих дверей» тощо) сприяли розумінню таких понять, як «імідж», «іміджелогія», «професія», «особистість», «професіоналізм», «професійний імідж» та інше.

Колективний творчий захід «Посвята в студенти» був орієнтований на

розвиток позитивної мотивації до опанування професії вчителя й формування професійного іміджу професіонала, особистісне та професійне самовизначення. Кожна група першокурсників розробляла свій виступ і «візитну картку». Підготовка «візитних карток» дала змогу кожному студентові максимально продемонструвати свої здібності, можливості, висловити своє ставлення до вибраної професії, спробувати й оцінити себе в ролі майбутнього вчителя.

Кожен вибирав власний спосіб самовираження. Першокурсники писали твори за темами: «Професія, яку я вибрав», «Яким учителем я прагну стати», оформляли виставку прикладної творчості «Груповий портрет», стінгазети. Студенти розробляли сценарії проведення свята, придумували номери художньої самодіяльності, різні конкурси. Особливе значення мав той факт, що честь групи потрібно було захищати перед студентським і педагогічним колективом, запрошеними гостями, батьками та друзями.

Водночас позитивна мотивація до набуття професійного іміджу домінувала під час спільної підготовки до свята студентів із педагогами. На репетиціях кожен студент отримував змогу виступити з діловою пропозицією, аргументувати її. Одяг, макіяж, особливості мовлення й поведінки майбутніх учителів нерідко породжували іронію або несхвалення педагогів і студентів. У такій ситуації студенти зверталися по допомогу до педагога. У спільній рефлексії студент і педагог шукали відповіді на запитання про те, що в поведінці студента викликало іронічну посмішку або несхвалення з боку слухачів, як уникнути цього надалі, із чого майбутньому вчителеві варто почати роботу над собою.

Основним результатом такої діяльності – першої ланки в системі колективних творчих заходів – стало підвищення в майбутніх учителів мотивації до вибраної ними професії. На цьому етапі зафіксовано «зрушення мотиву» на мету: формування мотиву набуття професійного іміджу професіонала. Унаслідок виховної діяльності, у більшості студентів

змінилася поведінка, вони стали оцінювати себе й інших за вчинками, характером спілкування, ставленням до вибраної професії. Змінився й характер дозвіллевої діяльності, студенти почали брати активну участь у житті ЗВО, відвідувати бібліотеки, факультативи, пов'язані зі здобуттям додаткової кваліфікації.

Для *реалізації другої педагогічної умови* та удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання та формування вмінь, пов'язаних зі створенням професійного іміджу, на заняттях спецпрактикуму нами широко використовувалися рольові ігри, релаксаційні вправи, навчання комунікативної стратегії «Win-Win». Наприклад, для розвитку дикції, уміння яскраво й лаконічно говорити, ефективно використовувати невербальні засоби спілкування нами використовувалися етюди, експромти, вправи з артикуляції, сценічна мова й рух. Психокорекційні вправи допомогли майбутнім учителям підвищити свою комунікативну активність і компетентність, розвинути емпатію, сформувати навички самоконтролю й самокорекції, сприяли проектуванню й конструюванню ефективних засобів педагогічного спілкування, відпрацьовуванню індивідуальних стратегій і тактик ефективного педагогічного спілкування й реалізації індивідуального професійного іміджу в педагогічній діяльності.

Рольові ігри сприяли освоєнню рольових комунікацій, розвитку емпатії, уміння поставити себе на місце іншого й оцінити ситуацію з його позиції, розвитку вмінь вступати в діалогічні відносини, проявляючи такі якості, як чуйність, тактовність, доброзичливість, прагнення до співробітництва, освоєння методів педагогічної профілактики конфліктних ситуацій та інше.

Така форма організації навчання дала змогу студентам не тільки одержати кваліфіковані рекомендації з формування іміджу з огляду на

індивідуальні особливості, норми етики, естетики, професійно-педагогічної діяльності, актуалізувати й систематизувати вже наявний соціальний досвід і знання, але й сформувати стійку мотивацію на подальшу дослідницьку роботу з теми.

Для формування вмінь, пов'язаних зі створенням професійного іміджу, на заняттях спецпрактикуму широко використано елементи педагогічної майстерності. Наприклад, для розвитку дикції, уміння яскраво й лаконічно говорити, ефективно використовувати невербальні засоби спілкування апробовано етюди, експромти, вправи з артикуляції, сценічну мову й рух. Психокорекційні вправи допомогли майбутнім учителям підвищити свою комунікативну активність і компетентність, розвинути емпатію, сформувати навички самоконтролю й самокорекції, сприяли проектуванню та конструюванню ефективних засобів педагогічного спілкування, відпрацьовуванню індивідуальних стратегій і тактик ефективного педагогічного спілкування, реалізації індивідуального професійного іміджу в педагогічній діяльності.

Рольові ігри сприяли освоєнню рольових комунікацій, розвитку емпатії, умінню поставити себе на місце іншої особи й оцінити ситуацію з її позиції, розвитку вмінь налагоджувати діалогічні взаємини, виявляти такі якості, як чуйність, тактовність, доброзичливість, прагнення до співпраці, засвоїти методи педагогічної профілактики конфліктних ситуацій та інше. Релаксаційні вправи використано для зняття тривожності, психічної й фізичної напруженості.

Ефективність застосованих практичних методів підтверджена висловлюваннями студентів («Стала краще розуміти почуття й поведінку інших», «Освоїла методи релаксації й аутотренінгу», «Навчилася вибудовувати своє спілкування, орієнтуючись на індивідуальні особливості партнерів», «Стала менш дратівливою, навчилася контролювати свої емоції» тощо), а також результатами експертного оцінювання.

Поширений метод формування комунікативних здатностей ведення діалогу за параметрами (важливість взаємин і важливість результату) – «*win-win*». Уперше такий метод був представлений авторським колективом Гарвардського проекту Р. Фішером, В. Юрі і Б. Паттоном у книзі «Шлях до згоди, або переговори без поразки».

Учені виокремлюють чотири основні комунікативні стратегії (ситуації):

– *перемога-поразка* («*win-lose*») – спрямована лише на перемогу над опонентом; використовують тоді, коли найважливішим у діалозі стає результат, а можливість погіршити взаємини з іншою стороною не має значення;

– *поразка-перемога* («*lose-win*») – пристосування в діалозі призводить до тактичної поразки й перемоги опонента; використовують у ситуаціях, коли взаємини важливіші, ніж результат, і можна поступитися;

– *поразка-поразка* («*lose-lose*») – ухилення від участі в дискусії через послаблену позицію.

Можливі ситуації, коли один з учасників діалогу свідомо провокує взаємний програш у комунікативному процесі, *ухиляючись* від досягнення результату. Стратегія ухилення може виявлятися здебільшого в незапланованих ситуаціях, коли домовляються два комуніканти, які налаштовані на перемогу та не готові йти на компроміс, незалежно від результату комунікації «Якщо я не виграю, то ніхто не виграє». Наведені вище стратегії методів визначення комунікативних здатностей зафіксовані нами під час спостережень за процесом спілкування учасників навчальної взаємодії, аналізу здатності підтримувати й супроводжувати діалог, полілог та демонструвати професійний імідж.

У ході проведення спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» студентам під час рольової гри запропоновано розіграти педагогічні ситуації відповідно до різних комунікативних стратегій за методом «*win-win*».

Ситуація № 1. Урок іноземної мови в другому класі. Домашнє завдання учнів – вивчити напам'ять вірш. Опитавши дев'ятьох учнів, учитель залишився задоволеним, оскільки вони гарно декламували, виразно читали напам'ять, емоційно передаючи зміст тексту. На уроці був присутній заступник директора. Після дзвінка вчителька запитала: «Ну як урок?». Заступник усміхнувся й відповів: «Так, справді, діти декламували добре, але це все, що я можу назвати серед позитивів Вашого уроку». Учителька здивувалась: «А що ще потрібно? Адже я встигла багатьох опитати!».

Ситуація № 2. Учень не вміє спілкуватися з однолітками. Він постійно перебуває в конфлікті з однокласниками, з'ясовуючи з ними взаємини. За версією учня, учителька за нього не заступається, а, навпаки, вибирає тактику класу. Педагог визнає помилку в тому, що не робить зауваження іншому учневі, який сміявся з нього, проте школяр також не може провокувати своїх однокласників. Учителька доброзичливо пояснила, що конфліктні ситуації можливі завжди, але головне – намагатися їх подолати, контролювати власні емоції (страх, злість, образа тощо). Для того щоб ефективніше навчитися це робити, вона запропонувала учневі розмову зі шкільним психологом і погодилася його супроводжувати.

Ситуація № 3. Учителька пояснює новий матеріал. Бешкетник Сашко в цей час напівголосно тупає ногами під партою. Коли вчитель перестає говорити, тупання припиняється. Це повторюється кілька разів. Учитель звертається до класу: «А це ідея! Пограємось у гру «Скільки у слові складів?»». Я буду говорити, а ви – напівголосно відстукуватимете ногами кількість складів у промовлених мною словах. Потім я знову повторю кожне речення, а ви за мною, але вже без тупотіння. Починаймо!».

Реалізація третьої педагогічної умови полягала у проведенні запропонованих програмою спецпрактикуму тренінгів “Самооцінка”, “Професійно-особистісне зростання”, (див. дод. Б) ділових ігор. Розглянемо один із них – тренінг “Самооцінка”, метою якого є розширення знань та

уявлень про самооцінку людини як рівень впевненості в собі; про її вплив на характер та успішність людини. Ознайомлення з методами набуття впевненості в собі.

Люди з високими показниками самооцінки налаштовані на свої ключові цінності і часто інтуїтивно вибирають найкращий спосіб дій, тому що здатні бачити масштабну картину в складній ситуації. Вони зазвичай добре знають свої обмеження і сильні сторони, мають почуття гумору відносно самих себе; здатні вчитися, щоб покращити певні особисті якості, і відкриті до критики і зворотного зв'язку. Правильна самооцінка дає змогу людині зрозуміти, коли потрібно попросити допомоги, а коли сфокусуватися на розвитку своїх сильних сторін. Знання своїх здібностей дає змогу використовувати свої сильні сторони. Упевнені в собі особистості не бояться серйозних випробувань – будь-які проблеми вони сприймають, як особистий виклик. Як сформувати в собі правильне уявлення про себе. Перше завдання невпевненої в собі людини – з'ясувати, як сформувалося її уявлення про себе, друге – знайти власне джерело енергії. Уміння прощати тих, хто тебе образив, – один із способів підняття своєї самооцінки. Крім того, формування адекватної оцінки себе самого – це ще одне можливе джерело енергії.

Вправа 1. При виконанні цієї вправи є умова: її треба виконати швидко, за один раз, не підглядаючи в кінець. Якщо на це немає 10-20 хвилин, краще відкласти її до наступного разу. Отже, потрібен чистий аркуш паперу і ручка. Студентам було запропоновано розділити ручкою чистий аркуш за вертикаллю на три великих розділи. У першому з них потрібно написати у стовпчик 10 (не менше) імен реальних історичних особистостей, вигаданих персонажів книг, фільмів, мультфільмів – і не важливо, реальні вони чи ні. Важливо інше – вони повинні подобатися (діапазон: від “подобається” до “я захоплююся”). У другому розділі студенти писали у стовпчик (навпроти кожного імені) 2-3 якості, які їх в цьому персонажі особливо приваблюють, захоплюють ... У третьому – потрібно було підрахувати повторювані якості з

попереднього стовпчика і записати їх у порядку спадання. Після цього студенти перечитували те, що написали. Результати цієї вправи дуже здивували і сподобалися студентам. Одна зі студенток зауважила “По суті, це і є я, тому що подібне притягується – я ніколи б не вибрала якості, які не звучали б в унісон з моєю душею. Це ніби дивитися у дзеркало. Тепер щоразу, коли я сумніватимуся в собі, перечитуватиму це”. (Оксана Т.)

Вправа 2. Студентам було запропоновано розділити вертикально навпіл два аркуші. У першій половині першого аркуша потрібно було писати список своїх особистих якостей чи властивостей характеру, які їм не подобаються і яких вони хотіли б позбутися. У першій половині другого листа, відповідно, список своїх сильних сторін і якостей, яких вони, навпаки, хотіли б набути. Тепер навпроти кожної негативної якості вони придумували і описували ситуацію, де ця якість могла б бути корисною. А щодо кожної якості з другого списку придумували ситуацію (або згадували реальну), де ця якість зашкодила б. Отже, для чого ми робили ці вправи? Всі дорослі люди розуміють, що все в світі відносно. Правильна самооцінка – це не просто підвищена самооцінка, це, швидше, адекватна самооцінка. “Ця вправа дозволила мені усвідомити, що якості, якими я прагну володіти, можуть зіграти зі мною злий жарт, а якості, які я вже маю, можуть мені допомогти.” (Таня П.).

1. Поради щодо підвищення самооцінки.

Знайдіть свої позитивні якості. Візьміть папір і ручку і запишіть 5-10 якостей, за які вас цінують і люблять близькі люди. У моменти, коли вам здається, що ви не впораєтеся, беріть цей листок і перечитуйте.

Перестаньте себе жаліти. Жаліючи себе, ви приймаєте той факт, що ви не здатні впоратися з чимось, що ви безпорадні, а всьому виною обставини. Ви маєте право на помилку, але будьте об’єктивні – беріть відповідальність на себе.

Заведіть журнал успіху. Кожне своє досягнення (у будь-якій сфері –

робота або відносини) записуйте. Періодично перечитуйте свої записи.

Плануйте свої справи. Це допоможе уникнути “безвихідних” ситуацій, які можуть вивести вас з рівноваги. Краще складати план з вечора, а вранці коригувати, якщо є необхідність.

Стимулюйте себе. Придумайте собі винагороду за дії або роботу, яких ви уникаєте з причини невпевненості в собі (виступити на публіці, піти в тренажерний зал тощо). Зробіть собі подарунок: купіть бажану річ, поїдьте на відпочинок.

Шукайте *плюси*. У разі невдачі, усвідомте ситуацію, що склалася, і знайдіть позитивні моменти. Ви втратили роботу – зате у вас з’явиться час удосконалити свої знання або змінити професію. Знайдені плюси позбавлять вас від депресії і допоможуть винести користь з ситуації, що склалася.

Цікавим для студентів також виявився тренінг «Професійно-особистісний ріст», суть якого полягала у виявленні і вирішенні педагогічної завдання»:

1. Розвиток умінь виділяти в процесі заняття конкретні моменти, що вимагають втручання вчителя:

а) спостерігаючи за учнем, треба зафіксувати всі випадки, коли він відволікався, коли працював найбільш інтенсивно;

б) спостерігаючи за активністю учнів при поясненні нового матеріалу, намагатися за їх зовнішнім виглядом визначити, як вони засвоїли новий матеріал; чи всі учні працювали однаково активно; хто був менш активний, на яких етапах уроку; чи відповідають план уроку і методика можливостям даного класу.

2. Розвиток умінь оцінити свої дії:

а) зазначити свої дії, які призвели до вирішення педагогічного завдання; проаналізувати свої заплановані і імпровізовані дії на уроці, прийоми, використані при спілкуванні;

б) окреслити позитивне і спірне в своїй методиці педагогічного спілкування;

в) дати цілісний комунікативний аналіз уроку (стадії спілкування, система прийомів, вирішення несподіваних комунікативних завдань, стиль спілкування, відповідність стилю спілкування стану класу, опора на комунікативну атмосферу попереднього уроку та ін.). Тут важливо усвідомити, чи завжди методика педагогічного впливу відповідає структурі спілкування з класом.

3. Аналіз педагогічного завдання і дій вчителя при його вирішенні:

а) встановити, чи відволікався на уроці учень, коли і чому; чи вчасно було звернуто увагу на цього учня;

б) назвати мотиви, якими керувалися при виборі способів впливу;

в) оцінити, чи можна було запобігти даному завданню і як; чи існують інші способи вирішення даної педагогічної задачі; назвати їх і обґрунтувати свій вибір.

Проведення ділових ігор на заняттях спецпрактикуму сприяло опануванню студентами низки технологій для запобігання конфліктам і для їх розв'язання, для налагодження міжособистісного спілкування в освітньому процесі, що дало змогу моделювати зміст майбутньої професійної діяльності й скоротити перехідний період від теоретичних знань до практичних умінь. Залікове заняття з теми проведено у формі ділової гри, метою якої стало узагальнення вивченого, закріплення отриманих умінь і навичок.

Структуру ділової гри описано нижче.

1. Вступне слово викладача:

- мета, завдання правила гри;
- теми для обговорення в мікрогрупах.

2. Робота в мікрогрупах:

- обговорення проблеми в групі;
- доповіді груп, їх обговорення;

- вироблення оптимального підходу до розв'язання проблеми.
- 3. Моделювання й аналіз педагогічних ситуацій.
- 4. Рефлексія.
- 5. Оцінювання експертами ефективності засвоєння знань і вмінь із теми.

Для обговорення в групах запропоновано чотири теми: демократичний стиль спілкування на уроці, демократичний стиль спілкування в позаурочній діяльності, демократичний стиль спілкування з батьками, демократичний стиль спілкування з колегами. Студенти самовизначилися, яку з тем вони прагнули б більш глибоко вивчити, які технології спілкування застосувати, у якій ролі спробувати свої сили. У кожній із груп працював консультант, до якого учасник міг звернутися з питаннями. Обговорення в кожній групі проходило приблизно за таким сценарієм:

- з'ясування того, що таке демократичний стиль спілкування;
- вивчення того, як стиль виявляється в реальній педагогічній діяльності;
- окреслення літератури з порушеного питання;
- обмін інформацією й враженнями про прочитане;
- складання евристичної «зеленої карти» для вчителя з використанням демократичного стилю спілкування.

Необхідно зазначити, що майбутні вчителі творчо підійшли до підготовки своїх виступів, вибравши для них різні форми (телепередача, рекламний ролик, казка, лист, виступ на педагогічній раді тощо). Результатом цього етапу ділової гри стало розроблення рекомендацій для вчителя.

Другий етап роботи в мікрогрупах – моделювання й розв'язання педагогічних ситуацій. Студенти обмінювалися ситуаціями з реальної педагогічної практики або з періодичних видань, телевізійних програм, тематичної літератури. Обговорення проблемних ситуацій у мікрогрупах, спільний із педагогами пошук їх ефективного розв'язання потребували

актуалізації студентами й педагогами життєвого досвіду, знань про вимоги до особистості вчителя, норми професійно-педагогічної діяльності, особливості реалізації демократичного стилю педагогічного спілкування. Це сприяло розвитку професійної рефлексії, формуванню вмінь організовувати діалогічне спілкування з учнями на основі співпраці, управляти ситуацією педагогічного спілкування й проектувати свої вчинки, орієнтуючись на особистісно та професійно значущі цінності, зважати на індивідуальні особливості комунікативних партнерів.

Майбутні вчителі зацікавлено поставилися до ідеї проведення гри. Її змагальний характер уможливив активну участь у грі практично всіх студентів. Експерти оцінювали не тільки наявність знань і вмінь із теми, але й активність, творчий підхід підгрупи загалом та кожного учасника зокрема.

Результати педагогічного спостереження й оцінювання рівня сформованості знань і вмінь із теми експерти фіксували у творчому профілі студентів. Підсумковий бал складався з оцінок експертів, товаришів у групі, самооцінки майбутнього вчителя іноземних мов (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зразок творчого портфоліо студента

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Розуміє сутність проблем формування професійного іміджу											Не розуміє сутності проблеми формування професійного іміджу
Має достатній рівнем знань про сутність професійного іміджу діяльності											Не має достатнього рівня знань
Уміє інтегрувати знання для створення професійного іміджу											Не вміє інтегрувати знання для створення позитивного індивідуального іміджу

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Комбінує стандартні рішення											Не комбінує стандартні рішення
Здатний розробити альтернативні варіанти розв'язання проблемних ситуацій											Не здатний розробити альтернативні варіанти розв'язання проблемних ситуацій
Виявляє активність під час розв'язання проблемних ситуацій											Не виявляє активності
Результативний у практичній діяльності з реалізації професійного іміджу											Не результативний у практичній діяльності щодо реалізації професійного іміджу

Важливим підсумком заняття стає поява в майбутніх учителів інтересу до проблеми підвищення ефективності педагогічного спілкування, формування уявлення про повноцінне педагогічне спілкування й розвиток умінь продуктивної педагогічної взаємодії. Зокрема, Оксана Т. провела дослідження з теми «Вплив стилю спілкування вчителя на рівень тривожності учнів», результати якого представила на підсумковому занятті спецпрактикуму й на студентській науково-практичній конференції.

Для демонстрування ролі зовнішнього вигляду у створенні іміджу вчителя були організовані зустрічі студентів із працівниками студії з дизайну одягу. Під час підготовки до зустрічі студентам запропоновано з'ясувати коло питань, які необхідно схарактеризувати, зробити замовлення на зразки одягу вчителя. Особливе зацікавлення становили зразки гардеробу, зачіски й макіяжу для вчителя, доречні в різних ситуаціях (екскурсія, батьківські збори, випускний бал, звичайний урок, новорічне свято, похід до театру тощо). У ході зустрічі майбутні вчителі обговорили з фахівцями нагальні для

них питання, одержали індивідуальні рекомендації. Студенти також запропонували свої варіанти костюмів, зачісок й аксесуарів для вчителя, багато з яких були високо оцінені учасниками зустрічі. Значущим для нас було те, що в усіх ситуаціях учитель поставав в образі сучасної привабливої людини, яка володіє естетичним смаком. Це допомогло студентам зрозуміти, що зовнішній вигляд має таке саме важливе значення для створення привабливого іміджу, як і внутрішня культура, ерудиція, знання свого предмету. Цей висновок пролунав з уст Ірини М.: «Я зрозуміла, що стиль одягу й макіяж – це важливо, але потрібно, щоб вони пасували саме тобі, розкривали твою індивідуальність». Після заняття Іра звернулася до візажиста студії з проханням допомогти їй у створенні зовнішнього образу, який увиразнював би її індивідуальність і відповідав майбутній професії. Протягом семестру вона виконала творчу роботу, яку збагатила малюнками й самостійно створеною колекцією аксесуарів.

Підсумкове заняття зі спецпрактикуму проведене у формі конкурсу творчих робіт, який оцінювали представники адміністрації, педагогічного й студентського колективу ЗВО. Студенти подали самостійні дослідження з проблеми формування й реалізації професійного іміджу вчителя, колекції одягу, аксесуарів тощо. Оцінюючи результати конкурсу, експерти звернули увагу на прагнення студентів до творчого застосування знань про сутність професійного іміджу та способи його формування. Студенти вибирали такі способи творчого самовираження, які давали змогу продемонструвати їхню ерудицію, особистісну унікальність та особистісні якості, що сприяло створенню атмосфери довіри, співтворчості, активізувало в оточення позитивний інтерес до них як до особистості. Це підтверджують висловлювання студентів: «Під час підготовки до конкурсу я раптом зрозуміла, що навчилася по-новому дивитися на себе та інших людей, на професію, управляти собою, своєю поведінкою, вибудовувати продуктивні взаємини з іншими людьми; приємно, коли це приносить практичну користь»

(Даринка Н.); «Ми всі дуже змінилися на краще, стали більш відкритими, щирими, товариськими, самостійними, симпатичними, зрозуміли, яку чудову професію ми вибрали, і успіх у ній буде залежати від нас самих, і зрозуміти це нам допомогли педагоги, які весь цей час вірили в нас і ставилися до нас як до колег» (Ольга С.).

Важливе значення в процесі створення професійного іміджу мала спеціально організована рефлексивна діяльність педагогів і студентів. Активізації рефлексії педагогічної діяльності сприяли: рефлексивна підготовка, особистий приклад педагогів, система заохочення, використання обов'язкових рефлексивних процедур (самодіагностика, ведення щоденника, самоаналіз у комбінації із взаємним аналізом), атмосфера співтворчості, взаємної довіри між студентами й педагогами, що склалася на заняттях, використання ситуацій вибору, які були джерелом внутрішньої активності суб'єктів педагогічної діяльності.

Активізація суб'єкта в рефлексії педагогічної діяльності задавала поетапність цього процесу. Рефлексія на мотиваційно-цільовому етапі була спрямована на усвідомлення студентами норм, правил, моделей вибраної професії як еталонів професійно-педагогічної діяльності, особистості вчителя. На уроках і в позаурочній виховній діяльності звернено увагу студентів на вияви професійного іміджу педагогів (особливості поведінки, мови, зовнішнього вигляду, стилю спілкування тощо), що позитивно впливає на ефективність педагогічної взаємодії. Для цього використано відповіді на запитання, які вимагають рефлексії, а також рефлексивне оцінювання й самооцінювання (самоаналіз і взаємний аналіз викладачем та студентом виявів професійного іміджу в педагогічній діяльності), що допомогло майбутнім учителям скласти уявлення про образ учителя-професіонала.

Оцінюючи вплив індивідуальних особливостей педагога на ефективність педагогічного спілкування, студенти окреслювали більш високі вимоги до себе й інших, усвідомлювали необхідність цілеспрямованого

формування професійного іміджу, що доводять їхні висловлювання: «Мої уявлення про професію дуже змінилися. Щоб стати професіоналом, учителеві потрібно не тільки багато знати і вміти, але й бути цікавою особистістю, різнобічно розвиненою людиною» (Таня Б.); «Справжнім учителем може стати тільки людина, що поважає почуття й гідність іншого, що вміє створити в спілкуванні з учнем теплу, комфортну атмосферу спільної творчості. Учень повинен відчувати свою значущість, зацікавленість учителя в ньому як в особистості»; «Враження, яке ми справляємо на учнів своєю манерою спілкування, зовнішністю, особистісними якостями, суттєвою мірою впливає на успіх у професійній діяльності» (Катерина О.).

Використано ситуації, що слугують матеріалом для рефлексії. У процесі рефлексії взаємин студентів один з одним, із викладачем, персоналом базового підприємства проведено тренінги, позиційні й ділові ігри, що розвивали вміння студента створювати свій імідж. Майбутні вчителі добирали найбільш ефективні прийоми та методи формування професійного іміджу, які будуть запотребовані в роботі з майбутніми учнями. Зіставлення уявлень студента про індивідуальний професійний імідж з образом абстрактного професіонала й конкретного колеги відбувалося найбільш активно та емоційно на практичних заняттях зі спецпрактикуму, під час аналізу показових уроків і перегляду відеофрагментів, де в ролі вчителя поставали вчителі іноземної мови базової школи або їхні товариші.

Такий підхід оптимізував формування професійної свідомості в реальній педагогічній діяльності. Аналізуючи урок, студенти шукали відповіді на запитання про те, чи вдалося вчителю сформувати позитивний індивідуальний імідж; якщо вдалося, то за допомогою чого; якщо ні, то який характер труднощів; що необхідно розвивати в собі для досягнення оптимального результату педагогічної взаємодії. Зворотний зв'язок дав змогу скорегувати уявлення студентів про себе як про особистість, про те, як індивідуальний імідж майбутнього вчителя сприймає оточення. Що більше

розширювалися уявлення майбутніх учителів про індивідуальний імідж, то більш гостро студенти усвідомлювали необхідність знання способів самокорекції й володіння низкою вмінь.

На кожному занятті наголошено, що поряд із формальним аналізом педагогічних ситуацій, поведінки інших людей, «ситуацій впливу» іміджу потрібно аналізувати індивідуальні особливості, їхній вплив на взаємодію з іншими людьми, труднощі й успіхи в процесі формування професійного іміджу, його узгодженість із нормами педагогічної культури. Зокрема, Юлія С. після одного із занять написала в щоденнику: «Я усвідомила, що саме мої необдумані вчинки (спочатку говорю, потім думаю) ускладнюють моє спілкування з іншими, якщо я прагну справити позитивне враження на своїх учнів, мені доведеться над собою попрацювати, стати більш стриманою».

Поряд із формуванням професійної самосвідомості на цьому етапі змінювалася й поведінка студентів, які прагнули, щоб їхній імідж був сприйнятий оточенням (педагогами, однокурсниками, друзями, учнями) як позитивний у всіх сферах життєдіяльності. Це виявлялося не тільки в манері одягатися, говорити, але й у поведінці студентів: у студентських групах дріб'язкові конфлікти стали рідкістю, незгода стосовно конструктивних питань була подолана спільно в діалоговій формі, у спілкуванні майбутні вчителі прагнули орієнтуватися на індивідуальні особливості й інтереси партнерів, зберігаючи індивідуальну гідність, вони стали більш терпимими до недоліків інших і прагнули передати однокурсницям свій досвід щодо створення професійного іміджу, причому робили це дуже тактовно, доброзичливо.

Під час практики студенти вперше засвоїли досвід роботи в ролі вчителя, оцінили індивідуальний професійний імідж, що вможливило корекцію раніше сформованої його моделі, її зіставлення з індивідуальними особливостями учнів. Рефлексія впливу професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов на ефективність взаємодії з учасниками освітнього

процесу реалізована на таких етапах: підготовка до заняття (моделювання своєї поведінки в ролі вчителя з огляду на індивідуальні особливості, специфіку учнів і завдань уроку); самоаналіз заняття (що вдалося / не вдалося, з'ясування причин невдачі, перспектив роботи з удосконалення професійного іміджу); аналіз заняття товаришем (корегування виявів професійного іміджу не тільки практиканта, але й того, хто аналізує); аналіз заняття методистом (формування еталона професійного іміджу як компонента професійно-педагогічної діяльності). Оцінюючи вияв професійного іміджу майбутніх учителів на уроці, педагоги звернули увагу на їхню доброзичливість, тактовність, прагнення до співтворчості, вміння вести діалог, обґрунтовано викладати свою позицію, діагностувати й ефективно використовувати позитиви своєї зовнішності та характеру для підвищення ефективності педагогічної взаємодії (доцільно зважати на інтереси й особливості комунікативних партнерів), прагнення до самовираження в професійній діяльності.

Наведемо уривки з щоденників студентів: «Практика в школі дала мені змогу спробувати свої сили, мої уявлення про учнів, батьків, учителів небагато змінилися, але мені дуже стало в нагоді вміння слухати й вміння говорити, зацікавити людей у собі, залагоджувати конфлікти. До мене навіть зверталися по пораду інші практиканти й учителі, але мені ще чимало доведеться навчитися (наприклад, моя дратівливість іноді заважає мені,

Результатом експериментальної роботи з перевірки запропонованих педагогічних умов можна вважати формування в більшості майбутніх учителів позитивної мотивації й ціннісного ставлення до професії вчителя, освоєння професійно-педагогічної діяльності, глибоких, системних знань про сутність професійного іміджу вчителя як компонента, що забезпечує цілісність професійно-педагогічної діяльності, способи його створення й передання інструментарію формування позитивного іміджу майбутнім учням. Ці знання послугували для майбутніх учителів фундаментом розвитку

вмінь, а успішність майбутнього вчителя іноземних мов у створенні й реалізації професійного іміджу в педагогічній діяльності засвідчила емоційну задоволеність процесом.

Це підтверджене як оцінками судженнями експертів, так і власними висловлюваннями студентів: «Ми навчилися найголовнішого: любити й поважати учнів і віддавати їм свої знання, задали собі рівень того, яким учителем потрібно бути, на який я намагаюся орієнтуватися у своїй роботі. Тепер я чітко розумію, що навчання у ЗВО надало мені змогу самореалізуватися, зробило мене цікавою не тільки для себе, але й для інших» (Світлана Б.); «Я ніколи не забуду наш виступ на посвяті в студенти. Як ми хвилювалися, як переживали за результат. Я вважаю, що тоді почалася нова епоха в моєму житті: я зрозуміла, що стану частиною чогось великого, необхідного й гідного, я стану вчителем» (Валерія М.).

У ході експериментальної роботи на постійній основі проведені контрольні зрізи з виявленням рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів для корекції застосованої методики. Організація експериментальної роботи була заснована на авторській структурно-функціональній моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя, що має мету, принципи, етапи, критерії та зміст цього процесу.

Результати експериментальної роботи підтвердили, що професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов забезпечує цілісність професійно-педагогічної діяльності, формується більш ефективно, якщо забезпечені такі педагогічні умови:

- створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу;

- удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє

оптимальному поєднанню різних технологій навчання в межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

– розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності та самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецкурсу «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» і методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

Отримані відомості дають змогу висловити припущення, що формування й розвиток професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов відбуваються в процесі системного та цілеспрямованого навчання, де повинні бути створені всі необхідні для цього педагогічні умови. Найважливішою з таких умов є успішне моделювання цілісного педагогічного процесу – розроблення моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Достатність та ефективність комплексу педагогічних умов підтверджені результатами експериментальної роботи.

Висновки до другого розділу

У розділі обґрунтовано науково-методичний інструментарій формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов; спроектовано й описано структурно-функціональну модель поетапного формування професійного іміджу; окреслено шляхи та умови ефективного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Результативність процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов детермінована впровадженням в освітній процес ЗВО виокремлених *педагогічних умов* (сукупність заходів і чинників, що впливає на всі компоненти навчального процесу), а саме:

– створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу;

– удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання в межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;

– розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності та самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» і методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

Взаємозумовленість педагогічних умов уможлиблює наскрізне та цілісне формування професійного іміджу, забезпечує індивідуально зорієнтовану професійну (педагогічну) підготовку майбутніх учителів іноземних мов, відкриває шлях до вивчення механізмів самоефективності, передбачає ресурс для розвитку творчої ініціативи, продуктивного мислення, здатностей до інтенсивного залучення до активної пізнавальної діяльності впродовж життя.

Педагогічні засоби формування професійного іміджу майбутнього філолога (зміст навчального матеріалу; методи та форми навчання й виховання; особистісні та професійні якості студента; міжособистісні взаємини в академічній групі; освітнє середовище, модельоване викладачем у процесі професійної підготовки) сприяють набуттю уявлень про процес навчання та майбутню професійну діяльність, інтегрованих як ціннісні складники професійно-особистісного самовизначення студента, а також навичок, що дають змогу гармонізуватися із сучасною системою професійної діяльності, зберегти індивідуальність (самостійність, упевненість у собі,

здатність до цілепокладання, самоорганізації, прагнення до саморозвитку), загалом забезпечують успішне формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов.

Одним зі шляхів розвитку інноваційних стратегій вищої освіти й покращення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, з огляду на специфіки фаху, є процес формування професійного іміджу студентів як необхідного компонента професійної підготовки, що здатний ініціювати програму самовдосконалення особистості в межах розробленої структурно-функціональної моделі.

Моделювання процесу формування професійного іміджу майбутнього філолога ґрунтоване на принципах: *особистісних пріоритетів*, який передбачає концентрування на особистісних особливостях майбутнього вчителя іноземних мов, схильностях, здібностях, цінностях; *саморозвитку*, що спрямований на проектування структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, яка вирізняється динамічністю й варіабельністю залежно від конкретної навчально-виховної та соціальної ситуації; *реальності*, що означає застосування розробленої моделі на практиці в умовах, наближених до професійних освітніх умов, які імітують професійно-педагогічну діяльність майбутнього вчителя іноземних мов.

Структурно-функціональна модель поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов охоплює три *блоки*:

– *інформаційний* (знання з теорії та практики іміджелогії: поняття «імідж», функції іміджу, «професійний імідж» і теоретичні підходи до його формування, структура та види іміджу; технології формування іміджу, вербальний і невербальний імідж, навички ефективного спілкування, імідж-діагностика; естетика зовнішнього вигляду, етикет, формування візуального вигляду тощо).

– *аксіологічний* (формування компонентів професійного іміджу

майбутнього вчителя іноземних мов на основі системи навчальних завдань та логіки професійно-ціннісних ситуацій, що розвивають професійне мислення, яке допомагає долати стереотипи, що склалися в індивідуальному досвіді стосовно себе, щодо складних ситуацій професійно-педагогічної діяльності; емоційний інтелект, що відображає адекватну самооцінку, упевненість у собі, вміння управляти емоційними станами, емпатію (співпереживання), співчуття, відкритість, толерантність, вміння управляти взаєминами, настроєм; ставлення до успішної самореалізації в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, обстоювання власних інтересів і позицій, прагнення до саморозвитку та саморегуляції професійно-ціннісних орієнтації, конструктивна «Я-концепція»);

– *операційний* (вироблення іміджевої стратегії, умінь і навичок формування компонентів професійного іміджу вчителя іноземних мов; реалізація педагогічних умов на кожному з етапів експериментального дослідження через використання комплексу методів, форм і засобів, а саме: комунікативної методики «win-win», роботи в команді, творчих об'єднань за інтересами, психолого-педагогічних тренінгів, студентських студій, вебінарів, офлайн- та онлайн-конференцій тощо).

Основні положення, викладені в розділі, оприлюднено в наукових працях автора [197; 198; 200; 201 та ін.].

РОЗДІЛ III

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

3.1. Організація й перебіг педагогічного експерименту

Експеримент є частиною дослідницької діяльності в педагогічній науці, що проводять для вивчення особистісних явищ у спеціально створених розвивально-освітніх умовах (М. Боритко, Н. Голоавська, П. Дмитренко, В. Загвязинський, С. Клеєва, І. Соловцова, А. Уман, Ю. Резнікова та ін. [25; 38; 86; 152]). У контексті дисертації завдання педагогічного експерименту полягає в експериментальній перевірці ефективності виокремлених нами педагогічних умов і розробленні структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов для виконання професійно-педагогічних завдань. Для їх реалізації складено програму педагогічного експерименту, що охоплює наскрізне вивчення ключових понять на всіх етапах експериментальної роботи.

Згідно з науково-методологічним глосарієм, педагогічний експеримент витлумачений як:

– наукове дослідження, що передбачає пошук нових, найбільш ефективних способів розв’язання педагогічних проблем;

– дослідницька діяльність із вивчення причиново-наслідкових зв’язків у педагогічних явищах, через моделювання педагогічного явища / процесу, умов та їх перебігу;

– активна дія дослідника для вивчення педагогічних явищ, їх вимірювання, результативності, неодноразової відтворюваності процесів [158; 162].

Педагогічний експеримент – комплекс методів, що забезпечує науково об'єктивну й доказову перевірку правильності та обґрунтованості проведеного дослідження й висловлених припущень

Експериментальне діагностування й інтерпретування отриманих результатів за програмою педагогічного експерименту відображені на (рис. 3.1).

З огляду на завдання дисертації, педагогічний експеримент полягає в дослідженні професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та перевірці розробленої структурно-процесуальної моделі, у виокремленні педагогічних умов формування аналізованої якості у фахівців зазначеної спеціальності.

Педагогічний експеримент має наскрізний характер і сприяє розкриттю його етапності – від цільових, змістових завдань до формувальних. Методологічну основу експерименту становлять положення, розроблені вченими Н. Голавською та Ю. Резніковим, які окреслюють етапи експериментальної роботи, а саме: підготовчий етап проведення експерименту, контрольний, формувальний, узагальнювальний. Т. Ніколаєва додає етапи організації, реалізації, констатації, інтерпретації. Інший варіант етапності проведення педагогічного експерименту пропонує Т. Сальнікова: підготовчий, формувальний та аналітичний. Описані авторами етапи проведення педагогічного експерименту мають принципову схожість як у послідовності, так і в змісті виконуваних дій експериментальної роботи.

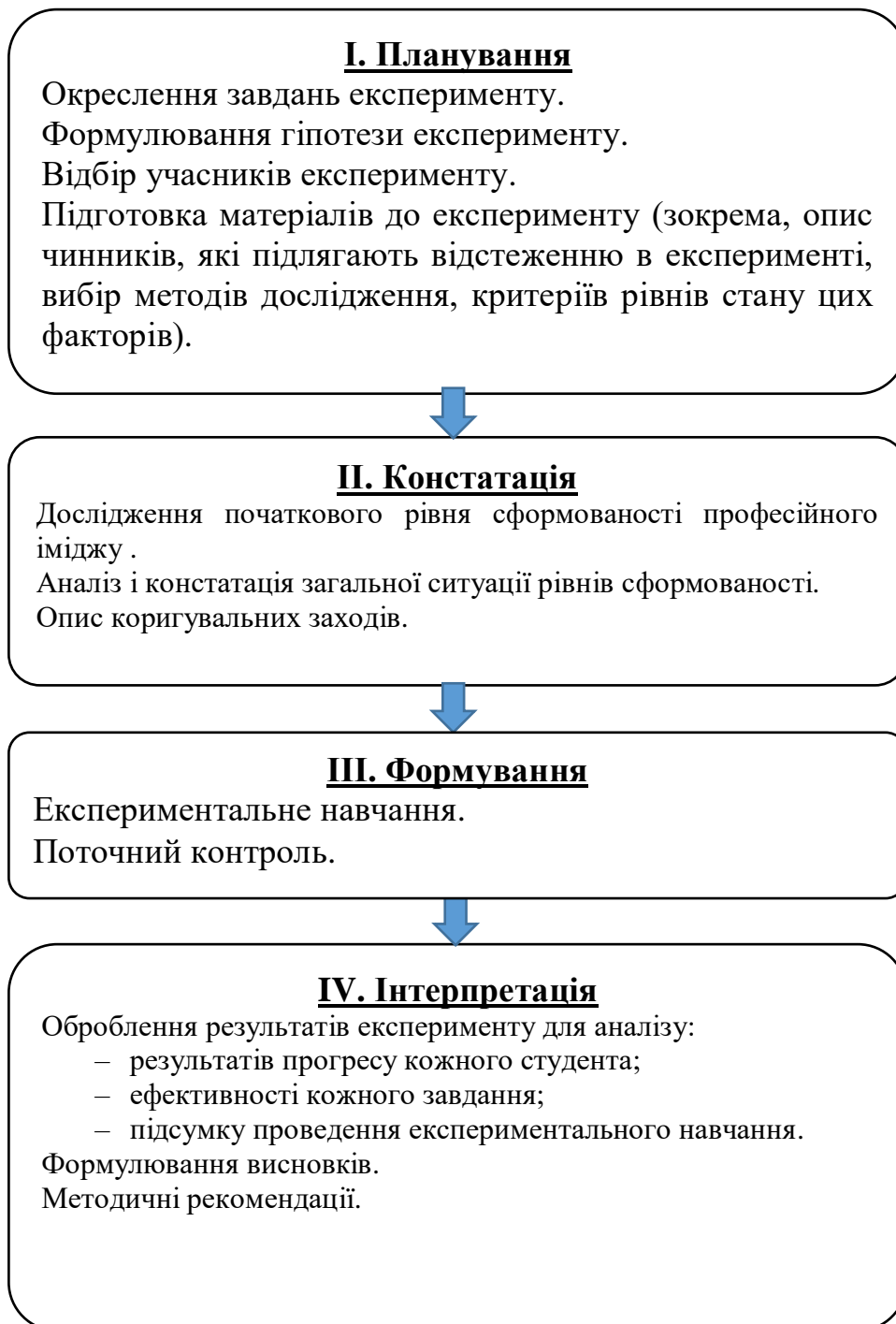

Рис. 3.1. Схема проведення педагогічного експерименту

Початковий етап – планування експерименту, що передбачає окреслення мети й завдань експерименту; предмета дослідження; формулювання гіпотези; визначення суб’єктів експериментальної роботи (експериментальні й контрольні групи); з’ясування ознак, за якими можна робити висновок про зміни, що сталися із суб’єктами експерименту; добір

конкретних методик; визначення тривалості експерименту; вибір форми фіксації результатів експерименту. На наступному етапі відбувається визначення (констатація) початкового рівня всіх параметрів і чинників, які підлягають відстежуванню в експерименті; реалізація розробленої системи заходів із формування заявлених якостей особистості; фіксація значень ознак, за якими відстежують зміни, що відбулися. На контрольному етапі проводять порівняльну характеристику результатів, зафіксованих на констатувальному етапі.

У контексті дослідження дотримуємося таких етапів: підготовчий (констатувальний), основний (формувальний), завершальний (кінцевий).

Мета *підготовчого* (констатувального) етапу експерименту – дослідження наявності в респондентів, майбутніх учителів іноземних мов, базових уявлень про імідж загалом та про професійний імідж зокрема; виявлення ціннісних орієнтацій для визначення їхніх інтегральних компонентів; розроблення на цій основі функційних, змістово-процесуальних засобів і технологій формування.

Для реалізації поставленої мети окреслено такі завдання:

- добір діагностичних методик для вивчення базових знань та уявлень про професійний імідж учителя іноземних мов;
- з'ясування залежності між певною педагогічною дією й результатами освітнього процесу в умовах чинної системи закладів вищої освіти з підготовки фахівців названої спеціальності;
- виявлення залежності між системою педагогічних впливів або умов і витратами часу й зусиль педагогів та студентів для досягнення очікуваних результатів;
- порівняння ефективності двох або кількох варіантів педагогічних дій або умов, вибір найбільш оптимальних за заданими критеріями та їх доведенням;
- визначення детермінант, за яких педагогічне явище набуває

ефективної результативності [38; 86].

Окреслена мета та завдання сприяли добору комплексу діагностичних методів і методик, які дають змогу вивчити досліджувану якість у майбутніх учителів іноземних мов на рівні проведення емпіричного дослідження. До групи методів емпіричного дослідження належать: спостереження, опитування (бесіди, інтерв'ю, анкетування), тестування, рейтинг, вивчення продуктів діяльності, педагогічний експеримент (Н. Бібік, В. Бондар, С. Максименко, С. Сисоєва, М. Фіцула та ін.).

Під методом (греч. «*metodos*» – шлях дослідження, теорія, вчення) розуміємо спосіб досягнення будь-якої мети, виконання конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного освоєння (пізнання) дійсності [25]. На різних етапах педагогічного дослідження використано низку методів, вибір яких зумовлений логікою застосування та специфікою порушеної проблематики. Методи дослідження класифіковані на підставі наукових поглядів про цілісність особистості (Б. Ананьєв, С. Максименко, Р. Немов, В. Рибалка, Ю. Швалб, Н. Щурков) та професійну підготовку в закладах вищої освіти (В. Бондар, Н. Ничкало, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хомич й ін.), формування професійного іміджу в майбутніх учителів іноземної мови (Н. Прус, О. Резван, О. Торубара).

На підготовчому (констатувальному) етапі експериментального дослідження застосовано педагогічне спостереження, бесіду, опитувальник, методику незавершених речень й інші.

Педагогічне спостереження використано для виконання дослідницького завдання, а також як складник інших методів. Елементом педагогічного спостереження є безпосереднє спостереження, коли між об'єктом і дослідником налагоджені безпосередні взаємини, без проміжних показників, переходів, індикаторів. Таке спостереження передбачає наявність програми-протоколу, де зазначено:

– мету спостереження;

- питання для викладача або для студента;
- спостереження за показниками, у яких виявляється досліджувана якість;
- вплив розробленої програми на формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов;
- динаміку формування професійного іміджу майбутнього фахівця.

Особливістю педагогічного спостереження є його реалізація крізь призму включення респондента в реальне педагогічне середовище, безпосередність та педагогічний процес. Спостереження проведено в ході ділової гри на занятті зі спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов», що створювало невимушену атмосферу, де в полі зору перебували всі учасники експериментального дослідження. Така організація допомогла провести експертне оцінювання результативності за параметрами «індивідуальний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, який він?» – від позитивних або негативних референтів під час оцінювання самопрезентації студента, його зовнішнього вигляду (зачіска, макіяж, вибір стилю одягу), стилю поведінки, вербальних (тембр, інтонація, забарвлення голосу; ритм і чистота мови, виразність, експресивне забарвлення тощо) та невербальних засобів (міміка, жести, пантоміма, хода тощо) та вміння формувати його. Роль експертів виконували викладачі, студенти, учителі базових шкіл.

Для вивчення стану й діагностики окремих показників знань та уявлень про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов застосовано адаптований нами опитувальник із самодіагностики «Професійний імідж учителя», що розроблений на основі модернізації тестів В. Шепеля («Чи бачите ви себе збоку», «Чи готові ви до змін» тощо) і В. Андрєєва (тест для оцінювання здатності до саморозвитку, самоосвіти). Зміст запитань продуманий так, щоб унеможливити їх подвійне витлумачення. Водночас не варто спрощувати запитання й конкретизувати їх, тому що це звужує сферу

можливих альтернативних відповідей (респондентові запропоновано рамку відповіді). Спочатку сформульовано більш складні й загальні запитання, а потім виконано перехід до простих та особистісних, які логічно взаємозалежні, спрямовують на розкриття всієї проблеми загалом. Отримана за допомогою опитувальника інформація повинна відображати досліджувану реальність лише в тому вигляді, у якому вона переломлюється у свідомості респондентів. З огляду на потенційну нещирість у відповідях на запитання, до авторського інструментарію додано прямі, непрямі й контрольні запитання. Для одержання відомостей, що перебувають у межах вибраних критеріїв і показників сформованості якості, запропоновано переважно закриті варіанти запитань.

Мета опитувальника – виявити стан сформованості знань, уявлень про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, можливості його індивідуальної реалізації в професії, шляхи для кар'єрного зростання в педагогічній діяльності; ресурси для загального рівня саморозвитку впродовж життя; окреслити лекційні й практичні заняття для набуття необхідних знань, умінь і навичок із формування професійного іміджу в майбутніх учителів іноземної мови.

Параметрами оцінювання послугували такі: зовнішність (одяг, макіяж, зачіска, самопрезентація, засоби невербальної виразності); особистісні (комунікабельність, установка, саморегуляція, копінг-поведінка), професійні (мотивація, здатність до самозмін, професійна компетентність, професійна культура тощо).

Метод бесіди використаний для з'ясування розуміння респондентами ключових уявлень і знань про іміджеформувальні основи професійного іміджу як якості особистості й професіонала, як оцінювання пріоритетів щодо його формування та потреби у відпрацюванні технік і технологій формування.

Основна особливість бесіди, на відміну від описаних нами методів,

полягає в тому, що взаємодія між респондентом і наставником позначалася на результатах дослідження, активно впливала на процес та результат діалогу. Під час проведення бесіди особливого значення надано організації бесіди та створенню адекватних умов для підтримання конструктивної взаємодії між учасниками.

У процесі проведення бесіди взято до уваги такі моменти: емоційний стан респондента, його адаптивність і гнучкість, здатність до перемикавання в ситуаціях, якщо породжують напруженість, інтерес до проблеми й здатність її підтримувати, щирість і відвертість відповідей.

Для оформлення діалогу вибрано адаптовану до теми ключового поняття лексику, в основі якої – мовні ідеоматичні вислови, що використовують у студентському середовищі. Крім того, свідомо продубльовані окремі запитання для більш розгорненої й адекватної констатації та уявлення про інформаційну компетентність респондентів щодо сутності поняття «професійний імідж», «професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов».

Аналіз результатів був спрямований на виявлення особливостей ставлення до діяльності вчителя іноземних мов, до учнів у школі, самопізнання й самоаналізу власної навчально-професійної діяльності, а також ставлення до чинників, які сприяють розвиткові професійного іміджу в умовах освітнього процесу, організованого в закладах вищої освіти.

Ставлення майбутніх учителів до професійного іміджу схарактеризоване за допомогою *методики незавершених речень* (авторське розроблення). Респондентам в інструкції запропоновано завершити речення за короткий проміжок часу, що дає змогу вивчити значущість професійної рефлексії в педагогічній діяльності. Студенти повинні пояснити, чому вони вибрали професію вчителя, які мотиви спонукали їх до цього, хто і що є пріоритетом у формуванні професійного іміджу. Усе це, на нашу думку, допомагає проаналізувати не тільки те, якого значення надають цій професії,

а й те, який сенс вони вкладають у поняття професійний імідж учителя, особливо в зіставленні з чинниками розвитку. Відповіді на поставлені запитання також сприяли формуванню в студента позиції вчителя, розвиткові власного стилю поведінки, удосконаленню ораторських і комунікативних здібностей, розширенню та збагаченню словникового запасу, стилістичної складності в застосуванні як рідної, так і іноземної мов, навичок інтонаційного забарвлення (гучність голосового тону, тембр голосу, інтонація, ритм і виразність мовлення), що активізувало рефлексивне й оцінне осмислення структури та компонентів освітнього процесу.

Одержані дані проаналізовані із залученням методів кількісного та якісного оброблення матеріалу. Кожна відповідь оцінена в такий спосіб: яскраво виражене позитивне ставлення – 2 бали, позитивне ставлення – 1 бал, нейтральне ставлення – 0 балів, негативне ставлення – (-1) бал, яскраво виражене негативне ставлення – (-2) бали.

Також проведено контент-аналіз результатів методики незавершених речень, що мав на меті виявити значущість для студентів зовнішніх і внутрішніх чинників формування професійного іміджу, створення можливого освітнього середовища в педагогічних начальних закладах. Крім того, результати контент-аналізу дали змогу висловити припущення про локус екстремального й інтернального контролю. Ідеться про ситуацію, коли студенти вважають, що їхній професійно-особистісний розвиток загалом і розвиток професійного іміджу зокрема регульовані переважно зовнішніми чинниками або внутрішніми, що залежить насамперед від власних зусиль та особистісного ресурсу.

Мета основного – формувального – етапу педагогічного експерименту полягала у виокремленні, реалізації й обґрунтуванні педагогічних умов, у розробленні структурно-функціональної моделі процесу формування знань, уявлень про професійний імідж у майбутніх учителів іноземних мов. Базисними положеннями послуговували теоретичні й практико-орієнтовані

твердження про імідж і професійний імідж майбутніх фахівців, його формування під час лекційних, практичних та семінарських занять, розроблені дидактичні модулі, запропоновані в спецпрактикумі «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» і методичних рекомендаціях «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення», що сприяють розширенню знань студентів та уявлень про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, шляхи його формування через реалізацію програми самовдосконалення, закладеної в змісті блоків структурно-функціональної моделі (інформаційний, аксіологічний, операційний).

У межах *інформаційного блоку* подано програму педагогічного експерименту, що сприяла виявленню знань респондентів із теорії та практики іміджології, з'ясуванню низки понять («імідж», функції іміджу, «професійний імідж» і теоретичні підходи до його формування, структура та види іміджу (вербальний і невербальний); технології та шляхи формування, навички ефективного спілкування, імідж-діагностика; естетика зовнішнього вигляду, етикет, формування візуального вигляду тощо). Сформованість індивідуально-комунікативного компонента щодо ставлення майбутніх учителів до вибраної професії загалом та професійного іміджу зокрема визначена за проективною методикою незавершених речень «Ставлення майбутнього вчителя іноземних мов до професійного іміджу». Представлена нами структура професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов складається з ядра і трьох компонентів.

Аксіологічний блок: програма педагогічного експерименту спрямована на вивчення стану сформованості компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов (комунікативно-інтерактивного компонента) на основі системи навчальних завдань і логіки розв'язання професійних ситуацій, що розвивають професійне мислення, яке допомагає долати стереотипи, що склалися в індивідуальному досвіді стосовно себе, щодо

складних ситуацій професійно-педагогічної діяльності; емоційний інтелект, який відображає адекватну самооцінку, упевненість у собі, уміння управляти емоційними станами, емпатію (співпереживання), співчуття, відкритість, толерантність, уміння управляти взаєминами, настроєм; ставлення до успішної самореалізації в професійно-педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов, обстоювання власних інтересів і позицій, прагнення до саморозвитку й саморегуляції професійно-ціннісних орієнтацій, конструктивна «Я-концепція». Сформованість особистісно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкових класів до професійного іміджу проаналізована за опитувальником «Професійний імідж учителя» та в ході бесіди.

В *операційному блоці* описано зміст програми педагогічного експерименту, що передбачав вивчення стану сформованості іміджевої стратегії, умінь і навичок формування компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов у процесі педагогічної практики, самоосвіти під час виконання самостійних видів робіт; реалізацію педагогічних умов через використання комплексу методів, форм і засобів, представлених в авторському спецпрактикумі «Технологія формування іміджу вчителя іноземних мов» і методичних рекомендаціях «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

На *завершальному* (кінцевому) етапі перевірено результативність обґрунтованих педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, узагальнено й інтерпретовано отримані результати [74; 202; 249].

Отже, опис програми педагогічного експерименту, за висловом А. Матюшкіна [124], охоплює реалізацію двох частин:

– методологічна частина, у межах якої формулюють проблему, виокремлюють основні поняття; з'ясовують ключові поняття, окреслюють

правила фіксації емпіричних ознак (операціональне визначення);

– процедурна частина, що представляє методику й технологію дослідження, тобто опис способів збирання, оброблення та аналізу інформації;

Важливий елемент організації та проведення експериментальної роботи – окреслення критеріїв і показників ефективності сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов та рівневої диференціації. Складність сформованості професійного іміджу полягає в тому, що цей об'єкт дослідження являє собою психологічний феномен, який важко оцінити за якістю й об'єктивними показниками, за структурою (будовою) і перетворенням іміджу під впливом середовища, він вирізняється високим ступенем невизначеності, створює проблемне поле для його оцінювання.

У руслі визначення критеріїв і показників формування іміджу в закладах вищої освіти професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов варто досліджувати на основні підходів, усталених у педагогічній та професійній іміджелогії.

Педагогічний тезаурус пропонує такі визначення:

– критерій – це якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, які характеризують його стан, рівень функціонування й розвитку;

– показник – величина, міра розвитку об'єкта або явища в цілому та складових його властивостей у їхньому конкретному вияві в цьому середовищі, що дає змогу говорити про зміни, які відбуваються. Це кількісні або якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки аналізованого об'єкта чи засіб сформованості певного критерію [1].

Критерій – якісна характеристика ефективності будь-якого педагогічного процесу, він більш узагальнений, стабільний, ніж показник, перебуває на більш високому рівні. Цей засіб – необхідний інструмент оцінювання, однак сам не є оцінкою. Кожен критерій містить групу

показників, що являють собою його кількісне вираження. За їхньою допомогою можна виміряти ступінь сформованості того або того критерію.

У теорії і практиці іміджелогії описано такі критерії сформованості професійного іміджу:

- 1) самовідчуття (якщо імідж викликає відчуття задоволення, то його вважають вдалим);
- 2) наявність реальних (очікуваних) оцінок із боку учасників взаємодії;
- 3) практичні досягнення інтеракції.

Теоретичний аналіз розуміння сутності поняття критерії та їхніх показників дає змогу адаптувати ці відомості до вивчення стану сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Основними критеріями професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов вибрані такі: особистісно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, практико-орієнтований. Показниками особистісно-ціннісного критерію є природні, особистісні характеристики вчителя, мотивація до самореалізації та самопрезентації; когнітивно-лінгвістичного – інтелектуальна активність, лінгводидактична компетентність, саморегуляція, міжкультурна комунікація, культура спілкування й мовлення; практико-орієнтованого – алгоритми дій і способів поведінки, соціальний запит та значущість престижу професії, професійна компетентність.

Рівень знань та уявлень майбутніх учителів іноземних мов про професійний імідж оцінений нами з погляду глибини, системності й міцності:

– *коефіцієнт глибини й системності засвоєння змісту знань* обчислений за формулою: $K_{(n)} = n_{(n)} / N_{(n)}$, де $n_{(n)}$ – кількість засвоєних (правильно названих і схарактеризованих) істотних ознак поняття; $N_{(n)}$ – загальна кількість істотних ознак, що підлягають засвоєнню на певному етапі;

– *коефіцієнт міцності засвоєних знань* обчислений за формулою: $p = K_2 / K_1$, де K_1 – коефіцієнт повноти засвоєння змісту (обсягу,

практичних дій) поняття за першої перевірки; K_2 – коефіцієнт повноти засвоєння змісту (обсягу) поняття за наступної перевірки;

– *усвідомленість* визначена за ступенем обґрунтованості майбутніми вчителями своїх дій і маркована балами для кожного рівня:

3 бали – знання (поняття) повністю усвідомлене, логічно обґрунтоване;

2 бали – у цілому знання усвідомлене, під час обґрунтування допускає деякі неточності;

1 бал – майбутній учитель недостатньо усвідомлює виконувану дію, не може обґрунтувати свій вибір;

– *коефіцієнт повноти оволодіння вмінням* обчислений за формулою:

$K_{(y)} = n_{(y)} / N_{(y)}$, де $n_{(y)}$ – кількість правильно виконаних дій; $N_{(y)}$ – кількість дій, що входять до структури вміння;

– *коефіцієнт міцності оволодіння вмінням* обчислений за формулою:

$g = k_2 / k_1$, де k_1 – коефіцієнт повноти сформованості вмінь за першої перевірки; k_2 – коефіцієнт повноти сформованості вмінь за наступної перевірки.

В основу вибраної методики діагностики знань і вмінь покладено метод, розроблений А. Усовою. Контрольні вимірювання з названих методик проведені на всіх етапах педагогічного експерименту: констатувального, формувального й завершального.

Запропонована нами логічна структура педагогічного дослідження дала змогу визначити рівень сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови в балах для кожного рівня:

3 бали – повністю сформовані характерні показники професійного іміджу майбутнього вчителя;

2 бали – переважно сформовані характерні показники професійного іміджу майбутнього вчителя;

1 бал – сформовані окремі показники професійного іміджу майбутнього вчителя.

Кількісне оцінювання кожного показника допомогло підрахувати середню й загальну середню оцінки. Середня оцінка показників у групі визначена за частками від розподілу суми оцінок на їхню кількість; загальна середня оцінка – за частками від розподілу суми середніх оцінок на кількість показників.

Залежними змінними в педагогічному експерименті також виявилися рівні сформованості професійного іміджу в майбутнього вчителя іноземних мов – високий, достатній, середній, низький рівні, що представлені в диференційованій характеристиці.

Високий – знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови, уявлення про іміджеформувальні компоненти; висока мотивація до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, ознаки сформованого бажаного професійного іміджу – сукупність особистісних якостей, необхідних для формування бажаного уявлення про вчителя-практика (знання, навички, уміння, здібності, досвідченість і цінності, які фахівець прагне мати в сприйнятті інших).

Достатній – нестійкі знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мови, наявність мотивації до набуття навичок формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, достатня самооцінка, наявність знань про професійний імідж; поточний професійний імідж – сформоване уявлення про майбутнього вчителя іноземної мови, проте не сформовані особистісні якості для побудови бажаного професійного іміджу.

Середній – фрагментарні знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови, наявність нестійкої мотивації до набуття навичок формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, середня самооцінка наявності знань про професійний імідж; поточний професійний імідж – уявлення про майбутнього вчителя іноземної мови, що формуються стихійно, без участі власних творчих здібностей особистості.

Низький – загальні уявлення про професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови, що склалися стихійно на побутовому рівні; низька мотивація до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, висока самооцінка; інтуїтивна поведінка й відсутність уміння регулювати власну поведінку з огляду на закономірності сприйняття оточення.

Отже, запланована програма педагогічного експерименту за формою проведення – природна, за логікою пошуку – лінійна, за способом проведення – послідовна й системна, за методом організації дослідження – лонгітюдна.

Отримані дані за підготовленою експериментальною програмою повинні довести, що реалізація виокремлених педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов має позитивний результат у разі дотримання педагогічних умов у спеціально створеному освітньому середовищі ЗВО. Програма передбачає трьохетапну педагогічну дію та орієнтує навчання на виконання освітніх завдань, що узгоджені зі специфікою формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови. Експериментальне діагностування й інтерпретування отриманих результатів за програмою педагогічного експерименту відображені в п. 3.2.

3.2. Діагностика рівня сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов

Експериментальна перевірка результативності педагогічного експерименту з формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов проведена впродовж 2014 – 2018 навчальних років на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,

Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (014.02 «Середня освіта. Мова і література (іноземні мови)»).

До експерименту залучені вчителі-практики, експерти та 346 студентів здобувачів вищої освіти «бакалавр» I і IV курсу спеціальності «Середня освіта. Мова і література (іноземні мови)», які розподілені на експериментальні групи (171 особа), що навчалися за запропонованою експериментальною методикою, і контрольні групи (175 осіб), які навчалися за традиційною методикою.

Для одержання типової для генеральної сукупності інформації достатньо залучити 100 осіб [76, с. 68], однак в аналізованому випадку репрезентативність вибірки означає, що з допустимою для педагогічних досліджень п'ятивідсотковою погрішністю розподіл досліджуваних ознак, виявлений на вибірковій сукупності, можна ототожнювати з їхнім справжнім розподілом у генеральній сукупності, тобто знаходити оцінки параметрів її сукупності [76, с. 142].

Під час вибору експериментальних і контрольних груп звернено увагу на те, щоб вони були типовими за наповнюваністю, рівнем успішності й загальною культурою. Зрівняння фактора особистості вчителя іноземних у процесі експериментальної роботи забезпечене внаслідок проведення занять одним викладацьким складом. У науково-педагогічних дослідженнях такий варіант є найбільш оптимальним.

Основне завдання емпіричного дослідження полягало в отриманні результатів, їх подальшому аналізі, інтерпретації стану сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів іноземних мов у реальному освітньому середовищі закладів вищої освіти за розробленою програмою педагогічного експерименту та на підставі компонентно-критеріальної структури й рівневої диференціації.

Аналіз результатів, отриманих за авторським опитувальником

«Професійний імідж учителя» для визначення *інформаційного* складника, засвідчив, що для більшості (71,6 %) майбутніх учителів іноземних мов характерна низька мотивація до професії вчителя через занижений інтерес до формування професійного іміджу. Переважна кількість респондентів не пов'язує своє майбутнє з роботою в школі, тому уявлення про імідж педагога перебуває в них на рівні інтерферентності.

Констатовано, що лише 21,3 % майбутніх учителів виявили задоволеність своїм іміджем як таким, це відповідає параметрам майбутнього вчителя, а 10,4 % з опитаних першокурсників засвідчили стійку мотивацію та бажання формувати імідж у процесі навчання в закладі вищої освіти. Середній рівень (мотивація має нестійкий характер) зафіксовано в 45,3 % опитаних, натомість 41,2 % майбутніх учителів негативно оцінюють необхідність формування професійного іміджу, оскільки не вважають його основною особистісною рисою, не надають значення своїй зовнішності, поведінці, експресивним засобам виразності. До того ж 13,5 % респондентів узагалі заперечують можливість самозмін, не довіряють її результативності.

Серед причин, що ускладнюють формування професійного іміджу, студенти називали такі:

- недостатній рівень необхідних знань і вмінь – 18,6 %;
- психологічні чинники (невпевненість у собі, бар'єри в спілкуванні, сором'язливість, недостатній рівень розвитку професійно значущих якостей тощо) – 18,6 %;
- труднощі самовизначення в професії – 17,2 %;
- незнання способів і шляхів формування професійного іміджу – 14,4 %;
- брак часу – 5,5 %;
- непевненість у можливості змінити себе на краще – 4,8 %;
- не знаю, що відповісти – 5,1 %.

Серед опитуваних 15,8 % зауважили, що в них немає проблем із

формування професійного іміджу, його недоцільно виокремлювати як самостійну якість особистості педагога, оскільки він створює цілісне уявлення про вчителя.

Для ілюстрування теоретичних положень наведемо промовисті висловлювання студентів: «Якщо для вчителя важливий результат і не важливі доброзичливі взаємини з учнем чи з батьками, можливе застосування стратегії суперництва. Проте це програтна ситуація з огляду на подальші перспективи й небезпеки скотитися до стратегії поразка-поразка («lose-lose»»)» (Катерина О.); «Потрібно завжди намагатися бути уважним до інтересів учнів і в конфліктних ситуаціях старатися дійти компромісу. Але якщо вчителю важливі взаємини заради майбутньої співпраці й він готовий поступитися в конкретній ситуації, то тут виправдане застосування стратегії пристосування – поразка-перемога («lose-win»»)» (Юля А.); «Я зрозуміла, що для того щоб отримати оптимальний результат у конкретній професійній ситуації не тільки тут і зараз, а й на перспективу, потрібно бути націленою як на результат, так і на розвиток взаємин з оточенням у майбутньому, і для цього найкраще підходить комунікативна стратегія «win-win» (Тетяна П.).

Аналіз відповідей дає підстави стверджувати, що більшість респондентів намагається підтримувати свій професійний імідж завдяки комунікативним здатностям, а саме: бути ввічливими до учнів, цікавитися їхніми проблемами, бути їхніми партнерами.

Респондентам були запропоновані варіанти цілей формування іміджу, зокрема:

- я прагну бути нездоланною жінкою, у яку закохуються всі чоловіки;
- я прагну зробити успішну кар'єру;
- я прагну викликати симпатії в оточення;
- я прагну стати висококласним професіоналом;
- я прагну стати впевненою та самостійною людиною;
- мені необхідно подобатися собі самій;

- я прагну поліпшити взаємини з близькими людьми.

Ранжування варіантів відповідей розподілене в такий спосіб: варіант 1 вибрали 26 %, що цілком зрозуміло з огляду на стать і вік респондентів; майже однакова кількість осіб (відповідно 11,3 % і 12,2 %) надала перевагу варіантам 2 і 3; 19,1 % відчували дефіцит любові до самих себе (варіант 6), що, на наш погляд, засвідчило занижену самооцінку опитаних. Значущими виявилися відповіді респондентів, що вибрали 4 позицію, якій надали перевагу лише 16,5 %. Це підтверджує актуальність дослідження і створює перспективи для формування названої здатності в майбутніх учителів. Нарешті, останні позиції посіли варіанти 5 (8,7 % опитаних) і 7 (6,2 %), які присутньо формують аналізовану здатність.

Опрацювання результатів опитування спонукає до висновку про соціальну незрілість респондентів, невміння зіставляти мету формування індивідуального професійного іміджу з глобальними цілями професійного й особистісного життя, а отже, про очевидне недооцінювання його ролі в майбутній професійній діяльності.

Результат діагностики засвідчив, що в 69,3 % респондентів не сформовані уявлення про особистість педагога, способи саморозвитку й самовираження.

Серед типових визначень професійного іміджу студентів виокремлені такі вміння:

- гарно (стильно, елегантно) одягатися;
- поводитися відповідно до своїх професійних та особистісних функцій;
- бути прикладом у чомусь;
- важко відповісти.

Показниками сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов слугували коштовний, брендовий і стильний одяг, сучасна зачіска, вміння впевнено триматися, володіти засобами красномовства. Крім

того, респонденти виявляли інтерес до спілкування з тактовними, ерудованими, здатними до емпатії педагогами, яким властива низка важливих якостей: компетентність, володіння на високому рівні знанням предмета й умінням його викладати інноваційно, цікаво, доступно; розвинені комунікативні та організаторські вміння, толерантність і розумна вимогливість тощо. Більшість опитаних студентів (82,5 %) не мали чіткого уявлення про сутність професійного іміджу, закони соціальної перцепції, надавали значущості зовнішнім атрибутам, не пов'язуючи індивідуальний імідж із педагогічною культурою діяльності вчителя.

У процесі бесіди з'ясовано, що в 60,3 % респондентів констатовано серйозні проблеми з саморефлексією та візуалізацією себе збоку інших учасників взаємодії (педагогів, одногрупників тощо). Це відсутність уваги або часткова увага до своєї манери одягатися, створювати привабливий образ; труднощі в оцінюванні й самооцінюванні власної поведінки. 25,8 % респондентів зазнавали подібних труднощів лише в окремих випадках, усього 13,9 % мали високий рівень розвитку вмінь самооцінювання власного образу, демонстрували здатність рефлексувати ситуацію взаємодії, бачити себе очима співрозмовника.

Лише 22,6 % респондентів виявилися здатними виокремити в собі ті якості, які будуть необхідними їм для майбутньої професійної діяльності на посаді вчителя іноземних мов. Крім того, 20,8 % майбутніх учителів ніколи не намагалися вивчати себе, 37,4 % – для самопізнання використовували тести, 14,8 % – вели щоденникові записи, 40,8 % – робили спроби аналізувати свої вчинки для успіху в самовдосконаленні й самореалізації.

Більшість майбутніх учителів (77,2 %) уважали своїх викладачів еталоном для наслідування, прагнули перейняти їхній стиль (спілкування, одяг, зовнішній вигляд, запахи косметики, робоче місце, поведінкові манери) для ідентифікації образу «успішний учитель». 6,9 % респондентів, вибираючи зразок професійного іміджу, орієнтувалися на героїв кіно або на

літературних персонажів.

Аксіологічний складник стану сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов проаналізований за допомогою проєктивної методики незавершених речень «Ставлення майбутнього вчителя іноземних мов до професійного іміджу» (авторське розроблення), які характеризують, на наш погляд, ціннісні орієнтації, дають змогу схарактеризувати досліджуване явище з позицій іміджелогії, а саме: активне, діяльнісне життя; цікава робота; пізнання (можливість розширення фонових знань, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток); матеріальне забезпечення в житті (відсутність матеріальних ускладнень); незалежність у вчинках і діях; наявність вірних друзів; любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною); щасливе сімейне життя, краса природи й мистецтво; здоров'я (фізичне та психічне); упевненість у собі (відсутність внутрішніх сумнівів і суперечностей); творчість (можливість творчої діяльності) [27; 155]. Ці твердження оцінені за ступенем значущості.

На підставі аналізу отриманих даних підсумовано, що більшість респондентів (89,6 %) мали уявлення про соціально й особистісно значущі цінності, були орієнтовані на цінності особистого життя (сімейний стан, матеріальний і фінансовий добробут, здоров'я, воля, установка на працевлаштування). Цінності професійної самореалізації (цікава робота, професійний саморозвиток, креативність тощо) перебували у фокусі уваги 10,4 % осіб. Водночас загальнолюдські, гуманістичні цінності (життя, людина, краса, праця, Батьківщина) були близькі для 96,6 % респондентів, натомість вони не домінували в ієрархії особистісних ціннісних орієнтацій першокурсників. Їхній вибір професії зумовлений «сторонніми» щодо цієї професії мотивами: необхідністю здобути вищу освіту, випадковістю або престижністю навчання в певному закладі (11,4 % і 2,5 % відповідно). Престижність убачають у можливості знайти роботу після закінчення, ніж у професійному іміджі.

Уміння майбутніх учителів іноземних мов формувати професійний імідж, орієнтуючись на соціально усталені вимоги роботодавців, особистісно й професійно значущі цінності, оцінені в процесі педагогічного спостереження. Експертами, які оцінювали імідж майбутніх учителів, стали викладачі й учителі базових шкіл, куратори, студенти. Експертному оцінюванню підлягали вкрай необхідні майбутньому вчителю вміння мати елегантний вигляд (одяг, зачіска, макіяж, аксесуари), що дає змогу майбутньому вчителю іноземних мов підтримувати свій статус в очах учнів; уміння чітко, лаконічно, виразно говорити, вести та підтримувати діалог, дискусію, володіти засобами невербального спілкування (міміка, жести, пантоміма); уміння запобігати конфліктних ситуаціям і долати їх, налагоджувати діалогічні взаємини, демонструвати такі якості, як чуйність, тактовність, доброзичливість, вимогливість, толерантність до учасників взаємодії.

Оцінюючи рівень розвитку комунікативних умінь (вербального й невербального спілкування) респондентів, експерти звертали увагу на надмірну скутість (або, навпаки, імпульсивність), низьку комунікативну активність, недостатній рівень розвитку мовної культури (невеликий словниковий запас, мовні огріхи, недостатню інтонаційну й емоційну виразність мови тощо).

Результати педагогічного спостереження дали змогу зробити висновок, що тільки 45,2 % здатні моделювати свою поведінку відповідно до соціально схвалюваних норм та особливостей педагогічної діяльності вчителя, з огляду на індивідуальні особливості комунікативних партнерів. У 54,8 % респондентів ці вміння були оцінені як недостатньо розвинені. 49,6 % майбутніх учителів зазнавали серйозних труднощів, налагоджуючи діалогічні відносини, у 20,8 % ці труднощі виявлялися ситуативно (особливо під час розв'язання комунікативних і педагогічних ситуацій).

Створення зовнішнього іміджу на підставі індивідуальних

особливостей та особливостей соціальної перцепції породжувало, на думку експертів, труднощі в 67,8 % майбутніх учителів іноземних мов. Респонденти або не зважали на особливості педагогічної діяльності, або орієнтувалися в побудові зовнішнього іміджу на стереотипи, які закарбувалися в них зі школи, мали недостатньо сформовану мотивацію щодо формування іміджу, не визнавали доцільності його утвердження в педагогічній професії.

Уміння майбутніх учителів іноземних мов добирати способи творення особистого професійного іміджу (*операційний компонент*) схарактеризовані за *методикою незавершених речень* (авторське розроблення).

З'ясовано, наскільки значущим для респондентів є професійний імідж як інструмент педагогічної діяльності в структурі мотивації до освітньої діяльності майбутніх учителів іноземних мов.

Аналіз результатів, отриманих під час проведення бесіди та оцінювання експертів, дав змогу констатувати, що 58,7 % респондентів визнають тісний зв'язок між професійним іміджем та успішністю професійної діяльності вчителя іноземних мов. На запитання «Чи потрібно формувати професійний імідж учителя іноземних мов»? 61,7 % осіб дали позитивну відповідь, зауваживши, що вони усвідомлюють значущість такого явища. Водночас 38,3 % опитаних не надають важливого значення цій якості. Високо оцінюють респонденти й необхідність створення спеціального освітнього середовища, за якого можна досягнути формування названої здатності. Опитані, однак, зауважують, що в процесі навчання психологічних і педагогічних дисциплін, проведення різних видів педагогічної практики в школі ні педагоги, ні вчителі не звертають належної уваги на формування цієї якості. Більшість із них не визнає професійний імідж якістю, від якої залежить успіх учителя.

У межах відповідей на запитання «Чи отримуєте ви задоволення від іміджу людини, із якою розпочинаєте суб'єктну чи полісуб'єктну взаємодію» зафіксовано, що тільки 12,2 % майбутніх учителів виявили глибоке почуття

задоволення від професійного іміджу. Для 53,0 % характерними стали ситуативні позитивні емоції, які залежали від успішності студентів у цій діяльності, від мотивації до самозмін і самовдосконалення, 34,8 % опитаних висловили байдуже ставлення до своєї зовнішності та педагогічної діяльності.

Запитання «Я знаю, хто я є, але не знаю, ким би міг бути, якщо....» (за У. Шекспіром) було модифіковане в такому формулюванні: «Ким би я міг стати в професії «вчитель», якщо реалізував би..?». Учасники відповідали в довільній формі, що дає змогу згрупувати висловлювання за напрямками діяльності:

- учитель іноземних мов – 75,2 %;
- репетитор – 67,8 %;
- викладач вищої школи – 35,01 %;
- перекладач – 30,1 %;
- екскурсовод – 12,9 %;
- продовжувати навчання, працювати у творчій сфері – 10,9 %.

Отримані відомості стосовно самооцінки засвідчують, що майбутні вчителі іноземних мов мають високу мотивацію, усвідомлюють, що оволодіння базовими й предметними компетентностями дає змогу бути запитаними на освітньому ринку, допомагає застосовувати їх у різних сферах професійної діяльності.

Продовження речення «Мій імідж учителя відповідає реальним еталонам, тому що я...» допомагає оцінити уявлення респондентів про професійний імідж «тут і тепер». Опитані ідентифікували його як синтезований образ професіонала, що формується не тільки індивідуально, а й на основі інших осіб – учителів, педагогів, політиків, артистів, тобто через реальних людей, імідж яких є значущим для кар'єрного зростання чи для утвердження через самооцінку. Отримані результати розширили діапазон уявлень про *інтелектуальні, психологічні, емоційно-естетичні, моральні*

якості майбутніх учителів іноземних мов у контексті досліджуваної якості.

У руслі апробованої методики запропоновано налагодити зворотний зв'язок, сутність якого полягала в тому, що кожен учасник експериментального дослідження повинен був написати про себе 10 характеристик, про які він знає, оскільки вони лунають у розмові про нього від друзів, рідних чи педагогів. У такий спосіб можна провести саморефлексію й рефлексію того, як сприймають особу інші учасники взаємодії. Аналіз отриманих даних доводить, що найбільша кількість оцінних характеристик стосується інтелектуальної сфери учасників опитування, потім – характеристики культури мови й поведінки, зовнішнього вигляду .

Отже, у студентів на першому місці (63,7 % від загальної кількості відповідей) розташовані інтелектуальні якості фахівця – майбутнього вчителя іноземних мов, на другому (23,4 %) – культура особистості та її зовнішність (12,9 %).

У ході наукового пошуку постало питання про те, як корелюють відповіді студентів із виокремленими компонентами та критеріями професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови (особистісно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, практико-орієнтований). Аналіз засвідчив, що найбільше зацікавлення в самооцінюванні становить когнітивно-лінгвістичний складник.

Якщо висловити припущення про те, що отримані дані в кількісному вираженні визначають актуальність іміджеформувального компонента для учасника експерименту, то стає очевидним, що в респондентів відсутнє уявлення про професійний імідж учителя іноземних мов як про динамічну модель самовдосконалення, засновану на взаємозумовленості всіх його компонентів.

Використання в процесі експерименту різних підходів до оцінювання базових уявлень і знань про можливості індивідуальної реалізації в професії, про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, аналіз уявлень

про значення професійного іміджу для успішної адаптації майбутнього фахівця в професії спонукають до висновку, що такі знання й уявлення в респондентів сформовані стихійно. Постає потреба в обґрунтуванні педагогічних умов, які б сприяли формуванню цієї здатності / якості в майбутніх учителів іноземних мов для розвитку в них іміджевого мислення, розуміння необхідності розвивати засоби емоційної виразності, впевненість у собі, прагнення до самовдосконалення.

Унаслідок опрацювання даних, у респондентів зафіксовано вихідний рівень уявлень про іміджеформувальні компоненти зовнішності. Зважаючи на деяку однорідність показників, допускаємо, що такий результат у цьому контексті може сприйматися як ознака доброзичливого ставлення до себе як до особистості та до вибраної професії, ніж як аналітичний підхід до оцінювання зовнішнього вигляду із застосуванням іміджевих асоціацій. Отже, у респондентів немає чіткого уявлення про критерії оцінювання зовнішності з позиції «імідж професіонала», «професійний імідж», уміння аналізувати зовнішні ознаки як іміджеформувальні компоненти.

Отримані результати щодо сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов зіставлені з описаними в іміджелогії ціннісними функціями професійного іміджу [166, с. 11]:

– *особистісна функція* – особистість створює навколо себе ореол привабливості, що допомагає їй ставати соціально запотребованою, розкутою у вияві своїх найкращих якостей;

– *комфортизація міжособистісних взаємин* – чарівність людей об'єктивно наповнює їхнє спілкування симпатією й доброзичливістю, моральністю, терпимістю, тактом;

– *психотерапевтична* – особистість, завдяки усвідомленню своєї індивідуальної незвичайності й підвищеної комунікабельності, відчуває стійкий, мажорний настрій і впевненість у собі.

Зіставлення ціннісних функцій іміджу з ціннісними орієнтаціями

майбутнього вчителя іноземних мов уможлиблює їх систематизацію: особистісна функція стосується такої ціннісної орієнтації, як активне, діяльне життя; цікава робота; пізнання (можливість розширення світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток), матеріальне забезпечення в житті (відсутність матеріальних ускладнень); функція комфортизації міжособистісних взаємин – передбачає наявність гарних і вірних друзів; любов; щасливе сімейне життя; незалежність у вчинках і діях тощо; психотерапевтична функція іміджу – пов'язана з фізичним і психічним здоров'ям, упевненістю в собі, тобто з відсутністю внутрішніх сумнівів та суперечностей; умінням насолоджуватися красою природи й мистецтвом; можливістю творчої діяльності.

Отже, одержані результати емпіричного дослідження підтверджують тезу про те, що виокремлені в структурно-функціональній моделі блоки (інформаційний, аксіологічний, операційний) містять необхідні для формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов педагогічні умови, за яких аналізована якість набуває результативності.

На основі отриманих даних визначено вихідні рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Результати оцінювання рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів на констатувальному етапі експериментальної роботи КГ та ЕГ, %

<i>Рівні сформованості</i>	<i>Критерії</i>					
	<i>Особистісно-ціннісний</i>		<i>Когнітивно-лінгвістичний</i>		<i>Практико-орієнтований</i>	
	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>
Високий	10,4	10,9	32,2	29,7	57,4	59,4
Достатній	12,2	13,1	38,2	36,3	49,6	50,6
Середній	15,6	16,2	20,9	19,8	63,5	64,0
Низький	12,2	12,9	53,0	52,7	34,8	34,4

<i>Рівні сформованості</i>	<i>Критерії</i>					
	<i>Особистісно-ціннісний</i>		<i>Когнітивно-лінгвістичний</i>		<i>Практико-орієнтований</i>	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Загальна середня оцінка	12,6	13,3	36,1	34,6	51,3	52,1

Унаслідок діагностичного етапу, виявлено рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови, що дало змогу розробити експериментальну програму його формування з огляду на індивідуальні траєкторії формування професійно-педагогічної діяльності кожного студента, реалізація якої стала основним змістом другого етапу.

На підставі аналізу відомостей, отриманих під час констатувального етапу експерименту, зроблено такі висновки:

– формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови в освітньому процесі ЗВО потребує спеціально організованої діяльності;

– динаміка сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови може бути забезпечена через розроблення й упровадження експериментальної структурно-функціональної динамічної моделі та на основі реалізації певного комплексу педагогічних умов.

3.3. Аналіз результатів програми педагогічного експерименту

У цьому параграфі подано результати експериментальної роботи; представлено зміни в рівнях сформованості професійного іміджу майбутніх учителів. Ефективність виокремлених педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови перевірено в процесі формувального

експерименту. Проведення експерименту підпорядковане принципам взаємозв'язку теоретично обґрунтованих положень та експериментально отриманих даних, що вможливили перевірку правильності гіпотетичних припущень дослідження.

Для цього була розроблена програма педагогічного експерименту, що дала змогу об'єктивно оцінити виокремлені педагогічні умови й розроблену структурно-функціональну модель процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови. Виконано порівняльну характеристику рівнів сформованості в студентів експериментальних і контрольних груп таких компонентів: індивідуально-мотиваційного, комунікативно-інтерактивного та професійно-статусного. Якісними показниками послуговували рівні сформованості: високий, достатній, середній, низький. Усі компоненти ефективно реалізовані під час експериментального навчання студентів в освітньому середовищі ЗВО.

Таблиця 3.2

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів КГ
за індивідуально-мотиваційний компонентом
(початковий етап)**

Рівні	Особистісно-ціннісний критерій	
	К-ть	%
Високий	24	13,71
Достатній	34	19,43
Середній	46	26,29
Низький	71	40,57
Всього	175	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **індивідуально-мотиваційним** компонентом на початку експерименту за *особистісно-ціннісним* критерієм становить: високий рівень – 13,71 %, достатній – 19,43 %, середній – 26,29 %, низький – 40,57 %.

Таблиця 3.3

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за індивідуально-мотиваційним компонентом (початковий етап)**

Рівні	Особистісно-ціннісний критерій	
	К-ть	%
Високий	25	14,62
Достатній	36	21,05
Середній	40	23,39
Низький	70	40,94
Всього	171	100

Дані показників рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за **індивідуально-мотиваційним** компонентом на початку експерименту за *особистісно-ціннісним* критерієм становить: високий рівень – 14,62 %, достатній – 21,05 %, середній – 23,39 %, низький – 40,94 %.

Таблиця 3.4

**Рівні сформованості професійного іміджу студентів КГ
за комунікативно-інтерактивним компонентом
(початок експерименту)**

Рівні	Когнітивно-лінгвістичний критерій	
	К-ть	%
Високий	24	13,71
Достатній	34	19,43
Середній	46	26,29
Низький	71	40,57
Всього	175	100

Дані показників рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **комунікативно-інтерактивним** компонентом на початку експерименту за *когнітивно-лінгвістичним* критерієм становили: високий – 13,71 %, достатній – 19,43 %, середній – 26,29 %, низький – 40,57 %.

Таблиця 3.5

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за комунікативно-інтерактивним компонентом (початковий етап)**

<i>Рівні</i>	<i>Когнітивно-лінгвістичний критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	26	15,20
Достатній	36	21,05
Середній	39	22,81
Низький	70	40,94
Всього	171	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за комунікативно-інтерактивним компонентом на початку експерименту за *когнітивно-лінгвістичним* критерієм становить: високий рівень – 15,20 %, достатній – 21,05 %, середній – 22,81 %, низький – 40,94 %.

Таблиця 3.6

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів КГ
за професійно-статусним компонентом (початок експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Практико-орієнтований критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	27	15,43
Достатній	33	18,86
Середній	44	25,14
Низький	71	40,57
Всього	175	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **професійно-статусним** компонентом на початку експерименту за *практико-орієнтованим* критерієм становить: високий – 15,43 %, достатній – 18,86 %, середній – 25,14 %, низький – 40,57 %.

Таблиця 3.7

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за професійно-статусним компонентом (початок експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Практико-орієнтований критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	21	12,28
Достатній	34	19,88
Середній	47	27,49
Низький	69	40,35
Всього	171	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за **професійно-статусним** компонентом на початку експерименту за *практико-орієнтованим* критерієм становить: високий – 12,28 %, достатній – 19,88 %, середній – 27,49 %, низький – 40,35 %.

Таблиця 3.8

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів КГ
за індивідуально-мотиваційним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Особистісно-ціннісний критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	23	13,14
Достатній	45	25,71
Середній	44	25,14
Низький	63	36,00
Всього	175	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **індивідуально-мотиваційним** компонентом після завершення експерименту за *особистісно-ціннісним* критерієм становить: високий рівень – 13,14 %, достатній – 25,71 %, середній – 25,14 %, низький – 36,00 %.

Таблиця 3.9

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за індивідуально-мотиваційним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Особистісно-ціннісний критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	81	47,37
Достатній	36	21,05
Середній	31	18,13
Низький	23	13,45
Всього	171	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за **індивідуально-мотиваційним** компонентом після завершення експерименту за *особистісно-ціннісним* критерієм становить: високий рівень – 47,37 %, достатній – 21,05 %, середній – 18,13 %, низький – 13,45 %.

Таблиця 3.10

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за комунікативно-інтерактивним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Когнітивно-лінгвістичний критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	94	54,97
Достатній	45	26,32
Середній	21	12,28
Низький	11	6,43
Всього	171	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за комунікативно-інтерактивним компонентом після завершення експерименту за *когнітивно-лінгвістичним* критерієм становить: високий рівень – 54,97 %, достатній – 26,32 %, середній – 12,28 %, низький – 6,43 %.

Таблиця 3.11

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів КГ
за комунікативно-інтерактивним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Когнітивно-лінгвістичний критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	22	12,57
Достатній	25	14,29
Середній	45	25,71
Низький	83	47,43
Всього	175	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **комунікативно-інтерактивним** компонентом після завершення експерименту за *когнітивно-лінгвістичним* критерієм становить: високий – 12,57 %, достатній – 14,29 %, середній – 25,71 %, низький – 47,43 %.

Таблиця 3.12.

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
за професійно-статусним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Практико-орієнтований критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	86	50,29
Достатній	43	25,15
Середній	26	15,20
Низький	16	9,36
Всього	171	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп за **професійно-статусним** компонентом після завершення експерименту за *практико-орієнтованим* критерієм становить: за: високий – 50,29 %, достатній – 25,15 %, середній – 15,20 %, низький – 9,36 %.

Таблиця 3.13.

**Рівень сформованості професійного іміджу студентів КГ
за професійно-статусним компонентом
(завершення експерименту)**

<i>Рівні</i>	<i>Практико-орієнтований критерій</i>	
	<i>К-ть</i>	<i>%</i>
Високий	26	14,86
Достатній	29	16,57
Середній	45	25,71
Низький	75	42,86
Всього	175	100

Дані рівнів сформованості професійного іміджу студентів контрольних груп за **професійно-статусним** компонентом після завершення експерименту за *практико-орієнтованим* критерієм становить: високий – 14,86 %, достатній – 16,57 %, середній – 25,71 %, низький – 42,86 %.

Таблиця 3.14.

**Динаміка рівнів сформованості професійного іміджу студентів КГ
до і після проведення експерименту**

<i>Компоненти</i>	<i>Рівні сформованості (%)</i>							
	<i>Високий</i>		<i>Достатній</i>		<i>Середній</i>		<i>Низький</i>	
	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>
Індивідуально-мотиваційний	14,34	12,76	20,27	24,95	24,67	25,52	40,73	36,95
Комунікативно-інтерактивний	13,12	11,81	24,67	25,52	26,43	25,14	40,49	47,62
Професійно-статусний	14,29	15,62	40,73	36,95	26,10	27,05	40,00	41,71
Загальний показник	13,91	13,40	28,55	29,14	25,73	25,90	40,41	42,10

Зростання високого рівня рівнів сформованості професійного іміджу студентів КГ за загальним показником становить 0,96 раз.

Таблиця 3.15

**Динаміка рівнів сформованості професійного іміджу студентів ЕГ
до і після проведення експерименту**

<i>Компоненти</i>	<i>Рівні сформованості (%)</i>							
	<i>Високий</i>		<i>Достатній</i>		<i>Середній</i>		<i>Низький</i>	
	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>	<i>до</i>	<i>після</i>
Індивідуально-мотиваційний	15,38	47,34	19,53	19,72	23,67	18,93	41,42	12,82
Комунікативно-інтерактивний	14,40	55,03	20,12	26,04	24,26	11,83	41,22	7,10
Професійно-статусний	13,02	51,48	20,12	24,26	26,82	14,60	39,64	9,47
Загальний показник	14,27	51,28	19,92	23,34	24,92	15,12	40,76	9,80

Зростання високого рівня сформованості професійного іміджу студентів ЕГ за загальним показником становить 3,63 раз.

Після завершення формувального етапу дослідження для перевірки його ефективності було здійснено контрольний зріз, якісний і кількісний аналіз результатів якого дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни рівнів сформованості професійного іміджу студентів ЕГ у майбутній професійно-педагогічній діяльності (див. табл. 3.22).

Таблиця 3.16

Результати експериментального дослідження (%)

<i>Компоненти</i>	<i>Рівні сформованості (%)</i>							
	<i>Високий</i>		<i>Достатній</i>		<i>Середній</i>		<i>Низький</i>	
	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>	<i>КГ</i>	<i>ЕГ</i>
Індивідуально-мотиваційний	12,85	47,34	26,51	19,72	24,50	18,93	36,35	12,82
Комунікативно-інтерактивний	12,05	55,03	24,50	26,04	23,49	11,83	48,80	7,10
Професійно-статусний	15,26	51,68	36,35	24,26	26,31	14,60	42,57	9,47
Загальний показник	13,39	51,35	29,12	23,34	24,77	15,12	42,57	9,80

Результати формувального експерименту показали, що ефективність

педагогічних умов та реалізація розробленої структурно-функціональної динамічної моделі формування професійного іміджу позитивно вплинули не лише на рівень сформованості професійного іміджу студентів, а й на розвиток особистості студентів загалом.

Використання коефіцієнта кореляції Пірсона підтверджує достовірність отриманих результатів та характеризує існування лінійної залежності між двома величинами:

$$r_{xy} = \frac{n \sum (x_i \cdot y_i) - \sum x_i \cdot \sum y_i}{\sqrt{(n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2) \cdot (n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2)}}$$

де x_i – значення змінної x для КГ; y_i – значення змінної y для ЕГ; n – загальна кількість студентів експериментальних і контрольних груп.

Опрацьовані результати дослідження коефіцієнта кореляції Пірсона вказують на зменшення коефіцієнту між контрольними та експериментальними групами, яке відбулося після завершення педагогічного експерименту.

Для *індивідуально-мотиваційного* компонента сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови, коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,81, для *комунікативно-інтерактивного* компонента 0,67, для *професійно-статусного* компонента сформованості 0,76. Загальне значення коефіцієнта кореляції Пірсона для всіх компонентів рівнів сформованості професійного іміджу студентів після проведення дослідно-експериментального дослідження становить 0,75.

Таблиця 3.17

**Рівні сформованості професійного іміджу
на початку та після завершення експерименту**

Рівні сформованості	Початок експерименту (%)		Завершення експерименту (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
високий	14,06	14,27	13,39	51,35
достатній	28,31	29,83	29,22	23,34

середній	26,23	24,71	24,77	15,51
низький	31,40	31,19	32,62	9,80

Констатовано, що сформованість основних структурних компонентів професійного іміджу у більшості студентів експериментальних груп відповідала високому рівню, що не було випадковим. Позитивна динаміка показників рівнів сформованості професійного іміджу майбутніми учителями іноземної мови слугує своєрідним індикатором ефективності визначених педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови. Ця обставина обумовлена, по-перше, впровадженням в освітній процес наскрізного спецкурсу "Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов"; по-друге, спеціально створеному освітньому середовищі навчального закладу та обґрунтованістю виокремлених педагогічних умов.

Висновки до третього розділу

Унаслідок експериментальної перевірки результативності виокремлених педагогічних умов, упровадження в навчальний процес структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов із використанням спецпрактикуму «Технологія формування іміджу вчителя іноземних мов», підтверджено їхню доцільність та ефективність.

Основне завдання експерименту полягало в аналізі формування окремих компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов за реальних умов.

Теоретичні аспекти аналізу проблеми дослідження вможливили проектування структурно-функціональної моделі поетапного формування

професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов у ЗВО та виокремлення *критеріїв* (особистісно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, практико-орієнтований), *показників і рівнів* сформованості (*високий, достатній, середній, низький*) її структурних компонентів.

Кожен етап експериментальної роботи охоплював формулювання її цілей, завдань, змісту; аналіз отриманих дослідницьких результатів. Параметричні заміри в експериментальних і контрольних групах на всіх етапах експерименту виконані за єдиними критеріями.

Проведення експерименту підпорядковане взаємозв'язку теоретично обґрунтованих положень й експериментально отриманих даних для перевірки правильності гіпотетичних припущень. Для цього розроблено програму дослідження, що вможливила об'єктивне оцінювання виокремлених педагогічних умов і спроектованої структурно-функціональної моделі поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов на основі порівняльної характеристики рівнів сформованості в студентів експериментальних і контрольних груп компонентів сформованості – індивідуально-мотиваційного, комунікативно-інтерактивного, професійно-статусного за трьома критеріями: мотиваційно-ціннісним, когнітивно-лінгвістичним та практико-орієнтованим.

Одне із завдань формувального експерименту – перевірка результативності наскрізного спецпрактикуму «Технологія формування іміджу вчителя іноземних мов», що проведена за допомогою методу експертного оцінювання. Дослідження передбачало статистичне оцінювання узгодженості поглядів експертів і виявлення оптимальної достовірності результатів ранжування.

На контрольному етапі експерименту проведено вихідне тестування щодо досягнутого майбутніми вчителями іноземних мов рівня сформованості професійного іміджу. Унаслідок порівняльного аналізу результатів визначення рівнів сформованості професійного іміджу залучених до

експерименту майбутніх учителів іноземних мов на початку та після завершення, зафіксовано такі зміни: високого рівня сформованості професійного іміджу на завершення експерименту досягли в КГ 13,39 % осіб (на противагу 14,06 % опитаних на початку), в ЕГ – 51,35 % респондентів (на відміну від 14,27 % осіб на початку); достатнього рівня сформованості професійного іміджу на завершення експерименту досягли в КГ 29,22 % студентів (на противагу 28,31 % на початку), в ЕГ – 23,34 % осіб (порівняно з 29,83 % майбутніх фахівців на початку); середнього рівня сформованості професійного іміджу на завершення експерименту досягли в КГ 24,77 % осіб (на відміну від 26,23 % на початку), в ЕГ – 15,51 % осіб (на противагу 24,92 % осіб на початку); низького рівня сформованості професійного іміджу на завершення експерименту досягли в КГ 32,62 % студентів (порівняно з 31,40 % на початку), в ЕГ – 9,80 % осіб (на відміну від 32,19 % осіб на початку). Загалом співвідношення рівнів сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів іноземних мов відображає позитивні зрушення, що відбулися в експериментальних групах.

Для виявлення значущості розбіжностей рівнів сформованості професійного іміджу в майбутніх учителів іноземних мов після проведення експериментальної роботи виконано математичне оброблення результатів за допомогою критерію однорідності χ^2 , а також підтверджено статистичну достовірність різниць між рівнями сформованості професійного іміджу респондентів експериментальних і контрольних груп.

Опрацювання результатів дослідження за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона доводить зменшення показників між контрольними й експериментальними групами після завершення педагогічного експерименту. Для індивідуально-мотиваційного компонента сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов коефіцієнт кореляції Пірсона становить 0,81; комунікативно-інтерактивного – 0,67; професійно-статусного – 0,76. Загальне значення коефіцієнта кореляції Пірсона для всіх компонентів

рівнів сформованості професійного іміджу студентів після проведення експериментальної роботи дорівнює 0,75.

Отже, експериментальна робота доводить, що виокремлені педагогічні умови та спроектована структурно-функціональна модель поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов є доцільними для впровадження в навчальний процес вищої школи. У ході наукового пошуку підтверджено припущення про побудову процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов на засадах експериментального навчання та доведено результативність обґрунтованих педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Основні положення, викладені в розділі, опубліковано в наукових працях автора [196; 197 та ін.].

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування та нове вирішення проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов; розкрито ефективність цього процесу; визначено критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів-філологів; окреслено шляхи вдосконалення процесу поетапного формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов за допомогою виокремлення педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, спроектовано структурно-функціональну модель поетапного формування професійного іміджу майбутніх іноземних філологів і вдосконалення змісту процесу навчання.

1. На основі аналізу літературних джерел з проблеми формування професійного іміджу вчителя з'ясовано наявність різних концептуальних підходів до визначення змісту та сутності іміджу у вітчизняній і зарубіжній науці, трактування природи професійного іміджу, його змістової основи, структури, форм і характеру вияву в соціальному середовищі.

Професійний імідж учителя розглянуто як соціальний резерв, спрямований на підвищення якості підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, його конкурентоспроможності, мобільності, здатності адаптуватися та розвиватися за нових соціально-економічних умов.

Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов витлумачено як багатоаспектний феномен, що виникає в соціальному середовищі та функціонує як регулятор соціальних стосунків, сукупність зовнішніх візуальних характеристик і поведінкових актів, що об'єднує в собі систему культурологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок учителя, його особливу здатність до синтезу зовнішньої чарівливості та духовності, для успішної соціальної адаптації на шляху до

досягнення професійного успіху.

2. Схарактеризовано зміст, структуру та функції професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, який є цілісною системою професійно значущих характеристик учителя, що детермінують ефективність педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Встановлено, що процес формування професійного іміджу має поетапний характер, співвіднесений зі становленням структури професійного іміджу вчителя та переходом на якісно новий рівень сформованості його компонентів (особистісно-ціннісного, когнітивно-лінгвістичного, практико-орієнтованого).

3. Визначено й обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, серед яких: створення іміджеформувального освітнього середовища для позитивного, мотиваційно-ціннісного ставлення до процесу формування професійного іміджу з метою поглиблення механізмів Я-образу; удосконалення змісту лінгвопедагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов для розвитку професійних якостей, що сприяє оптимальному поєднанню різних технологій навчання у межах ефективного цілеспрямованого розвитку всіх компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов; розроблення педагогічного інструментарію для реалізації самоосвітньої діяльності та самопрезентації внаслідок упровадження авторського спецпрактикуму «Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов» та методичних рекомендацій «Формування професійного іміджу майбутнього вчителя: технологічне забезпечення».

4. Спроектовано й обґрунтовано структурно-функціональну модель поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов як елемента цілісної навчально-виховної системи ЗВО, що уможливорює ефективне формування професійного образу вчителя за умови охоплення нею етапів експериментальної програми, дидактичного

інструментарію, діагностування рівнів сформованості професійного іміджу тощо.

Структурно-функціональна модель поетапного формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов стала методологічним орієнтиром педагогічного дослідження, а відтак вибору і зумовила його стратегією, спрямовану на вдосконалення навчання та підвищення якості підготовки майбутнього вчителя іноземних мов.

5. Результати апробації та практичної реалізації експериментальної програми формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов увиразнюють її ефективність, що підтверджено статистично достовірними змінами в експериментальних групах на завершальному етапі дослідження: показники високого рівня сформованості професійного іміджу студентів експериментальних груп становили 37,08%, середнього – 12,42%.

Проведене дослідження й аналіз його результатів уможливили формулювання методичних рекомендацій з підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, що передбачають: формування професійного іміджу майбутнього вчителя в цілісній системі навчально-виховного процесу ЗВО; забезпечення ефективності підготовки випускників до професійної діяльності та підвищення їхньої конкурентоспроможності внаслідок інтеграції в зміст лінгводидактичної та професійно-педагогічної підготовки експериментальної програми формування професійного іміджу вчителя; контроль і корекцію освітнього процесу з формування компонентів іміджу на всіх етапах підготовки; створення ефективної системи консультування студентів з питань самопрезентації у період проходження педагогічних практик; використання у процесі навчання системи спеціально розроблених методик і практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток механізмів самопрезентації; проектування освітнього процесу з урахуванням розроблених моделей і технологій неперервного розвитку професійних та особистісних якостей, які

складають структуру професійного іміджу.

Виконане дослідження дає підстави стверджувати про розкриття на ґрунті отриманого наукового матеріалу основних аспектів проблеми формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, а також окреслення в ході дослідно-експериментальної роботи низки нових проблем, які потребують розв'язання.

Перспективними напрямками подальшого дослідження визначено такі як-от: використання активних технологій навчання для формування професійного іміджу майбутнього філолога, формування професійного іміджу майбутнього філолога в ході самоосвітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Київ: Либідь, 1998. 436 с.
2. Андрєєва О. Формування позитивного професійного іміджу майбутнього вчителя на основі педагогічної системи В. О. Сухомлинського. *Молодь і ринок*. № 8 (115). 2014. С. 132-136
3. Андрєєва О. М. Формування професійного іміджу педагога в процесі підготовки студентів педколеджу. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 13 (272). Ч. I. 2013. С. 220-226.
4. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 58–69.
5. Анохин П. К. Философские аспекты теории функциональной системы. Москва : Наука, 1970. С. 28.
6. Асмолов А. Г., Фельдштейн Д. И. Культурно-историческая психология и конструирование миров. Москва : Институт практической психологии; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 764 с.
7. Атаманська К. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2014. № 4 (38). С. 196-202.
8. Атаманська К. І. Роль ігрових технологій у процесі формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22 (257). Ч. VI. 2012. С. 216-222.
9. Атаманська К. І. Роль ігрових технологій у процесі формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22 (257). Ч. VI. 2012. С. 216-222.
10. Ашиток Н. Формування професійного іміджу майбутнього педагога в культурологічному аспекті. *Молодь і ринок*. № 1 (156). 2018.

С. 21-25.

11. Барбіна Є. С., Дзядевич Ю. В. Особливості формування професійного іміджу вчителя. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_59/41.pdf

12. Барна Н. В. Іміджологія : навч. посібник для дистанційного навчання. Київ : Університет «Україна», 2007. 217 с.

13. Берд П. Подай себя! Эффективная тактика улучшения вашего имиджа / пер. с англ. Т. А. Сиваковой. Москва : Амалфея, 1997. 208 с.

14. Берн Э. Я-концепция в воспитании. Москва : Прогресс, 1986. 188 с.

15. Берне Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.

16. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 190 с.

17. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко ; худ.-оформлювач О. С. Юхтман. Харків : Фоліо, 2006. 623 с. (Б-ка держ. мови).

18. Бодалев А. А. Личность и общение. Международная педагогическая академия. Москва, 1995. 164 с.

19. Болсун С. А. Професійний імідж керівника навчального закладу. *Управління школою*. № 7–9 (37–381), березень. 2013. С. 51–55.

20. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / главн. науч. ред. и сост. С. Ю. Солодовников. Минск : МФЦП, 2002. 1008 с.

21. Бондар В. І. Дидактика [Текст] : підручник для вищих пед. навч. закладів. Київ : Либідь, 2005. 262 с.

22. Бондаренко В. І. Формування іміджу майбутнього вчителя технологій в системі виховної роботи педагогічного університету : монографія. Слов'янськ : Б.І.Маторін, 2015. 460 с.

23. *Боулдинг К.* Имидж. Познание жизни и общества. Москва, 1998. С. 185-187.
24. Бочарникова Т. Ф. Квазіпрофесійна діяльність як чинник успішного формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць.* Запоріжжя, 2014. Вип. № 34. С. 80-84.
25. Бочарникова Т. Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 ; Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2013. 232 с.
26. Бриль Г. К. Імідж сучасного вчителя початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2011. № 4 (1). С. 230-237.
27. Бугрим В. В. Іміджологія / Іміджмейкінг : навч. посібник ; за ред. проф. В. В. Різуна. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. 255 с.
28. Васильєва М. П. Деонтологічний компонент підготовки сучасного педагога в умовах вищого навчального закладу. *Вісник Дніпроп. ун-ту економіки та права імені А. Нобеля.* Дніпропетровськ, 2011. Вип. 2 (2). С. 1420. (Серія: «Педагогіка і психологія»).
29. Васильєва М. П., Бочарникова Т. Ф. Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 119 с.
30. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми :* зб. наук. пр. 2013. Вип. 34. С. 225-229.
31. Вебер М. Основные понятия стратификации. *Социологические*

исследования. 1994. № 5. С. 16-35.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

33. Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з доп. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

34. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва : Высш. шк., 1991. 207 с.

35. Виноградова А. С. Педагогічні умови розвитку професійного іміджу працівників методичних служб закладів післядипломної педагогічної освіти. *Scientific Journal «Science Rise»*. № 6/5 (11). 2015. С. 41-44.

36. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Либідь, 2005. 400 с.

37. Волинець І. М. Особистісний імідж сучасного педагога загальноосвітнього навчального закладу Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3922

38. Волкова Н. П., Батраченко І. Г. Формування рефлексії магістрантів педагогіки вищої школи у процесі професійної підготовки. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 1. С. 94-101. (Серія: «Педагогіка і психологія»).

39. Волосюк Т. В. Роль лідерської компетентності у формуванні професійного іміджу студентів в умовах ВНЗ. *Педагогічні науки*. Вип. 27. С. 126-131.

40. Воробйова І. В. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків., 2007. 19 с. укр.

41. Воротняк Л. І. Актуальні проблеми професійного становлення вчителя іноземних мов. *Шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі* : матер. міжвуз. наук.-теорет. конф.,

м. Хмельницький, 24 лист. 2005 р. Хмельницький, 2006. Вип. 326/2009 С. 123-125.

42. Вощевська О. В. Формування іміджу викладача вищої школи. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка «Молодий вчений»*. № 12 (39). грудень, 2016 р. 404 с.

43. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. Для руководителя практика. Москва, 1991. 134 с.

44. Выготский Л. С. Психология развития как феномен культуры. Москва : ИПП; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 512 с.

45. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти томах. Т. 3. Москва : Педагогика, 1983. 368 с.

46. Гайдук Н. О. Аналіз ефективності педагогічних умов професійного іміджу майбутнього вчителя фізичної культури. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22 (257), Ч. V, 2012. С. 147-153.

47. Гайдук Н. О., Ярошенко П. В. Сутність та зміст поняття педагогічних умов професійного іміджу майбутнього вчителя фізичної культури. *ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 4 (318). 2018. С. 23-30.

48. Галицька Е., Донкоглова Н. Імідж ділової людини та чинники впливу на його формування *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Том 1: Економічні науки. С. 12-16.

49. Гершунский Б. С. Менталитет в иерархии развития личности. *Профессиональное образование: Казанский педагогический журнал*. 1996. № 2. С. 18-24.

50. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практи.-ориентир. образоват. концепций). Москва : Совершенство, 1998. 608 с.

51. Голдберг Л. Р., Шмелев А. Г. Межкультурное исследование личностных черт: «Большая пятерка» факторов в английском и русском языках. *Психологический журнал*. 1993. № 4. С. 32-40.

52. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого навчального закладу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2010. Вип. 19. С. 294-299.
53. Гринберг Т. Политическая реклама: портрет лидера. Москва : Прогресс, 1995. С. 15.
54. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук.; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 45 с.
55. Гузій Н. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : [монографія]. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
56. Демчук Т. Напрямки вивчення іміджу викладача вищої школи *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
57. Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури: особливості формування та механізми реалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 18 с.
58. Джеймс Д. Эффективный самомаркетинг: искусство создания положительного образа. Москва : Филинь, 1998. 203 с.
59. Джи Б. Имидж фирмы. Планирование, формирование, продвижение. СПб, 2000. С. 16-37.
60. Дзядевич Ю. В. Педагогічні умови формування професійного іміджу у студентів мистецьких спеціальностей : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 ; МОНМС України, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2012. 323 с.
61. Дзядевич Ю. В. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійного іміджу студентів мистецьких спеціальностей.

Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. XXVII Харків, 2011. С. 58-63.

62. Довга Т. Імідж особистості як необхідна умова професійного становлення педагога. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2010. Вип. 14. Кн. 1. С. 66-75.

63. Донець О. Б. Роль самоосвітньої діяльності в розвитку професійного іміджу сучасного педагога. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 1 (49). С. 43-49.

64. Драчук Е. Педагогічний імідж вчителя як інструмент розв'язання професійних завдань. *Студентський вісник Педагогічного університету імені П. Тичини*. 2013. Вип. 33. С. 25-28.

65. Енциклопедія освіти / АПН України ; головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

66. Євтух М. Б., Волощук І. С. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства [Текст]. *Педагогіка і психологія* : Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. 2008. № 1. С. 70-74

67. Євтушенко Г. В., Бабошко А. І., Бушля Д. І. Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 11. Миколаїв Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2016. С. 631.

68. Єгорова Л. Г. Іміджевий текст: лінгвопрагматичний і лінгвокультурологічний аспекти (на матеріалі російськомовної публіцистики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 ; Таврійський національний ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімф., 2009. 20 с.

69. Жигір В. І. Особливості набуття менеджером освіти позитивного професійного іміджу. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1 (22). 2014. С. 222-229.

70. Завгородня Т. Виховання іміджу як важлива складова психолого-педагогічної підготовки викладача вищої школи. *Вісник Львівського*

університету. Сер. пед. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 87-92.

71. Загородня Л. П. Педагогічні умови створення позитивного професійного іміджу вихователя дошкільного навчального закладу. *Педагогічні науки*. Вип. 20. С. 286-290.

72. Закон України про вищу освіту від 01.07.2017 року № 1556-УП. ЦКІ: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111>.

73. Затворнюк О. М. Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 9-10 (28-29) /09-10/2014. С. 41-44.

74. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

75. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.

76. Зеленська О. П. Професійно значимі якості викладача іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 25, Ч. 3. С. 79-86. (Серія педагогічна).

77. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Ростов н/Д : Феникс, 1997. 477 с.

78. Зінченко В. Імідж учителя або психологія одягу. Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід. 2008. № 4. С. 85-86.

79. Зірка В. В., Бикова В. О. Тренінг як засіб формування конкурентоздатності майбутнього фахівця. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 2. С. 284-289. (Серія: «Педагогіка і психологія»).

80. Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация. *General and Professional Education*. 2012. № 1. С. 8-14.

81. Іванова Г. Я. Сучасний погляд на формування професійного іміджу фахівця з фізичної реабілітації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Вип. 3К2 (57). 2015. С. 142-144.
82. Імідж школи на порозі XXI століття : практико зорієнтований посібник / за ред. І. Г. Єрмакова. Київ, 1998. 380 с.
83. Ісаченко В. В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.
84. Кайданова Л. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 1. С. 72-74.
85. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва : Педагогика, 1990. 141 с.
86. Карнеги Д. Напутствия и советы. Москва, 1989. С. 35.
87. Карпінська Н. В. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 22 (257), Ч. VI, 2012. С. 15-21.
88. Кіршова О. В. Реалізація міжпредметних зв'язків у професійно-орієнтованій мовній підготовці магістрантів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2010. Т. 144, Вип. 131. С. 121-125. (Серія: «Педагогіка»).
89. Кісельова А. А. Іміджеві доміанти ведучого в теледискурсі (на матеріалі розважальних програм) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2011. 20 с.
90. Коваль В. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04.

Київ, 2013. 40 с.

91. Коваль Л. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до моделювання уроків за різними навчальними технологіями. *Початкова школа*. 2005. № 11. С. 22-26.

92. Ковальова І. О. Педагогічна іміджологія: сутність, етимологія, шляхи креативного використання у сучасному вищому навчальному закладі. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Київ, 2011. Вип. 6. С. 213-227.

93. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу в майбутніх педагогів : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 340 с.

94. Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті. *Вісник Львівського університету*. 2007. Вип. 22. С. 65-74. (Серія педагогічна).

95. Складники професійного іміджу майбутнього вчителя фізичної культури / Л. Ковальчук, І. Ткачівська, Г. Презлята, С. Курилюк. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. Вип. № 3 (19), 2012. С. 61-66.

96. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. Москва : Академия, 2000. 174 с.

97. Козлова О. Г. Відображення особистісно-професійного іміджу вчителя у феномені педагогічної майстерності. *Педагогічні технології*. № 6 (109). 2012 р. С. 40-44.

98. Козлова О. С. Психологічні засади формування професійного іміджу викладача ВНЗ. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. Т. VI., вип. 8. С. 114-121.

99. Коқун О. М. Психологія професійного становлення сучасного

фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.

100. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Велика дидактика. Київ : Радянська школа, 1940. 248 с.

101. Кон И. С. Открытие Я. Москва : Прогресс, 1978. 367 с.

102. Кононенко А. О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с.

103. Коркішко А. В. Специфіка професійного іміджу майбутнього педагога як предмет наукових досліджень. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Вип. 1 (76)-2017. С. 103-110.

104. Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник. Київ, 1995. 304 с.

105. Корніяка О. М. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності педагогів і психологів у період їх професійної адаптації. *Психолінгвістика* : зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2010. Вип. 7. С. 31–40.

106. Корніяка О. М. Психологія розвитку комунікативної компетентності на різних етапах професійного становлення особистості. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ, 2012. Вип. 39. С. 211–223.

107. Кравчик Г. Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій. Дніпропетровськ : ПДАБА, ДРІДУ НАДУ, 2008. 34 с.

108. Кузнецова Ю. В. Теоретичні засади формування професійного іміджу сучасного фахівця. *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 30. С. 142-148.

109. Латышев Л. К., Прворотов В. И. Структура и содержание подготовки будущего учителя иностранного языка в языковом вузе : учеб.-метод. пособие. Москва : НВИ-Тезаурус, 2001. 136 с.

110. Латышев Л. К., Прворотов В. И. Структура и содержание

подготовки будущего учителя иностранного языка в языковом вузе : учеб.-метод. пособие. Москва : НВИ-Тезаурус, 2001. 136 с.

111. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб. : Макет, 1995. 316 с.

112. Леонтьев А. А. Психология общения. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Смысл, 1997. 365 с.

113. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. Москва : Политиздат, 1977. 187 с.

114. Леонтьев Д. А. Психология смысла. Природа, строение и динамика смысловой реальности : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальностям психологии. Москва : Смысл, 2003. 486 с.

115. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 185 с.

116. Лісова С. В. Прогресивні педагогічні технології й освітні моделі. *Оновлення змісту, форм і методів навчання* : зб. наук. пр. Рівне, 2005. Вип. 23.

117. Лузан П. Г., Васюк О. В. Історія педагогіки та освіти в Україні : навчальний посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : ДАКККіМ, 2010. 296 с.

118. Лук'янова М. Психолого-педагогічна компетентність учителя. *Дайджест педагогічних ідей та технологій «Школа-парк»*. 2002. № 2. С. 56-61.

119. Луначек В. Е. Педагогічний менеджмент : навчальний посібник. Харків : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2014. 512 с.

120. Мазоренко М. О. Психологічна структура іміджу професіонала. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 9. С. 177-184.

121. Малафійк І. В. Дидактика : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 397 с.

122. Малихін О. В., Гриценко І. С. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей : монографія. Київ :

Видавництво ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. 492 с.

123. Марєєва Т. В. Мотиваційна готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до створення позитивного професійного іміджу. *Педагогічні науки*. Вип. 26. С. 53-61.

124. Мармаза О. Імідж як спосіб професійної соціалізації керівника навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 33. С. 263-269.

125. Мартинець Л. А. Імідж сучасного вчителя. Київ : Шкільний світ, 2011. 96 с.

126. Марусинець М. М. Професійне мислення вчителя: рефлексивний аспект. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 2. Вип. 2. С. 161-167. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

127. Марусинець М. М. Рефлексивна позиція у формуванні професійного становлення майбутнього вчителя. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8-9. С. 93-97.

128. Марченко В. С. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. *Наука і освіта*. № 1, 2016. С. 120-125.

129. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений. Москва : Изд. центр «Академия», 2001. 208 с.

130. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Евразия, 1999. 478 с.

131. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / кол. авторів під керівництвом С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.

132. Мид Т. Социальный успех. Москва, 1974. 37 с.

133. Митцева О. С. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх фахівців з інформаційних технологій у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: теоретичний аспект. *Теорія і методика професійної освіти*. Випуск 5. 2018. С. 116-119.

134. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб.

для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів. Київ : НПУ, 2003. 267 с.

135. Мороз О. Г. Професійна адаптація молодого вчителя : навч. посібник. Київ : Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького, 1980. 95 с.

136. Морська Л. І. Мовна особистість учителя іноземних мов та проблеми методики її формування. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2010. Вип. 91. С. 155-158 (Серія: «Педагогічні науки»).

137. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04; 13.00.02; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2008. 40 с.

138. Навроцька М. М. Імідж педагога в освітньому просторі *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 1 (45). Частина I. С. 8-12.

139. Навроцька М. М. Розвиток позитивного іміджу педагога. *Теоретико методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 4-5 листопада 2014 р. Херсон, 2014. С. 148-153.

140. Навроцька М. М. Внутрішній образ як невід'ємна складова професійного іміджу педагога. *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 27. С. 170-175.

141. Навроцька М. М. Педагогічні умови розвитку професійного іміджу педагога в післядипломній освіті. *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 32. С. 108-113.

142. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. Освіта України. 2002. № 33. 23 квітня. С. 3-4

143. Ніколаеску І. Розвиток професійного іміджу соціального

педагога в післядипломній освіті: результати дослідно-експериментальної роботи. *Наукові записки*. Серія: педагогічні науки. Вип. 147. С. 86-90.

144. Ніколаєску І. Акмеологічний підхід до розвитку професійного іміджу сучасного педагога в системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. № 5 (Ч. 1), 2012. С. 245-251.

145. Ніколаєску І. О. Емоційно-почуттєве саморозкриття особистості соціального педагога як засіб створення професійного іміджу. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Вип. 54. Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. С. 407-411.

146. Ніколаєску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2007. № 3. С. 88-92.

147. Ніконець А., Михайловський О. Формування професійного іміджу майбутніх учителів фізичної культури. *Молодь і ринок*. № 7 (138), 2016. С. 111-115.

148. Нуйкін О. М. Імідж педагога як запорука професійного успіху. *Педагогічна майстерня : науково-методичний журнал*. 2012. № 9. С. 28-32.

149. Олексенко В. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 84. С. 258-263.

150. Олійник О. О. Ділове спілкування : навчальний посібник. Красноармійськ : КПДонНТУ, 2009. С. 380.

151. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 472 с.

152. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

153. Остапенко Н. М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2008. 330 с.

154. Павелків К. М. Формування рефлексивної культури у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів-філологів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Південноукр. держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2011.
155. Палеха Ю. І. Іміджологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. 324 с.
156. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических институтов / под ред. Ю. К. Бабанского. 2-е изд., доп. и перераб. Москва, Просвещение, 1988. 479 с.
157. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / О. О. Фунтікова [упор.]. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.
158. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / Т. І. Сущенко [ред.]. Запоріжжя, 2013. Вип. 33 (86). 652 с.
159. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2 (71). 2016. С. 197.
160. Пелех Ю. В. Ціннісно-смісловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : монографія ; за редакцією М. Б. Євтуха. Рівне : Тетіс, 2009. 400 с.
161. Перельгіна Е. Б. Психологія іміджа : учеб. пособие. Москва : Аспект Пресс, 2002. 223 с.
162. Петров Л. В. Мода как общественное явление. Москва, 1974. 123 с.
163. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Миколаїв : Іліон, 2011. 271 с.
164. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розширене видання ; пер. з англ. Н. Лавської. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2019. 416 с.
165. Пістряга Л. В. Формування особистісно-професійного іміджу

педагога засобами самопрезентації в умовах методичної роботи школи. *Педагогічний пошук*. № 2 (90). 2016. С. 41-42.

166. Порфімович О. Л. Імідж як складова політичної культури органу державної виконавчої влади України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.03 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 29 с.

167. Поршнева Е. Р. Базовая лингвистическая подготовка филолога. Н. Новгород : НГЛУ, 2002. 148 с.

168. Почепцов Г. Г. Имиджмейкер. Москва : Рефл-бук; Киев : Ваклер, 2000. 768 с.

169. Почепцов Г. Г. Профессия: имиджмейкер. Киев, 2001. 647 с.

170. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2012. – 328 с.

171. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-УП. ЦКІ Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo>.

172. Прокопович Ф. Філософські твори в трьох томах. Про риторичне мистецтво Різні сентенції. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 1. 511 с.

173. Прус Н. О. Значення педагогічних умов при формуванні професійного іміджу майбутнього викладача. *Сучасний вимір психології та педагогіки* : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 травня 2017 р. Львів, 2017. С. 136-137

174. Прус Н. О. Організаційно-педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх викладачів іноземної мови. *Наукові записки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. Вип. 147. С. 268-271. (Серія: «Педагогічні науки»).

175. Прус Н. О. Основні етапи формування іміджу майбутнього викладача іноземних мов. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 46 (99). С. 126-133.

176. Прус Н. О. Позитивний імідж викладача іноземної мови – запорука професійного успіху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журн. Суми : Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 10. С. 155-162.

177. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / [укл. : В. Б. Шапар, В. О. Олефир, А. С. Куфлієєвський, Б. І. Фурманець та ін.]. – Харків : Прапор, 2009. – 672 с.

178. Формування іміджу і професійного здоров'я сучасного спеціаліста : навчальний посібник / В. К. Пузік, В. Д. Синявін, В. І. Хлопенко, Т. В. Бондаренко, К. Л. Паніна. Харків : ХНАУ, 2010. 296 с.

179. Радецький О. А. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього вчителя музики. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Випуск 4, 2015. С. 89-94.

180. Размолодчикова І. В. Значення зовнішнього вигляду у створенні іміджу вчителя початкових класів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2009. № 5. С. 53-56. (Серія: «Педагогіка»).

181. Размолодчикова І. В. Імідж – шлях до успіху. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2010. Вип. 29. С. 316-320.

182. Размолодчикова І. В. Імідж майбутнього вчителя як компонент культури педагогічної діяльності. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, Випуск 165. С. 111-113. (Серія: «Педагогічні науки»).

183. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2011. 20 с. укр.

184. Резван О. О. Аспекти іміджевого підходу у підготовці перекладачів *Наукові записки* : зб. наук. праць. Випуск 137. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018.

185. Резван О. О. Рефлексія процесу атестації майбутніх державних службовців з української мови. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків : НТУ «ХП». № 1. 2019. С. 80-89.

186. Резван О. О., Ільєнко О. Л. Проблема іміджевого сприйняття професії філолога у міжнародному дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 17. Теорія навчання і виховання. Випуск 31 : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019.

187. Роджерс Э. Коммуникация в организациях. Москва : Экономика, 1980. 347 с.

188. Роль іміджу особистості як соціокультурного феномену у професійному становленні майбутнього фахівця. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Збірник наукових праць. Харків : УПА, 2015. № 48-49. С. 369-375.

189. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии : в 2 т. Т. 2. Москва : Педагогика, 1989. 322 с.

190. *Саватеев А. В.* Психологические условия совершенствования имиджа командира курсантского подразделения : автореферат дис. ... канд. псих. наук. Москва, 2001. 143 с.

191. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 212 с.

192. Савченко Н. Імідж сучасного вчителя: актуальність та перспективи наукових розвідок. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип. 3. С. 174-180.

193. Селіванова О. С. Основы теории мовної комунікації : [підр.]. Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю.А., 2011. 350 с.

194. Серман Л. І. Problem of the future foreign languages teacher's

training in scientific and educational literature. Journal L'Association 1901 «SEPIKE», Edition 15, Poitiers (France). 2016. С. 21-24.

195. Серман Л. І. Аналіз показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка та психологія*. Збірник наукових праць. 2015. № 49. С. 234-244.

196. Серман Л. І. Аналіз рівня сформованості професійного іміджу у майбутніх учителів іноземних мов (ціннісно-мотиваційний критерій). *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. Серія «Педагогіка та психологія». Вип. 2 (8). С. 117-120.

197. Серман Л. І. Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов : спецпрактикум / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 68 с.

198. Серман Л. І. Формування професійний імідж майбутнього вчителя: технологічне забезпечення / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 32 с.

199. Серман Л. І. Сучасні підходи до формування професійного іміджу вчителя. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. 2012. № 3. Додаток 1 : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Том 1. С. 494-502.

200. Серман Л. І. Теоретичний аналіз педагогічних умов в контексті формування професійного іміджу майбутнього учителя іноземних мов. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 4. С. 27–31.

201. Серман Л. І. Методична підготовка в контексті формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017)* : відп. ред. Н. Я. Яцків: Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2017. С. 276-780.

202. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Видання друге, доповнене та доопрацьоване. Київ :

НПУ імені М. П. Драгоманова, 2001. 262 с.

203. Симонова І. Ф. Педагогіка іміджа : монографія. СПб. : Ультра Принт, 304 с.

204. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

205. Скорик Ю. Імідж педагога як формуючий чинник стійкості до професійного вигорання майбутніх викладачів вищої школи. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2014. Вип. 4. С. 144-147.

206. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт та ін. Київ ; Довіра, 2000. 1017 с.

207. Словник української мови : в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10. 441 с.

208. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.

209. Сніговська О. В. Формування професійного іміджу майбутнього спеціаліста – представника соціономічної сфери діяльності у процесі фахової підготовки. С. 44-49.

210. Солодухова О. Г. Психологія становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / АПН України ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Київ, 1998. 39 с.

211. Сорины, сестры. Необходимый имидж, или как произвести нужное впечатление с помощью одежды / сестры Сорины. Москва : Гном-Пресс, 1999. 215 с.

212. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / ред. : В. І. Волович ; уклад. : В. І. Волович. Київ : Укр. Центр духов. культури, 1998. 728 с.

213. Сперанська-Скарга М. А. Формування професійно-педагогічного

іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2011. 20 с. укр.

214. Сперанська-Скарга М. А. Аналіз результатів упровадження педагогічних умов формування мотиваційного компоненту професійного іміджу майбутніх учителів філологічних дисциплін. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 3 (262), 2013. С. 172-178.

215. Ставицька О. Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу. *Психологія: реальність і перспективи*. Вип. 2, 2013. Збірник наукових праць РДГУ. С. 174-178.

216. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>

217. Сулим Б. В. Імідж України у суспільно-політичному дискурсі Австрійської Республіки : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2011. 19 с. укр.

218. Сучасний словник іншомовних слів / [укл. : О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк]. Київ : Довіра, 2006. 789 с.

219. Тадеєва М. І. Розвиток сучасної шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи [Текст] : монографія. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2010. 429 с.

220. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навчальний посібник. Київ : Фірма «Інкос», 2006. 248 с.

221. Тимошенко В. В. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2 (71). 2016. С. 197.

222. Тимошенко Н. Є., Кирилюк О. В. Складові формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна

педагогіка. С. 193-199.

223. Тищенко С. І., Воловик П. М. Методи теорії ймовірностей і математичної статистики у підготовці майбутнього вчителя до науково-дослідної роботи : посібник. Миколаїв, 2013. 240 с.

224. Ткаченко Н. М. Критеріально-рівневий підхід до діагностування професійного іміджу вчителя іноземних мов. *Збірник наукових праць*. Випуск LXXXI. Том 1. 2018. С. 201-207.

225. Ткаченко Н. М. Методика формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. Випуск 3. 2018. С. 180-183.

226. Ткаченко Н. Теоретико-методологічні основи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови з урахуванням положень концепції «Нова українська школа». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 189-200.

227. Торічний В. О. Структура професійного іміджу прикордонника. *Вісник Національного університету оборони України*. № 2 (21) /2011. С. 238-243.

228. Торубара О. А. Англійська для медіа-грамотності. Керівництво до масового відкритого он-лайн курсу. Книга для фасилітатора. Навчальний посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 68 с.

229. Торубара О. А. Професійний імідж майбутніх вчителів іноземних мов як педагогічна проблема. *Наукові записки : збірник наукових праць*. Випуск 137. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018.

230. Торубара О. А. Сучасні засоби формування професійного іміджу майбутніх вчителів іноземних мов. *Наукові записки : збірник наукових праць*. Випуск 144. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – С. 194-200.

231. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

232. Федоренко Н. І. Впровадження інноваційних технологій

навчання як процес удосконалення професійного іміджу викладача. *Імідж сучасного педагога*. Вип. № 8 (157). 2015. С. 6-9.

233. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди ; [редкол. : В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.

234. Фіцула М. М. Педагогіка. Загальні засади педагогіки. Теорія освіти і навчання (дидактика). Теорія виховання. Школознавство. З історії педагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ : Вид-во центр «Академія», 2000. 542 с.

235. Фрейд З. Неудовлетворенность культурой // Избранное. Лондон, 1969. 285 с.

236. Фрейд З. Психология бессознательного. Москва : Прогресс, 1990. 448 с.

237. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва : Прогресс, 1995. 260 с.

238. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка будущего учителя иностранного языка). Москва : Высш. шк., 1989. – 238 с.

239. Халл К. Линдсей Г. Теории личности. Москва, 1997. 143 с.

240. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу : монографія. Харків : ВД „ІНЖЕК», 2005. 272 с.

241. Чебикін О. Я., Ковальова О. О. Психологічні основи розвитку професійного іміджу майбутнього вчителя : монографія. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2013. 219 с.

242. Черемушнікова И. К. Феномен имиджа: социально-философский анализ. Москва, 1998. 65 с.

243. Черньонков Я. О. Професійна культура майбутнього вчителя іноземних мов: формування та діагностика : монографія. Кіровоград : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. 190 с.

244. Чертыкова И. П. Представление студентов об имидже преподавателя вуза : дис. ... канд. псих. наук. Москва, 2002. 163 с.

245. Чим відрізняється вчитель від викладача. [Електронний ресурс] : <http://yakszrobiti.ru/insha/nauka-i-osvitu/17802-chim-vidrizniaetsia-vchitel-vid-vikladacha.html>

246. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : Близько 2500 термінів. Харків : Прапор, 2005. 640 с.

247. Шапарь В. Б. Новейший психологический словарь / В. Б. Шапарь, В. Е. Рассоха, О. В. Шапарь ; под общ. ред. В. Б. Шапаря. Изд. 4-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2009. – С. 161.

248. Шарлаимова Г. Т., Золотухина В. П. Подготовка будущего учителя иностранного языка в сфере профессиональной коммуникации с учетом региональных особенностей. *Формирование профессиональной культуры специалистов XXI века в техническом вузе* : тр. 3-й Медунар. науч.-практ. конф. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2003. – С. 450-452.

249. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Київ : Знання-Прес, 2003. 295 с.

250. Шепель В. М. Имиджология: секреты личного обаяния. Москва : ЛИНКА-ПРЕСС, 1997. 168 с.

251. Шепель В. М. Имиджология: секреты личного обаяния. Ростов н/Д : Феникс, 2005. 472 с.

252. Шеремет П. Загальна характеристика компонентів професійного іміджу вчителів історії. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. № 4 (11). 2017. С. 459-468.

253. Шеремет П. М. Методика реалізації педагогічних умов розвитку професійного іміджу вчителів історії в системі післядипломної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 56–57 (109–110). 2017 р. С. 449-457.

254. Шибутани Т. Социальная психология. Москва, 1969. С. 79-82.
255. Широкова М. С. Імідж та корпоративний соціальний капітал установ банківської системи: характер взаємовпливу : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 ; Ін-т соціол. НАН України. Київ, 2010. 17 с. укр.
256. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени. Мн. : ООО «Попурри», 1996. 606 с.
257. Ягупець Ю. І. Пліско Ю. В., Погорела В. О. Визначення особливостей формування професійного іміджу майбутнього вчителя технологій. *Збірник наукових праць*. Випуск LXXXI. Том 1. 2018. С. 105-109.
258. Bernays Edward. Down with Image. Up with Reality *Public Relations Quarterly*. 1997, № 1. Vol. 22.
259. Bernays Edward. Moldins Public Opinion *The Annals of the American academy of Political and Social Science*. 1935. Vol. 179. May.
260. Bird P. Sell yourself. Persuaive tactics to boost your image. London : Groom Helm, 1999. 398 p.
261. Je fkins F. Public relations. London, 1994. 504 с.
262. Bonvillain N. Language, culture, and communication. The Meaning of messages. Upper Saddle River, New Jersey : Prentice Hall, 1997. 374 p.
263. Boorstin D. I. The Image. A Guide to Pseudo-Events in America: 25th. Ed. N.Y. :Vintage Books. 1992. 214 p.
264. Bruce B. Images of power. How the image makers shape our leaders. London, 1992.
265. Byram M. Cultural studies and language learning. Clevedon : Multilingual Matters LTD, 1991. 412 p.
266. Denton R. E., Woodward G. C. Political Communikation in America. N.Y : Pracger, 1985. P. 56.
267. Digman J. M. Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model II *Ann. Rev. Psychol.* 1990. V. 41. P. 417-440.
268. George H. Mead. The Philosophy of the Present⁶ Arthur E. Murpfy,

ed., Chicago, 1932, Factor Questionnaire. Champaign (IL). 1970.

269. Goffman E. The Presentation of self in Everyday Life. N. Y : Garden City, 1959.

270. Goldberg L. R. An alternative «Description of personality» The Big-Five factor structure. *Journal of personality and Social Psychology*. 1990. V. 59. P. 1216-1229.

271. Goleman D. Emotional intelligence. New York : Bantam Books, 1995. 352 p.

272. Goleman D. Working with emotional intelligence. New York : Bantam Books, 1998. 383 p.

273. Heider F. The psychology of interpersonal relations. New-York, 1958. 193 s.

274. James W. Principles of Psychology. Chicago : in 1980 by Henry Holt Company.

275. Jung Carl. Marriage as a psychological relationship. 1931. Vol. 17. P. 198.

276. Kaikkonen P. Intercultural learning through foreign language education / ed. C. N. Candin – Experiential Learning in Foreign Language Education. London ; New York : Longman, 2001. P. 61-105.

277. Kelly G. A. A theory of personality: the psychology of personal constructs. New York : W.W. Norton, 1963. 190 p.

278. Lippman W. Public opinion. New-York : The Free Press, 1965. P. 59.
Mead G. N. Mind, Self Society. Chicago Press, 1934.

279. Morgan Roberts L. Changing Faces: Professional Image Construction in Diverse Organizational Settings. Rev. 11/03. Harvard Business School, 2008. URL : <http://www.hbs.edu/research/facpubs/workingpapers/abstracts/0203/03-087.html>

280. Peters T. Pasion por la Exelencia. Caracteristicas Diferenciales de las Em-presas Lideres. Habana, Edicion Revolucionaria, 1987. (Stryker, 1968, 1980).

281. Sampson E. The Image factor. A guile to effective self-presentation

for career enhancement. London 94. P. 13.

282. Sampson Eleri. The image factor. *A guide to effective self-presentation for career enhancement*. London, 1994. 186 p.

283. Schramm Wilbur. The Nature of Communication Between Humans *Process of Effects of Mass Communication*. Urbana, 1971. 124 p.

284. Social Identity and Self-Categorization Theories (Overview) // *European review of Social Psychology*. V. 12. Edited by Wolfgang Stroebe and Miles Hewstone? 2002 John Wiley Sons Ltd.

285. Torubara O. A. EFL lecturer evolution: from contents expert to curriculum facilitator. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 17. Теорія навчання і виховання. – Випуск 30 : збірник наукових праць / за ред. проф. В. І. Бондаря. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 194-200.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА на визначення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх вчителів іноземних мов

Шановний респонденте! Просимо Вас взяти участь у дослідженні, що стосується вашого професійного іміджу, прохання відповідати на питання чесно, дотримуючись інструкції до кожного опитувальника, анонімність гарантується.

Курс _____ *Група* _____

Визначення розуміння поняття професійного іміджу

I. Проранжуйте наступні поняття, за їхньою важливістю в системі професійного іміджу вчителя іноземних мов (від найбільш важливого до найменш важливого):

- макіяж та зачіска
- креативність
- доброзичливість
- обізнаність з інноваційними технологіями викладання іноземних мов
- стиль одягу
- мовленнєві якості (тембр, швидкість, виразність тощо)
- почуття гумору
- вимогливість
- знання предмету викладання
- правильна вимова іноземною мовою
- комунікабельність
- здатність до рефлексії
- хода, постава
- здатність до емпатії
- міміка та жести

II. Дайте відповіді на питання: Що таке імідж?

Імідж – це

АНКЕТА ДЛЯ УЧИТЕЛІВ

Ми працюємо над проблемою формування професійного іміджу і підвищенням якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Будь ласка, максимально щиро дайте відповідь на нижче запропоновані питання. Потрібний варіант відмітьте .

1. Які якості Ви вважаєте найбільш значимими для педагога (позначте 5 найбільш важливих).

- а) зовнішня привабливість;
- б) вимогливість;
- в) комунікативна культура;
- г) артистизм (міміка, жести);
- д) висока моральність;
- е) професійні знання;
- ж) емоційність;
- з) ерудиція;
- и) доброзичливість;
- к) впевненість в собі;
- л) пластичність поведінки.

2. Чи впливає Ваш досвід на формування професійного образу?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко сказати.

3. Професійний імідж у Вашому розумінні – це ...

- а) Ваш образ в очах оточення;
- б) зовнішня привабливість особистості;
- в) професійна вимога;
- г) уміння подати себе з кращого боку;
- д) важко сказати;
- е) інше

4. Як Ви вважаєте, чи залежить імідж від статусу особистості в суспільстві?

- а) так;
- б) ні;
- в) посада не грає ролі;
- г) інше

5. Чи переконані Ви в цінності іміджу для Вашої професійної самореалізації?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко сказати;
- г) інше

6. Яка мета формування професійного іміджу?

- а) кар'єрне зростання;
- б) розвиток позитивних стосунків;
- в) самоствердження особистості;
- г) важко сказати;
- д) інше

7. Чи відповідає Ваш імідж Вашій професійній діяльності?

- а) так;
- б) відповідає частково;
- в) ні;
- г) важко сказати;
- д) інше

8. Коли Ви стали замислюватися над проблемою свого іміджу?

- а) давно;
- б) 3 роки тому;
- в) рік тому;
- г) важко сказати;
- д) не замислювався;
- е) інше

9. Чи впливає ваш імідж на Ваше професійне становлення?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні;
- г) важко сказати;
- д) інше

10. Хотіли б Ви зайнятися корекцією свого іміджу?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко сказати;
- г) інше

11. Що б Ви хотіли змінити?

- а) зовнішній вигляд;

- б) одяг;
- в) комунікативні навички (письмове, усне спілкування);
- г) манери поведінки;
- д) важко сказати;
- е) інше

Розкажіть, будь ласка, про себе

Стать _____ Вік _____ Сімейний стан _____

Стаж педагогічної роботи

- до 5 років
- 5-10 років
- 10-20 років
- більше 20 років

Займана посада _____

Місто _____ Село _____ Інше _____

Результати опитування будуть використані тільки в наукових цілях.

Дякуємо за щирість і довіру.

АНКЕТА «МІЙ РЕАЛЬНИЙ ІМІДЖ»

Ми працюємо над проблемою формування професійного іміджу і підвищенням якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Будь ласка, максимально щиро дайте відповідь на нижче запропоновані питання. Потрібний варіант відмітьте .

1. Які якості Ви вважаєте найбільш значимими для Вашої майбутньої педагогічної діяльності (відмітьте 5 найбільш важливих).

- а) зовнішня привабливість;
- б) вимогливість;
- в) комунікативна культура;
- г) артистизм (міміка, жести);
- д) висока моральність;
- е) професійні знання;
- ж) емоційність;
- з) ерудиція;
- и) доброзичливість;
- к) впевненість в собі;
- л) пластичність поведінки.

2. Професійний імідж у Вашому розумінні – це...

- а) ваш образ в очах оточення;
- б) зовнішня привабливість особистості;
- в) професійна вимога;
- г) уміння подати себе з кращого боку;
- д) важко сказати;
- е) інше

3. Як Ви вважаєте, чи залежить професійний імідж від статусу особистості в суспільстві?

- а) так;
- б) немає;
- в) посада не грає ролі;
- г) інше

4. Чи переконані Ви в цінності іміджу для Вашої професійної самореалізації?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко сказати;

- г) інше
-

5. Яка мета формування професійного іміджу?

- а) кар'єрне зростання;
- б) розвиток позитивних стосунків;
- в) самоствердження особи
- г) важко сказати;
- д) інше

6. Чи відповідає Ваш імідж вашій майбутньої професійної діяльності?

- а) так;
- б) відповідає частково;
- в) ні;
- г) важко сказати;
- д) інше

7. Коли Ви стали замислюватися над проблемою свого іміджу?

- а) давно;
- б) під час педпрактики;
- в) зараз;
- г) важко сказати;
- д) не замислювався;
- е) інше

8. Чи буде впливати Ваш імідж на ваше професійне становлення?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні;
- г) важко сказати;
- д) інше

9. Хотіли б Ви зайнятися корекцією свого іміджу?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко сказати;
- г) інше

10. Що б Ви хотіли змінити в собі?

- а) зовнішній вигляд;
- б) одяг;
- в) комунікативні навички (письмове, усне спілкування);
- г) манери поведінки;
- д) важко сказати;
- е) інше

11. Як Ви оцінюєте рівень сформованості Вашого професійного іміджу?

- а) низький;
- б) середній;
- в) достатній;
- г) високий;
- д) несформований;
- е) інше

Розкажіть, будь ласка, про себе

Стать _____ Вік _____ Сімейний стан _____
Курс _____ факультет _____
Місто _____ Село _____ Інше _____

Результати опитування будуть використані тільки в наукових цілях.

Дякуємо за щирість і довіру.

Тренінги і справи

Тренінг «Мотивація»

Завдання 1

Відчуття потоку (М. Чікзентміхалі)

У кожного з вас були в житті моменти, коли ви робили те, що вам дуже подобається, від чого ви отримували задоволення. Давайте спробуємо виявити, що ви відчували в ті моменти. Для цього візьміть свої робочі альбоми. Згадайте один-два таких випадки. Спробуйте подумки перенестися у той час. Переживіть цю подію так, ніби ви зараз знаходитесь в ній... А тепер запишіть навпроти цієї події ті почуття, які ви тоді переживали. Пишіть їх так, як вони вам спадають на думку, особливо не задумуючись над ними. **Давайте тепер я на листі (А3) буду записувати ті почуття, які ви мені по черзі будете називати.** Для чого ми це робили? Дослідник Міхал Чікзентміхалі проводив аналогічні дослідження з обдарованими людьми (спортсменами, вченими, художниками) і встановив, що для внутрішньо мотивованої діяльності характерний певний комплекс почуттів, названий ним «ПОТІК» (the FLOW):

- відчуття повної (розумової та фізичної) включеності у діяльність;
- повна концентрація уваги, думок, почуттів на справі;
- чітке усвідомлення мети діяльності;
- усвідомлення того, наскільки вдало виконуєш свою роботу;
- відсутність тривоги з приводу можливої невдачі, помилки;
- відчуття суб'єктивної зупинки часу;
- втрата звичного відчуття чіткого усвідомлення себе і свого оточення.

Можемо порівняти два цих списки, і побачимо, що вони дуже близькі між собою. Ті стани, про які ви згадували, і були власне станами внутрішньої мотивації.

Завдання 2

Створення нарису самохарактеристики [13]

У літературі є таке поняття, як нарис. Зараз ми будемо писати нариси, але особливі – нариси самохарактеристики в навчальній діяльності. Як вони пишуться? Вони пишуться про себе у довільній формі, причому в третій особі. Тобто, якби я писала нарис самохарактеристики про себе, то я написала б: «Серман Леся – це... Вона працює ...» Пишіть цей нарис, використовуючи не лише попередні знання про себе, але й ті, які ви отримали на наших заняттях. Обов'язково зробіть аналіз цінностей та якостей

особистості, які проявляються в навчанні тощо. Час – 30 хв., обсяг – 2-3 стор.

Завдання 3

Аналіз життя [12, с. 40]

Ми можемо багато чому навчитися у природи, спостерігаючи постійні циклічні зміни, через які проходять всі рослини і тварини. Зима дарує всім спокій, навесні життя прокидається, влітку воно повністю розквітає, осінь – час збирати врожай, а згодом починається новий цикл народження і смерті. Якщо ми хочемо зібрати врожай, то постійність змін пір року повинна нас заспокоювати. Якщо ж ми прив'язуємося лише до мрій про цвітіння, то це коло буде нас лише засмучувати. Так само і в житті: ми можемо досягти зрілості і зібрати врожай лише тоді, коли зрозуміємо і приймемо, що багато чого йде, зникає чи змінюється, цим самим створюючи передумови для виникнення чогось нового. Нехай ця думка стане нам відправною точкою для роздумів. Візьміть альбоми і складіть список того, що у вашому житті відмирає, стає слабшим, втрачає значущість, відходить на другий план. Можливо, закінчується дружба чи ви втрачаєте роботу. Можливо, змінюється внутрішня позиція, життєва філософія, політичні погляди. Зосередьтесь на тому, що змінюється, але ще не зникло до кінця... А тепер складіть ще один список – перелік того, що перебуває в стадії розвитку, того, що ще не стало повноцінною частиною вашого життя. Це може бути те, що тільки-но з'являється, стає все важливішою частиною вашого життя. Можливо, це нова дружба, новий інтерес, якесь бажання. Пишіть якомога конкретніше... Виберіть тепер з другого списку той пункт, який вам особливо цікавий та важливий. Напишіть до нього невелике пояснення: яка передісторія появи? Що допомагає становленню? Що заважає? Чи може це стати важливою життєвою метою? Яким буде ваше життя, якщо це буде розвиватися далі? Давайте обговоримо.»

Тренінг «Комунікативні навички»

Мета тренінгу:

- розширення можливостей встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування;
- відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємовідносин між людьми;
- оволодіння навичками ефективного слухання;
- активізація процесу самопізнання й самоактуалізації;
- розширення діапазону творчих здібностей;

Завдання 1

«Дискусія»

Мета:

– формування паралінгвістичних і оптокінетичних навичок спілкування;

– вдосконалення взаєморозуміння партнерів по спілкуванню на невербальному рівні.

Група розбивається на «трійки». У кожній трійці розподіляються обов'язки. Один з учасників грає роль «глухонімого»: він нічого не чує, не може говорити, але в його розпорядженні зір, жести, пантоміма; другий учасник грає роль «глухого та паралітика»: він може говорити і бачити; третій «сліпий і німий»: він здатний тільки чути і показувати. Всій трійці пропонується завдання, наприклад, домовитися про місце, час і мету зустрічі.

На вправу відводиться 15 хвилин.

Завдання 2

«ТАК»

Мета: вдосконалення навичок емпатії і рефлексії.

Група розбивається на пари. Один з учасників говорить фразу, що виражає його стан, настрої або відчуття. Після чого другий повинен ставити йому питання, щоб уточнити і з'ясувати деталі. Наприклад: «Дивно, але я помітила за собою, що коли перебуваю в такому стані, то колір мого одягу приблизно однаковий». Вправа вважається виконаною, якщо у відповідь на розпитування учасник отримує три позитивні відповіді «так».

Завдання 3

«Ворог-Друг» [6]

Мета: визначити особливості «першого враження» (процедура групового психологічного тренінгу).

Інстинктами в нас закладено потребу в швидкому визначенні характеру можливих відносин з іншою незнайомою людиною. Нашим предкам було принципово важливо з'ясувати якомога швидше, хто ж зустрівся їм на шляху: потенційний ворог? потенційний союзник? Зустріч з потенційним ворогом загрожувала можливістю загибелі, з потенційним союзником – обіцяла певну допомогу (наприклад, об'єднання проти спільного ворога).

Помилка вчасно не розпізнати ворога була найнебезпечнішою. Тому в нас природою закладена така класифікація незнайомців:

- 1) ворог,
- 2) не ворог,
- 3) друг.

Зрозуміло, людина – це істота з дуже складною системою соціальних відносин і досить «просунутим» алгоритмом оцінки особистих якостей інших людей. Протягом тривалого періоду відносини двох людей (як, до речі, і двох соціальних груп) між собою можуть багаторазово змінюватися від дружніх

до ворожих. Але, тим не менш, в перші секунди і хвилини знайомства мозок людини досить активно працює над проблемою віднесення нового знайомого до однієї з трьох категорій («ворог», «не ворог», «друг»).

Важливо, що у кожної людини з набуттям життєвого досвіду виробляється свій власний алгоритм цього співвіднесення, свої критерії. І ця система експрес-оцінки у кожної людини дуже проста, оскільки немає часу на тривалий аналіз.

Тому для більшості комунікативних ситуацій принципово важливо вміти створити про себе образ хоча б «не ворога», а краще «друга». Це важливо для того, щоб взагалі відбувся комунікативний контакт.

Ведучий разом з учасниками влаштовує невеличкий «мозковий штурм», під час якого даються відповіді на три питання:

1. Які елементи зовнішності, манери поведінки можуть сприяти формуванню іміджу «ворога»?

2. Які елементи зовнішності, манери поведінки можуть сприяти формуванню іміджу «не ворога»?

3. Які елементи зовнішності, манери поведінки можуть сприяти формуванню іміджу «друга»?

Зразкові відповіді:

1. Демонстрація фізичної сили, стан алкогольного сп'яніння, розмова на підвищених тонах, занадто активний інтерес, нецензурна лайка, агресивна жестикуляція, занадто уважний погляд, активне скорочення дистанції, озирання на всі боки, зухвалий одяг, ворожа міміка, розставлені лікті, випрямлена постава.

2. Пасивність, низький інтерес, млява невиразна мова, сутулість, «загальна сірість».

3. Інтелігентність, коректність, нормативна мова, помірний інтерес, стримана жестикуляція, доброзичлива міміка і жести, дотримання дистанції, приємний одяг і в цілому зовнішність, сексуальність (для певних ситуацій), різного роду прояви турботи, безкорислива допомога.

Ведучий пропонує учасникам розіграти кілька сцен, в процесі яких буде закріплений матеріал. Зміст сцен може бути приблизно таким:

1. Пізній вечір. Зупинка. Одна людина підходить до іншої, щоб попросити зателефонувати ...

2. Певна організація. Приходить клієнт, щоб записатися на прийом до фахівця, але йому відповідають, що можна записатися лише на наступний місяць ...

3. Аудиторія зі студентами-першокурсниками. Заходить новий викладач, який бажає відразу «знайти спільний контакт» ...

Перед кожною сценкою (рольовою грою) ведучий пропонує її

учасникам спробувати себе в тій чи іншій ролі («ворога», «не ворога», «друга»). Після кожної сценки відбувається невелике обговорення:

- Які враження безпосередніх учасників один від одного?
- Який зміст вкладали безпосередні учасники в ті чи інші дії?
- Які враження спостерігачів?

Завдання 4

Рольова гра «Відтворення жесту в етюдній ситуації педагогічної дії»

Пропонується почати пояснювати новий матеріал (в ролі учнів – колеги). Слухачі фіксують жести і оцінюють їх. Таким чином слід опрацювати всі типові педагогічні жести: під час роботи біля дошки, виклику учня тощо. Одночасно проводяться заняття з міміки. Учасники діляться на пари і дають один одному мімічні завдання (не менше десяти кожен), потім міняються ролями. Це завдання повторюється на інших заняттях.

Завдання 5

Гра «Загальна увага»

Мета вправи: розвинути вміння поєднати вербальні та невербальні засоби спілкування, сформувані навички акцентування уваги оточуючих за допомогою різних засобів спілкування.

Всім учасникам гри пропонується виконати одну і ту ж просту задачу. Треба будь-якими засобами, не вдаючись до фізичних дій, привернути увагу оточуючих.

Завдання ускладнюється тим, що одночасно її виконують всі учасники, обговорюються підсумки: кому вдалося привернути до себе увагу інших і за допомогою яких засобів.

На вправу відводиться 15 хвилин.

Завдання 5

Процедура «Комфортна відстань»

Мета вправи: продемонструвати на практиці учням таке поняття, як комфортна відстань.

Один стає в коло, інші повільно по одному наближаються. Той, хто в колі, визначає, де йому зупинитися. Таким чином можна визначити зону комфортної взаємодії.

Завдання 7

Вправа «Вміння слухати» (25 хвилин)

Учасники групи сидять у колі.

Інструкція. Зараз ми зробимо невелику прогулянку берегом моря. Сядьте, будь ласка, зручніше і повільно закрийте очі. Зверніть увагу на ваш подих, відчуйте його: повітря проходить через ніс, горло, потрапляє в груди, наповнює ваші легені. Відчуйте, як з кожним вдихом у ваше тіло потрапляє

енергія і з кожним видихом йдуть непотрібні турботи, переживання, напруга... Зверніть увагу на ваше тіло, відчуйте його. Ви сидите на стільці (в кріслі), чуєте якісь звуки, відчуваєте подих вітру на вашому обличчі. Можливо, вам захочеться змінити позу – зробіть це. А тепер уявіть, що ви опинилися біля моря. Ви повільно йдете берегом. Озирніться уважно навколо: які вас оточують кольори, звуки, запахи ... Подивіться на небо, на море. Зверніть увагу на ваш стан: які емоції, почуття у вас виникають, як вони змінюються під час прогулянки. Ви нікуди не поспішаєте і можете спокійно йти далі. Можливо, ви захочете зайти в воду і скупатися або посидіти на березі. Зробіть це...

А тепер настала пора повернутися в цю кімнату, в наше коло. Зробіть це в зручному для вас темпі: можете відразу відкрити очі або посидіти ще з закритими.

Зараз ми поділимося один з одним своїми враженнями. Для цього створимо групи по 3-4 людини. Важливо, щоб в одній групі з вами опинилися переважно ті, з ким ви ще не працювали.

(Після того, як групи сформувалися)

Зараз кожен по черзі розповість про свої враження, про ті образи, переживання, стани, які у нього виникали під час нашої «прогулянки», а решта будуть уважно слухати оповідача, не ставлячи питань, не коментуючи і не інтерпретуючи почуте. Постарайтеся вловити ті моменти, коли ви перестаете слухати. На кожне оповідання витратьте приблизно 3-4 хвилини.

Після завершення цієї роботи пропонується повернутися в коло і поділитися враженнями – цього разу про роботу в малих групах.

Рефлексія: 5 хвилин.

В які моменти ви переставали слухати?

Завдання 8

Процедура «Міміка і пантоміміка»

Заняття проводяться вдома перед дзеркалом: покажіть подив, хвилювання, гнів, сміх, іронію тощо. Ці завдання корисні для передачі доцільних педагогічних переживань.

Тренінг «Професійно-особистісне зростання»

Процедура «Виявлення і вирішення педагогічного завдання»

Завдання 1

1. Розвиток умінь визначати в процесі заняття конкретні моменти, коли потребується втручання вчителя:

а) спостерігаючи за учнем Н., треба зафіксувати всі випадки, коли він відволікався, коли працював найбільш інтенсивно;

б) спостерігаючи за активністю учнів при поясненні нового матеріалу,

намагатися за їх зовнішнім виглядом визначити, як вони засвоїли новий матеріал; чи всі учні працювали однаково активно; хто був менш активний, на яких етапах уроку; чи відповідають план уроку і методика можливостям конкретного класу.

2. Розвиток умінь оцінити свої дії:

а) відзначити ті дії, які призвели до вирішення (невирішення) педагогічного завдання; проаналізувати свої заплановані та імпровізовані дії на уроці, прийоми, використані при спілкуванні;

б) виділити позитивне і спірне в своїй методиці педагогічного спілкування;

в) дати цілісний комунікативний аналіз уроку (стадії спілкування, система прийомів, вирішення несподіваних комунікативних завдань, стиль спілкування, відповідність стилю спілкування стану класу, опора на комунікативну атмосферу попереднього уроку тощо). Тут важливо усвідомити, чи завжди методика педагогічного впливу відповідає структурі спілкування з класом.

3. Аналіз педагогічного завдання і дій учителя під час його вирішення:

а) встановити, чи відволікався на уроці учень Н., коли і чому; чи вчасно було звернуто увагу на цього учня;

б) назвати мотиви, якими керувалися у виборі способів впливу;

в) оцінити, чи можна було запобігти цьому завданню і як; чи існують інші способи вирішення цього педагогічного завдання; назвати їх і обґрунтувати свій вибір.

4. Вирішення педагогічних завдань з цільовими установками:

а) в конкретних педагогічних ситуаціях ставиться мета проаналізувати причини їх виникнення та припустити свою поведінку в аналогічній ситуації.

Особливу увагу слід звернути на розвиток умінь знайти і сформулювати педагогічне завдання, уявити в загальному вигляді її рішення, розділити її на окремі підзадачі, знайти оптимальний варіант вирішення;

б) складніші справи – інсценовані педагогічні завдання:

- зробити зауваження учневі;
- поговорити з учнем, який не виконав домашнє завдання;
- провести коротку бесіду з порушником дисципліни;
- прокоментувати будь-яку вказівку.

Ці справи розвивають навички невідповідної комунікації, формують звичні педагогічні дії, відчуття емоційного благополуччя в процесі педагогічного спілкування.

5. Дії вчителя в запропонованих обставинах:

Наприклад, з'ясувалося, що учень Н. недобросовісно виконав домашнє завдання. Після школи він залишається один. Мати працює, батько в

тривалому відрядженні. Потрібно вибрати систему комунікативного впливу.

Для вибору педагогічної ситуації можна використовувати різні педагогічні задачки, а також матеріали уроків, педагогічної та художньої літератури, дитячих і юнацьких відеофільмів.

Заняття за дією в запропонованих обставинах припускають, з одного боку, вибір правильної методики педагогічного впливу, а з другого – вміння, використовуючи той чи інший метод, знайти відповідну систему комунікативних засобів для його реалізації, правильний тон для роботи з учнями.

На окремі заняття слід запрошувати досвідчених педагогів, класних керівників, використовувати аудіозаписи уроків, відеофільми.

Подальше обговорення мотивів поведінки, тону, міміки тощо дає можливість безпосередньо на занятті внести певні корективи в діяльність учителів. Бесіди можна записувати диктофон, з тим щоб повернутися до них через тривалий час.

6. Інсценовані педагогічні завдання. Подібні вправи сприяють розвитку внутрішньої зібраності, рішучості, готовності до подолання несподіваних труднощів і вирішення непередбачених педагогічних завдань. Крім того, ці вправи розвивають уяву, інтуїцію, тренують вміння висловлювати педагогічно доцільне почуття.

Можливі типи вправ:

- викликати учня спокійно;
- викликати учня весело, життєрадісно;
- викликати учня байдуже;
- викликати учня доброзичливо;
- викликати учня з гумором;
- викликати учня з іронією тощо;
- увійти в клас і поговорити з трьома учнями з різним емоційним навантаженням.

З огляду на те, що найважливішим компонентом педагогічної майстерності є правильний вибір методик, в систему вправ введено інсценування педагогічної вимоги.

Можливі такі варіанти вправ: звернутися до учня з вимогою-проханням, з вимогою-довірою, вимогою-схваленням, з вимогою-порадою, з вимогою-грою, з вимогою-натяком, з вимогою-умовою, з вимогою-засудженням, з вимогою-недовірою. Ситуації спілкування весь час змінюються, вводяться нові дані: наприклад, учень довго хворів або в учня конфлікт з класом тощо.

Подібні заняття озброюють навичками використання різних методик при пред'явленні педагогічної вимоги. На заняттях з педагогічної вимоги

також важливу роль відіграє психолого-педагогічна аргументація вибору вимоги.

Завдання 2

Вправа «5 кроків»

Мета вправи – підвищити готовність учасників виділяти пріоритети при плануванні своїх життєвих і професійних перспектив, а також готовність співвідносити свої професійні цілі і можливості.

Гра може проводитися як для невеликого кола учасників (6-12 осіб), так і для групи. Середній час на гру – 30 хвилин. Процедура складається з таких етапів:

1. Ведучий пропонує групі визначити якусь цікаву професійну мету, наприклад, вступити до навчального закладу, оформитися на цікаву роботу, а може навіть – зробити в перспективі щось видатне на роботі. Ця мета виписується на дошці (або на листочку) так, як її сформулювала група.

2. Ведучий пропонує групі визначити уявну людину, яка повинна досягти цієї мети. Учасники повинні назвати її основні (уявні) характеристики за такими позиціями: стать, вік (бажано, щоб ця людина була однолітком учасників гри), успішність, матеріальне становище і соціальний статус батьків і близьких людей. Це все також коротко виписується на дошці.

3. Кожен учасник на окремому листочку повинен виділити основні п'ять етапів (п'ять кроків), які забезпечили б досягнення наміченої мети. На це відводиться приблизно 5 хвилин.

4. Далі всі діляться на мікрогрупи по 3-4 особи.

5. У кожній мікрогрупі організовується обговорення, чий варіант етапів досягнення професійної мети найбільш оптимальний і цікавий (з урахуванням особливостей означеної вище людини). В результаті обговорення кожна група на новому листочку повинна виписати найоптимальніші п'ять етапів. На все це відводиться 5-7 хвилин.

6. Представник від кожної групи коротко повідомляє про п'ять найбільш важливих етапів, які виділені в груповому обговоренні. Решта учасників можуть ставити уточнюючі питання. Можлива невелика дискусія (за наявності часу).

7. При загальному підбитті підсумків гри можна подивитися, наскільки збігаються варіанти, запропоновані різними мікрогрупами (часто збіг виявляється значним). Також у підсумковій дискусії можна оцінити спільними зусиллями, наскільки враховувалися особливості людини, для якої визначалися п'ять етапів досягнення професійної мети. Важливо також з'ясувати, наскільки виокремлені етапи (кроки) відповідають конкретній соціально-економічній ситуації в країні, тобто наскільки реалістично

(нереалістично) за сучасної ситуації в суспільстві здійснювати професійні та життєві мрії.

Цілком можливо проведення цієї ігрової вправи і за іншими процедурними схемами. Наприклад, спочатку кожен самотійно виокремлює п'ять етапів, потім 2-3 бажаючих виходять до дошки і виписують свої пропозиції, які по порядку розглядаються в загальному обговоренні, внаслідок чого обирається найбільш оптимальний варіант.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Серман Л. І. Сучасні підходи до формування професійного іміджу вчителя. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. 2012. № 3. Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Том 1. С. 494–502.
2. Серман Л. І. Професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов як компонент його професійної культури вчителя. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. 2013. № 3 (50). Додаток 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Том 1. С. 194–197.
3. Серман Л. І. Теоретичний аналіз педагогічних умов в контексті формування професійного іміджу майбутнього учителя іноземних мов. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 4. С. 27–31.
4. Серман Л. І. Аналіз показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка та психологія*. 2015. № 49. С. 234–244.
5. Серман Л. І. Problem of the future foreign languages teacher's training in scientific and educational literature. *Journal L'Association 1901 «SEPIKE»*. Edition 15. Poitiers (France). 2016. С. 21–24.
6. Серман Л. І. Аналіз рівня сформованості професійного іміджу у майбутніх учителів іноземних мов (ціннісно-мотиваційний критерій). *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2018. № 2. С. 117–120.
7. Серман Л. І., Стрельник О. О. Змістово-процесуальні особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов *Наукові записки: збірник наукових статей / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; упор. Л. Л. Макаренко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Випуск СХХХVІІ (137). С. 156–160. (Серія: педагогічні науки).*

Наукові праці апробаційного характеру

8. Серман Л. І. Структурно-функціональна модель формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід: матеріали Міжнар. конф. (21–24 листопада 2017 р., Відень, Австрія)*. Відень, 2017. С. 138–143.
9. Серман Л. І. Професійний імідж викладача як чинник підвищення якості вищої освіти. *Альянс наук: вчений-вченому: Матеріали Х Міжнар. наук.-прак. конф., 25-26 лютого 2016 р., Дніпропетровськ, 2016. С. 25-28.*

10. Серман Л. І. Професійний імідж викладача як фактор підвищення якості освіти (функціональний аспект). *Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету*: Матеріали Наук.-прак. семінару 3-4 березня 2016 р., Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ. 2016. С. 52-55.

***Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації***

11. Серман Л. І. Професійний імідж майбутнього вчителя: технологічне забезпечення / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 32 с.
12. Серман Л. І. Технологія формування професійного іміджу вчителя іноземних мов: спецпрактикум / за заг. ред. акад. М. Б. Євтуха. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 68 с.
13. Серман Л. І. Методична підготовка в контексті формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації* (ELLIC 2017) / відп. ред. Н. Я. Яцків; Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2017. С. 276-280.
14. Серман Л. І. Афективні аспекти впливу професійного іміджу вчителя на успішність учнів. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : зб. наук. праць. 2018. №3. С. 167-171.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Серман Лесі Ігорівни

**«Педагогічні умови формування професійного імідж
майбутнього вчителя іноземних мов»***Міжнародних:*

1. Міжнародна науково-практична конференція «Простір гуманітарної комунікації» (Київ, 2012). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Імідж учителя в умовах глобалізації».
2. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Професійний імідж, данина моді чи необхідна умова професійного успіху?».
3. Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна освіта: стан та перспективи розвитку» (Київ, 2015). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Вчитель іноземної мови – медіатор між культурами».
4. Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація педагогічної освіти: виклики XXI століття» (Київ, 2016). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Розвиток лінгвокультурологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов».
5. Міжнародна науково-практична конференція «Альянс наук: вчений-вченому», (Дніпропетровськ, 2016). Форма участі – публікація у збірнику тез «Професійний імідж викладача як чинник підвищення якості вищої освіти»

6. Міжнародна науково-практична конференція «Наука та інновації» (Київ, 2017). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Аналіз компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов».
7. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна вища освіта: реалії проблеми, перспективи» (Кременчук, 2017). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Аналіз функцій професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов».
8. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (Київ, 2020). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов (особисто-ціннісний критерій)».

Всеукраїнських:

9. Всеукраїнська науково-практична конференція «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2012–2017). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Професійний імідж педагога як міждисциплінарне поняття».
10. Всеукраїнська науково-практична конференція «Засоби і технології сучасного навчального середовища» (Кіровоград, 2010). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Імідж педагога у студентоцентричній моделі освітнього процесу».
11. Всеукраїнська науково-практична конференція «Підготовка компетентного фахівця в умовах глобалізаційних процесів» (Умань, 2014). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Поняття «Я-концепції» у системі формування професійного іміджу».
12. Науково-практичний семінар «Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету», (Івано-Франківськ, 2016). Форма участі – доповідь на тему

«Професійний імідж викладача як фактор підвищення якості освіти (функціональний аспект)» з публікацією тез у збірнику.

13. Всеукраїнська науково-практична конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2017). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Моделювання процесу формування професійного іміджу».
14. Всеукраїнська науково-практична конференція «Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку» (Київ, 2018). Форма участі – доповідь на секційному засіданні на тему: «Особливості формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов (практико-орієнтований критерій)».

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Державний вищий навчальний заклад

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, тел.: (380-3422) 75-13-51, факс: (380-3422) 3-15-74, e-mail: info@pnu.edu.ua
 Код ЄДРПОУ - 02125266

15.06.2019 № 01-23/116-1

№ _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 СЕРМАН ЛЕСІ ІГОРІВНИ
 „Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутнього
 вчителя іноземних мов“**

У 2015-2018 навчальному році аспіранткою Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова Лесею Ігорівною Серман, у рамках підготовки студентів спеціальності 014.02 Середня освіта (англійська мова і література), 014.02 Середня освіта (німецька мова і література) здійснена експериментальна апробація спецпрактикуму “Технологія формування іміджу вчителя іноземних мов”, розробленого для майбутніх учителів іноземних мов з метою формування у них позитивного професійного іміджу.

Результати проведеного експерименту підтверджують високу ефективність моделі формування професійного іміджу у майбутніх учителів іноземних мов. Студенти висловили свою зацікавленість даним аспектом професійної підготовки, оскільки він мотивує їх до цілеспрямованого професійного самовдосконалення.

Враховуючи позитивні зрушення у підготовці студентів щодо підвищення рівня сформованості їх професійних умінь та мотивації до професійного самовдосконалення наш університет має на меті і надалі використовувати результати дисертаційного дослідження Л.І.Серман, зокрема розроблений посібник, у навчально-виховному процесі підготовки студентів спеціальностей 014.02 Середня освіта (англійська мова і література), 014.02 Середня освіта (німецька мова і література) з метою подальшого вдосконалення якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Проректор
 з науково-педагогічних робіт

Г.І.Михайлишин

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені М.П. ДРАГОМАНОВА

01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9

Телефон 234-11-08

E-mail: rector@npu.edu.ua; код ЄДРПОУ 02125295

10/26/18 № 28 22 2807

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
**Серман Лесі Ігорівни на тему «Педагогічні умови формування професійного
іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов»**

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю – 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження Серман Лесі Ігорівни на тему «Педагогічні умови формування професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов» впроваджувалися викладачами факультету іноземних мов НПУ імені М.П. Драгоманов впродовж 2015-2018 навчальних років. Узагальнення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту підтвердило необхідність розроблення навчальних технологій, які сприяють ефективному забезпеченню професійного розвитку і саморозвитку майбутнього вчителя взагалі, й іноземної мови – зокрема. Апробація розробленої дисертанткою спецпрактикуму «Основи іміжеології іноземного філолога» підтвердила його ефективність, позитивну динаміку показників та отримала схвальні відгуки від викладачів та студентів, завдяки спрямуванню його на оптимізацію психолого-педагогічних механізмів – відповідних педагогічних умов, реалізація яких створює позитивне навчальне середовище, що сприяє формуванню професійного іміджу майбутнього учителя іноземних мов.

Дослідження, запропоноване Серман Л., сприятиме використанню методичних рекомендацій для оновлення і корекції змісту діючих та розроблення нових навчальних програм освітньої галузі «Технології» у системі вищої школи.

Вважаємо, що напрацювання Лесі Ігорівни щодо створення педагогічних умов з формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови, можуть використовуватися в навчально-виховному процесі сучасних вишів та закладах післядипломної педагогічної освіти.

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Проректор з наукової роботи

Г.М. Торбін

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІНСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

вул. А. Волошинця, 35, м. Ужгород, 88000 тел./факс: (03122) 61-42-75
web: <http://zakipro.org.ua>, e-mail: info@zakipro.org.ua Код ЄДРПОУ 02139721

від 11.05 2019 р. № 243-с На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Серман Лесі Ігорівни на тему «Педагогічні умови формування
професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю – 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти.

Наукове дослідження Л. І. Серман виконане у руслі вирішення однієї актуальної проблем сучасної педагогічної науки – формуванні професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов.

Упродовж 2014-2018 навчальних років результати дослідження Серман Лесі Ігорівни впроваджувалися в освітній процес Закарпатського інституту інсладипломної педагогічної освіти, які дозволили слухачам використовуючи впроваджені педагогічні умови, ефективно формувати професійний імідж вчителя іноземної мови та впроваджувати матеріал авторського спецпрактикуму «Основи іміджеології іноземного філолога». матеріали органічно поєднують у собі особистісні устремління професійності, допомагаючи успішній ідентифікації себе з обраною спеціальністю та реалізації професійного успіху у кар'єрному зростанні.

Запропоновані педагогічні умови та результати наукового дослідження є достатньо ефективними і можуть бути рекомендовані до впровадження в освітній процес закладів вищої освіти та в системі неперервної освіти.

Заступник директора
кандидат педагогічних наук

М. Басара

Міністерство освіти і науки України
 ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАПРАЦЬНИЙ
 ЗАКЛАД «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
 ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ імені Григорія Сковороди»
 08401, м. Переяслав-Хмельницький,
 вул. Сулейманівського, 30
 тел.: (04567) 5-63-89
 факс: 5-63-94

Ministry of Education and Science of Ukraine
 STATE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
 «PEREYASLAV-KHMELNYSKY
 HRYHORIY SKOVORODA
 STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY»
 30, Sukhomlynsky St.
 Pereyaslav-Khmelnytsky
 08401
 tel.: (04567) 5-63-89
 fax: 5-63-94

16.05.2019, № 398

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Серман Лесі Ігорівни на тему «Педагогічні умови формування
 професійного іміджу у майбутнього вчителя іноземних мов»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю – 13.00.04 - теорія та методика професійної освіти.

Необхідність модернізувати процес підготовки іноземного філолога до професійно-педагогічної діяльності робить актуальним формування його професійного іміджу. Останнє зумовлює необхідність перегляду поглядів на цю проблему, якій і присвячене дослідження Л. І. Серман.

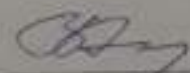
Результати цього наукового доробку були впроваджені в навчальний процес ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» впродовж 2014-2018 навчальних років.

Запропонований дослідницею авторський спецпрактикум «Основи іміджеології іноземного філолога», для змоги студентам, використовуючи в навчальному процесі визначені педагогічні умови, ефективно формувати професійний імідж. Матеріали дослідження органічно поєднують у собі особистісні устремління з професійними, допомагаючи успішній ідентифікації себе з обраною спеціальністю та реалізацію професійного успіху у кар'єрному зростанні. Підвищення рівня сформованості професійного іміджу відбувалося ще й за допомогою впровадження в процес навчання експериментальної структурно-функціональної динамічної моделі процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземної мови. Експериментальне навчання одержало схвальні відгуки через свою ефективність і може бути впроваджене в освітній процес закладів вищої освіти.

Довідка видана для подання та місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Ректор
 ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
 імені Григорія Сковороди», академік

 В.П. Котур